

CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YENİ TÜRK EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

NASIR MENSURİ'NİN AVAVA ROMANI
ÜZERİNE BİR İNCELEME

SEDEF AHENPENÇE

DANIŞMAN: YAR. DOÇ. DR. İRFAN MURAT YILDIRIM

MANİSA

2010

NASIR MANZURİ'NİN AVAVA ROMANI

ÜZERİNE BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YENİ TÜRK EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Haziran 2010 – 152 sayfa

ÖZET

Bu tez Nasır Mensuri'nin Avava adlı eserini incelemek için yapılmıştır. Nasır Mensuri, 1952 yılında Azerbaycan'ın Miyana şehrinde doğmuştur. Dil çalışmalarına ağırlık veren yazarın Qaraçuxa ve Avava olmak üzere iki adet romanı vardır.

Tezin konusu olan yazar Nasır MENSURİ'yi seçmemizin nedeni, onun Güney Azerbaycan'daki modern edebiyatın en önemli temsilcilerinden birisi olmasıdır.

Nasır Mensuri'nin Arap alfabesi ile yazılmış olan 342 sayfalık Avava adlı eseri, önce Latin alfabesine aktarılmış daha sonra incelenmiştir. Romanın birçok açıdan tahlili yapılmıştır. Böylece Güney Azerbaycan Edebiyatı Türk okuyucusuna bir nebze de olsa tanıtılmak istenmiş, Azerbaycan Edebiyatı hakkında başvurulabilecek kaynaklara bir tane daha eklenmesi hedeflenmiştir.

Tezde öncelikle Güney Azerbaycan Edebiyatı hakkında genel bilgi verilmiştir. Daha sonra Nasır Mensuri'nin hayatı, edebi yaşamı ve eserleri konusuna kısaca değinilmiştir. Nasır Mensuri ile ilgili bilgilerden sonra ise önce Postmodernizm açıklanmış ardından Avava romanının özeti verilmiştir. Son olarak roman; şahıs kadrosu, zaman, mekân ve olay örgüsü başlıkları altında ele alınmıştır.

Romanın kahramanı adı söylenmeyen Kadındır. Onun dışında Esirlik Tanrısı ve Humay da eserin 2. derece kahramanlarındandır. Roman geri dönüşlerle Kadının özellikle üniversite ve sonrasındaki hayatını anlatmaktadır. Esirlik Tanrısı ve Humay da Kadının hayatına en büyük etkiyi yapan iki insan olduğu için önem kazanır.

Sonuçta, Postmodernist bir eser olan bu roman Güney Azerbaycanın modern edebiyat alanında verilmiş en güzel örneklerinden birisini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avava, Nasır Mensuri, Güney Azerbaycan.

AN ANALYSIS ON NASIR MENSURİ'S NOVEL 'AVAVA'

MASTER THESIS CONTEMPORARY TURKISH LITERATURE STUDIES

PROGRAM

June 2010-152 pages

ABSTRACT

This study has been carried out to elucidate the work of Nasır Mensuri's work 'Avava'. Nasır Mensuri was born in the city of Miyana in Azerbaijan. The author concentrating on philological works has two novels named Qaraçuxa and Avava.

The reason behind the choice of the author Nasir MENSURİ for the thesis is that Mensuri remains to be a fore leading representative of contemporary literature in Southern Azerbaijan. Nasır Mensuri's 342-paged and in-Arabic-written- Avava titled novel was first transcribed into Latin alphabet and analyzed at lateral stages. The novel was analyzed from different dimensions. Henceforth, Turkish readers were attempted to be given a taste of Southern Azerbaijani literature to a certain level, thereby forming a reference source for the Azerbaijan literature.

The thesis primarily elucidates background info on Southern Azerbaijani Literature with succinct info on the life, literary life and works of Mensuri. After this very section, the postmodernism has been covered, subsequented by the summary of Avava novel. Finally, the groups of characters in the novel were elaborated under general headings of time, place and sequence of events.

The heroine of the novel is a woman whose name is not mentioned. Apart from her, The God of Captivity and Humay are leading characters at a second level. In the flashbacks of the novel, the woman's university life and afterwards are mentioned. The God of Captivity and Humay gain emphasis as they have the most influential impact on the woman's life

Finally, this post modern novel work occupies a very important place among the master pieces put forth in the South Azerbaijani literature.

Key Words: Avava, Nasır Mensuri, Güney Azerbaycan.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Nasır Mensuri'nin Avava Romanı Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dűşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin dipnotlarda gösterilen eserlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

08. 06. 2010

Sedef AHENPENÇE

ÖNSÖZ

1828 yılına kadar 200 bin km²'lik tek bir coğrafyada yer alan Azerbaycan, yine bu tarihte Türkmençay Antlaşması ile Rusya ve İran arasında bölüştü. Rusya terkinde kalan kısma Kuzey Azerbaycan, İran topraklarında kalan kısma ise Güney Azerbaycan adı verildi. Bu tarihten itibaren Kuzey ve Güney Azerbaycan, yeniden tek bir ülke haline gelebilmek arzusuyla yaşadı. Bunun izlerini her iki Azerbaycan'ın şiirlerinde, şarkılarında, masallarında, romanlarında ve tüm sosyal hayatlarında görebilmek mümkündür.

Güney Azerbaycan'da oldukça köklü ve günden güne gelişim gösteren bir edebiyat varlığını sürdürmektedir. Özellikle Güney Azerbaycan'ın baş şehri sayılan Tebriz'de ciddi anlamda geniş bir edebi muhit göze çarpar.

Tezin konusu olan Yazar Nasır Mensuri'nin seçilmesinin nedeni, onun Güney Azerbaycan'daki modern edebiyatın önemli temsilcilerinden biri olmasıdır.

Tezde, Nasır Mensuri'nin Avava adlı romanı Latin harflerine aktarılmış ve ardından roman tahlil edilmiştir. Böylece Güney Azerbaycan edebiyatı Türk okuyucusuna bir nebze de olsa tanıtılmak istenmiştir. Azeri edebiyatı hakkında başvurulabilecek kaynaklara bir tane daha eklemek amaçlanmıştır.

Tezde öncelikle Nasır Mensuri'nin hayatına kısaca değinilmiştir. Daha sonra Postmodern roman hakkında kısa bir bilgi verilmiştir. Son olarak da eser zaman, mekân, şahıs kadrosu, olay örgüsü ve bakış açısı yönleriyle incelenmiştir.

Romandan yapılan alıntılarda □خ□ harfi "x", □ق□ harfi "q" ile gösterilmiştir. Bunun telaffuz sırasında yardımcı olacağı düşünülmüştür.

Öncelikle tezi yaparken emeklerini bizden esirgemeyen hocamız Yard. Doç. Dr. İrfan Murat YILDIRIM'a, her türlü sorumu hiç gecikmeden yanıtlayan Nasır MANZURİ'YE, ihtiyacımız olan bilgileri bizimle paylaşmaktan çekinmeyen Prof. Dr. Yavuz AKPINAR'a, her türlü konuda yardımımıza koşan Yard. Doç. Dr. Osman Murat KOÇTÜRK'e, romanın çeviri aşamasında desteğini bizden esirgemeyen Esger AHENPENÇE'ye, en zor anlarda manevi destek sağlayan Dilek AHENPENÇE, Emre ALTINEL ve Yakup AHENPENÇE'ye teşekkürleri bir borç biliriz.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	1
ABSTRACT.....	2
ÖNSÖZ.....	4
İÇİNDEKİLER.....	5
1-GİRİŞ.....	7
Güney Azerbaycan Hakkında Genel Bilgi.....	7
Güney Azerbaycan Edebiyatının Önde Gelen İsimleri.....	7
2-NASIR MANZURİ’NİN HAYATI.....	23
Hayatı.....	23
İlmi ve Edebi Çalışmaları.....	23
Eserleri.....	24
3-AVAVA ROMANI.....	26
Postmodernizm ve Postmodern Roman Hakkında.....	26
Edebiyatta Postmodernizm.....	28
Postmodern Roman.....	29
Avava Romanının Vak’a Özeti.....	31
Romanın Tahlili.....	39
Şahıs Kadrosu.....	39
Kahraman: Kadın.....	39
2. Derece Kahraman: Esirlik Tanrısı.....	81
2. Derece Kahraman: Humay.....	102

Zaman.....	113
Mekan.....	123
Olay Örgüsü.....	129
Bakış Açısı.....	147
Sonuç.....	149
Kaynakça.....	151
Ekler.....	152

1 - GİRİŞ

Güney Azerbaycan Edebiyatı Hakkında Genel Bilgi

İran'da modern hikâye ve romanın oluşmasında Azerbaycanlı Türklerin rolü;

İran İslam Edebiyatı, uzun zaman Türk Edebiyatı üstünde etkili olmuştur. 19. yy ortalarında Türk dünyasında modernleşme hareketlerinin başlaması ile birlikte bu edebiyat Türkiye ve Azerbaycan Edebiyatı üzerindeki cazibesini kaybetmiştir. Türkiye ve Azerbaycan'da Avrupai fikir hareketlerinin ve edebiyatın ortaya çıkışı Fars modernleşmesinden önce gerçekleşti. Böylece Farsçayı da çok iyi bilen Azeri Türkleri İran'da modern edebiyatın ortaya çıkışında öncü olmuşlar ve İran'da Farsça gazete, roman, hikâye gibi türlerin oluşmasında büyük rol oynamışlardır. Böylece Türkiye ve Kafkasya muhitinde modernleşen fikir ve edebiyat hayatı İran'ı derinden etkilemeye başladı. Klasik gelenek tersine döndü; bu sefer modern Türk Edebiyatı (Türkiye ve Azerbaycan) modern Fars Edebiyatını etkiledi. Genel olarak söylersek İran Meşrutiyet Hareketi de Türkiye ve Çarlık Rusyası'ndaki fikir ve edebiyat hareketlerinin etkisi ile gerçekleşmiştir.

Güney Azerbaycan Edebiyatının Önde Gelen İsimleri¹

1-Mirza Abdurrahim Ebutalibzade (1834-1911)

1834'te Tebriz'de doğan Mirza Abdurrahim'in babası Ebutalib marangoz idi. Abdurrahim ilköğrenimini Tebriz'de görmüştür. Siyasi olaylar sebebiyle genç yaşında Tebriz'den ayrılmıştır.

Mirza Abdurrahim önce Tiflis'e gitmiş, orada iyi bir tahsil alarak Rusça ve Fransızca öğrenmiştir. Tahsilini bitirir bitirmez yol yapım işine girmiş, bu konuda ilerlemiş, sermaye edinip ihalelere girmiştir. Meşhur Kafkas-Stavropol Şose Yolu'nu o yaptırmış.

Mirza Abdurrahim, birkaç yıl sonra Dağıstan'ın Hasavyurt şehrine geçmiştir.

---

¹Ali Kafkasyalı, İran Türk Edebiyatı Antolojisi, 6. cilt, Atatürk Üniversitesi Yay, Erzurum 2002.

Burada çok kalmayıp şimdiki adı Buynakskiy olan Teymurhanşura'ya yerleşmiştir. Ömür boyu burada kalmış, bütün eserlerini burada yazmıştır.

Eserlerini Farsça yazan Mirza Abdurrahim devrin meselelerini anlatan Rusça eserleri de tercüme etmiştir. Bunun dışında siyasi ve sosyal önem taşıyan birçok mektup ve makale de yazmıştır. Çağdaş eğitim düşüncesinin gelişmesinde, İran'da Meşrutiyet İnkılâbı'nın hazırlanmasında büyük rol oynamıştır.

Abdurrahim çağdaş Fars nesrinin mühendisi kabul edilir. Tebriz halkı onu gıyabi olarak 1. İran Milli Meclisine temsilci seçmiştir. Ancak cahil mollalar onu "kâfir" adlandırmışlar, kitaplarının yakılmasına fetva vermişlerdir. Tüm bunlar onu yıldırmamış daha keskin yazılar yazmasını engellememiştir. Son yıllarda gözleri görmeyen büyük üstat 26 Şubat 1911'de Teymurhanşura'da vefat etmiştir.

Eserleri: "Kitap Yüklü Eşek" (1888) , "Ahmed'in Kitabı" (1. Cilt 1894, 2. Cilt 1895) , "Hayat Meseleleri" (1906) , "Yardımseverlerin Vazifesi" (1905) , "Azatlık Hakkında İzahat" (1906) , "İstoriya Proroka Magameda" (1904) , "Pendname-yi Markus" (Rusçadan tercüme) , "Kitab-ı Fizik" (Rusçadan tercüme) , "Hikmet-i Tebiyye" (Rusçadan tercüme) , "Yeni Fezaşünaslık Hakkında Kitab" (Rusçadan tercüme)

2-Zeynel Abidin Maraği (1837-1910)

Zeynelabidin 1837 yılında İran'ın Marağa kentinde doğmuştur. Babası Ali tüccardı. 1845-1850 yılları arasında Marağa'da medrese eğitimi almıştır. 1857'de babasının yardımıyla dükkân açmıştır, ancak başarılı olamamıştır. 1860'da bakkalını Kütais şehrine taşımış, burada konsolos yardımcılığı görevini yürütmüştür. 1867'de bakkalını bu sefer Yalta'ya taşımış ve oraya yerleşmiştir. Burada Rusça öğrenmiştir. 1890'da İstanbullu bir bayanla evlenmiştir. İki erkek çocuğu olmuştur. Bu arada İran vatandaşlığından çıkıp Rus vatandaşlığına geçmiştir.

Azerbaycan Edebiyatının ilk realist romancısı Zeynelabidin'in "İbrahim Bey'in Seyahatnamesi" adlı üç ciltlik romanı 19. yy'ın sonlarında, Yakınoğu'da "Maarifçilik İdeali"nin yayılmasında büyük rol oynamıştır. Sömürgeciliğe ve cahilliğe karşı mücadele Mirza Fethali Ahundov'un İran'daki takipçisi olmuştur. Yazıldığı andan

itibaren büyük ilgi gören "İbrahim Bey'in Seyahatnamesi" kısa sürede birçok dile çevrilmiştir. 3. cildin yayınlanmasından bir yıl sonra Zeynelabidin İstanbul'da 1910 yılında vefat etmiştir.

Eserleri: "İbrahim Bey'in Seyahatnamesi" (1. Cilt 1896, 2. Cilt 1905, 3. Cilt 1909) . Bu üç ciltlik roman Farsça'dır.

3-Mirza Hasan Rüşdiyye (Mirze Hesên Rüşdiyye) (1851-1944)

Mirza Hasan 1851'de Tebriz'de dünyaya gelmiştir. Babası Molla Mehdi, Farsça ve Arapçayı çok iyi bilen devrin tanınmış âlimlerinden biri idi.

Mirza Hasan, ilk tahsilini babasından almıştır. Daha sonra Tebriz Medresesine devam etmiştir. Genç yaşta Beyrut'a giderek Erkek Öğretmen Okuluna girmiştir. Burayı bitirdikten sonra Kafkasya'ya geçerek pedagoji ilmini öğrenmiştir.

1887 yılında Tebriz'e dönen Mirza Hasan, öğrendiği yeni eğitim şekillerini uygulamak için okullar açmıştır. Onun bu yenilikçi eğitimini hazmedemeyenler "Debistan" adlı okulunu talan etmişlerdir. Bu olaydan sonra 1893 yılında "Rüşdiyye Milli Mektebi"ni açmıştır

Mirza Hasan, İran'da Türklerin kendi ana dillerinde yani Azerbaycan Türkçesi ile öğrenim görmeleri için büyük gayret gösteren ilk kişidir. Bununla da İran'da Türk milli medeniyetinin korunup gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Mirza Hasan, İran Türklerinin kurduğu "Gizli Encümen"nin aktif üyesi, İran Türklerinin bağımsızlığı için mücadele eden "İnkılâp Komitesi"nin de teşkilatçılarından birisiydi.

Mirza Hasan ömrünün 60 yılından fazlasını genç neslin eğitimine, eğitim öğretim sisteminin gelişmesine ve İran Türklerinin bağımsızlık kazanması için çalışarak geçirmiştir.

Büyük üstat Aralık 1944'te Kum şehrinde vefat etmiştir.

Eserleri: "Veten Dili" (Ders kitabı)

4-Mirza Ağa Tebrizi (? -1915)

19. yy. 'ın ortalarında Tebriz'de doğmuştur. Genç yaşta Rusça ve Fransızca'yı çok iyi öğrenmiştir. Bir süre İstanbul, Halep ve diğer bazı ülkelerde büyük elçilik temsilcisi görevlerinde bulunmuştur.

Dış ülkelerden İran'a döndükten sonra bir süre hâkimlik ve öğretmenlik yapmıştır.

İran'da ilk orijinal dram eserlerini yazan Mirza Ağa Tebrizi'dir. Bu eserlerinde toplumun gariplikleri, adaletsizlik, rüşvetçilik, zulüm gibi konuları işlemiştir.

Mirza Ağa Tebrizi, devlet işlerinden uzaklaşıp Fransız Büyük Elçiliğinde tercüman olduğu günlerde dört komedi eseri yazmıştır. Bu piyeslerde İran halkının içinde bulunduğu çileli hayatı konu almıştır. Basında ve kitap halinde defalarca yayınlanmıştır.

Mirza Ağa, "Heşeretü'l-Erz", "İstiklal" ve "Nale-yi Millet" adında üç gazetenin muhabirliğini yapmıştır. Bunun dışında İran Türklerinin bağımsızlığına çalışan "Milli Encümen"de de çalışmıştır.

1912 yılında Tebriz işgal edildiğinde Tebriz'i terk etmek zorunda kalmıştır. İstanbul'a gelmiş, üç yıl burada kalmış ve 1915'te burada vefat etmiştir.

Eserleri: "Risale-yi Ehlagiyye" (Ders kitabı) , "Elbistan Hakimi Eşref Han'ın Sergüzeşti" (1870-1871) , "Zaman Han'ın Bürücürd'de Hakimliyi", "Halhali Ağa Haşım'ın Eşgbazlığı", "Şahgulu Mirze'nin Kirmanşah'da Sergüzeşti"

5-Şeyh Muhammed Hıyabani (Şeyh Mehemed Hıyabani) (1880-1920)

Şeyh Muhammet 1880 yılında Tebriz'in Hamne kasabasında doğmuştur. İlköğrenimini Hamne'de, orta ve yüksek tahsilini Tebriz ve Mahaçkala'da tamamlamıştır. Sosyal ilimler sahasında büyük başarılar kazanmıştır. Türkçe, Arapça, Farsça, Rusça ve Fransızca'yı iyi bilen Hıyabani birçok ülke gezmiştir. Felsefe, tarih, ekonomi, matematik ve astronomi alanında çağdaş ilme sahip olmuştur.

Hıyabani, 1918-1920 yılları arasında İran Azerbaycanında bağımsızlık

hareketine katılmış, Settar Han Hareketi'nin içinde yer almıştır.

Hıyabani, Tebriz Encümeni'nin üyesi olmuş ve 1909'da milletvekili seçilmiştir. Demokrat Parti'de yer almıştır. 2. dönem meclisin dağılması üzerine takipten kurtulmak için Horasan'a, oradan da Bakü'ye gitmiştir. 1914 yılında tekrar Tebriz'e dönmüş, 1917'de Tahran'da "Teceddüd" adlı gazeteyi yayımlamaya başlamıştır. Şah yönetimi tarafından aşırı baskıya maruz kalınca Tebriz'e döner. Ancak baskı devam edince Tebriz'den de ayrılmak zorunda kalır.

1917-1918 yıllarında Mekke, Bakü ve Mahaçkale'ye gider. Mahaçkale'de babası Hamaneli Abdülhamit'in mali desteğini alır. 28 Şubat 1918'de Rus ordularının Tebriz'i terk etmesi üzerine Tebriz'e döner.

Demokrat Parti 7 Haziran 1920 günü "Azadistan" devletini ilan eder. Hıyabani'nin liderliğinde çok ciddi çalışmalar başlatır. Ancak Tahran, Tebriz'de kurulan bu hükümeti tanımaz. 11 Eylül 1920'de hükümet meclisine saldırılır. Üç gün boyunca katliam yapılır. Hıyabani son mermisine kadar savaşır ev vahşice öldürülür.

6-Seyid Cafer Pişeveri (Seyid Cefer Pişeveri) (26 Ağustos 1893 - 11 Temmuz 1947)

Seyid Cafer 26 Ağustos 1893'te Halhal şehrinin Zaviye kasabasında dünyaya gelmiştir. Babası çiftçilikle uğraşmıştır. 1905 yılında ailece Bakü'ye göçmüşler ve Bülbüle semtine yerleşmişlerdir.

Cafer, Bülbüle semtinde okumaya başlamış ve çalışkanlığıyla göz doldurmuştur. Bakü'de "İttihat" okulunu bitirdikten sonra aynı okulda öğretmen olarak göreve başlar.

Pişeveri, 1918 yılında İran Sosyal Demokrat Partisi'ne girer. 1919'da "Hürriyet" gazetesini çıkarmaya başlar. "Ecül", "Müstear" ve "Hadi" imzaları ile hicvi makaleler yayımlar.

Pişeveri, halkını bağımsız kılmak aşkı ile İran'a döner. Milli mücadele hareketinin içinde yer alır.

1930 yılında Şahı ve yakınlarını tenkidi nedeniyle Tahran polisi tarafından tutuklanır. İşkence görür ve hapsedilir. Yazılarını yazmaya burada da devam eder. 2. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla af çıkar ve 11 yıllık tutukluluktan 1941 yılında kurtulur.

Tahran'a gelen Pişeveri bağımsızlık mücadelesine kaldığı yerden devam eder.

Tahran'da "Ajir" adlı gazeteyi çıkarır. Bununla İran halkını Batı edebiyatı ve medeniyeti ile tanıştırır.

Pişeveri'nin büyük katkılarıyla 21 Mart 1945'te Azerbaycan Muhtar Hükümeti kurulur. Pişeveri hükümeti vakit kaybetmeden icraata başlar. Ordu ve fedai birlikleri oluşturulur. Halk silahlandırılır. Türkçe resmi dil olur. Fikir ve vicdan hürriyeti güven altına alınır. Tebriz'de bir üniversite kurulur. İşçiler için 8 saat çalışma sınırlaması getirilir. Yollar ve okullar yapılır.

8 Mayıs 1945 günü işgal kuvvetleri (İngiltere, Almanya, Amerika, Fransa) İran'ı terk ederler ancak Ruslar petrole göz diktikleri için çekilmek istemez. Farslarla gizli bir antlaşma yapar ve Güney Azerbaycan petrolünün kontrolü Ruslara verilir. İstediklerini alan Ruslar altı hafta içerisinde İran'ı terk eder.

Pişeveri hükümetini kimse tanımamıştır. Bu nedenle Pişeveri köşeye sıkışmış ve verdiği savaşı kaybetmiştir. Bunun üzerine Türkiye'ye sığınmak ister ancak kabul edilmediği için Bakü'ye gitmek mecburiyetinde kalır. Önceleri solcu olmasına karşın 11 yıl hapis yatmasının ardından koyu bir Türk milliyetçisi olmuştur. Stalin de bu nedenle Pişeveri'yi bir türü kabullenememiş, ülkesindeki Türkleri ayaklandıracağından korkmuştur.

Pişeveri 11 Temmuz 1947'de trafik kazası süsü verilerek öldürülmüştür. O, devrinin önemli siyasi, tarihi ve edebi konuları hakkında konuşmuş ve yazmıştır. Bu büyük inkılâpçı yazarın eserleri, başta Azerbaycan Türkleri olmak üzere bütün Türkler için oldukça önemli olmuştur.

Eserleri: "Zindan Hatireleri", Gazete makaleleri.

7-Abbas Penahi Makulu (1902-1971)

Abbas Penahi 1902 yılında Maku'da doğmuştur. İlk öğrenimini Hoy şehrinde almıştır. 1918-1934 yılları arasında babasının yanında ticaretle uğraşmış bu sayede de Azerbaycan ve Kafkas şehirlerinin birçoğunda bulunmuştur. Edebi hayatı ise "Yeni Fikir" gazetesinde yayımlanan "Perişan" şiiri ile başlamıştır.

Penahi, 1935 yılında halkı devlet aleyhine kışkırttığı gerekçesiyle Şah yönetimi tarafından hapse atılmıştır. Bir yıl yattıktan sonra Zencan'a sürgün edilse de af ile Tebriz'e geri dönmüştür. Azerbaycan'ın bağımsızlığı için çalışmaya kaldığı yerden devam etmiş ve "Azerbaycan" gazetesini çıkarmaya başlamıştır.

Azerbaycan Muhtar Hükümeti'nin 12 Aralık 1946'da yıkılmasından sonra sıkıntılı bir hayat süren Penahi bir süre kaçak yaşamıştır. Daha sonra Bakü'ye sığınmış, yazılarını yayınlamaya burada devam etmiştir. Bu arada da Azerbaycan İlimler Akademisi'nin El Yazmaları Bölümü'nde çalışmıştır.

Abbas Penahi 30 Eylül 1971 yılında Bakü'de vefat etmiştir.

Eserleri: "Tebriz Geceleri", "Mübarizler", "Settar Han" (2 Cilt), "Hıyabani", "Gizli Zindan", "Heyder Emoğlu", "Edebi Malumat Cedveli".

8-Üstad Ali Asker Müçtehid (Üstad Eli Esğer Müçtehid) (1905-1972)

Ali Asker 1905 yılında Tebriz'de doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Tebriz'de tamamlamış, yüksek tahsili için Fransa'ya gitmiştir. Tebriz'e döndükten sonra Milli Banka'da görev almış, güvenilirliği ve bilgisi sayesinde kısa sürede haznedarlığa yükselmiştir. Bunların yanında edebi faaliyetlerine de devam etmiş, Fransız edebiyatından çeviriler yapmıştır. Diğer yandan Türk atasözlerini toplayarak Arapça, Çince, Farsça, Fransızca gibi dillerdeki karşılıklarını veya benzerlerini araştırmıştır. İran Azerbaycanında folklorik çalışmayı ilk yapanlardandır. Şehriyar'ın da yakın dostlarından. 1972 yılında Tebriz'de vefat etmiştir.

Eserleri: "Türk Dilinde Meseller" (Emsal-i Hikem)

9-Genceli Sebahi (1906-1989)

Genceli Sebahi 1906 yılında Merend şehri yakınlardaki Miyab köyünde doğmuştur. Babası çalışmak için Kuzey Azerbaycan'a gidip uzun süre dönmeyince, annesi Sebahi'yi de yanına alarak Gence'nin Şamhor ilçesinde yaşayan babasının yanına gitmiştir. Sebahi ilköğrenimini dedesinin yanında Şamhor'da, ortaöğrenimini ise Gence'de görmüştür. Daha sonra Bakü'deki Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin Dil ve Edebiyat Fakültesi'ne girmiştir. 1932 'de burayı bitirmiş, orta dereceli okullarda

öğretmen ve müdür olarak görev almıştır.

Genceli Sebahi, Stalin tarafından ailesi ile birlikte Sibiryaya sürgün edilmiş ve sekiz yıl orada tutulmuştur.

Bakü'ye dönmesinin ardından 1945 yılında bağımsızlık hareketi başlayınca Tebrize gitmiştir. Yeni kurulan Tebriz Üniversitesi'nde Türkçe kürsüsünün başına geçer. Azerbaycan Muhtar Heyeti yıkılınca Sebahi hapse atılır. Dokuz ay sonra Benderabad'a oradan da Loristan'a sürülür. 2 yıllık ağır sürgün hayatından sonra serbest kalmış ve ailesinin yanına Tebriz'e dönmüştür. Ancak Tahran hükümeti onu rahat bırakmamış, Tahran'da ikamete zorlamıştır. Buna rağmen edebi çalışmalarını bırakmamıştır. Son yıllarda Tahran'da kurulan "Yazıcılar ve Şairler Cemiyeti"nin kurucuları arasında yer almıştır. 1961'den itibaren "Dostlar Görüşü" adlı edebi meclislere kesintisiz katılmıştır. 1989 yılında vefat etmiştir.

Eserleri: "Gartal" (hikaye) , "Heyat Fecileri" (hikaye, "Öten Günlerim" (otobiyografi-1983) , "Güneş" (tenkid) , "Füruz-i Azadi" (tenkid) , "Varlıq" (tenkid) , "Yoldaş" (tenkid) , "Şe'rimiz Zamana Ayaqlaşır".

10-Mirza İbrahimov (1911-1993)

Mirza İbrahimov, 15 Ekim 1911'de Serap şehrinin Eve köyünde dünyaya gelmiştir.

1918'de babası ve büyük kardeşi ile birlikte Bakü'ye gitmiştir. 1919'da babasını kaybedince hayatın ağır şartları ile karşı karşıya kalmıştır. Hizmetçilik ve fabrikada işçilik yapmıştır. Hem çalışmış hem okumuştur. Edebi çalışmalara da bu yıllarda başlamıştır. İşçi Derneği'nin üyesi olmuştur. 1930 yılında "Apler Alovları" dergisinde "Gazılan Burug" (Açılan Petrol Kuyusu) adlı ilk şiiri yayımlanmıştır.

Azerbaycan Devlet Üniversitesi'ni bitirdikten sonra "Sür'et" gazetesinin redaktörü olmuştur. 1935-1937 yılları arasında "Şarkşinaslık Enstitüsü"nde yüksek lisans yapmıştır. Daha sonra Mirza Fetali Ahundov Bale ve Tiyatrosu'nun direktörü olmuştur.

2. Dünya Savaşı yıllarında İran Azerbaycanına gitmiş, orada "Veten Yolunda"

gazetesinin baş redaktörü olarak görev almıştır.

1945 yılında kurulan Azerbaycan İlimler Akademisi'nin ilk asil üyesi olmuştur.

Mirza İbrahimov Azerbaycan Edebiyatı Tarihi'nin gelişmesine büyük katkıda bulunmuştur. Ayrıca Batı klasiklerinden, özellikle de Rusça'dan tercümelemler yapmıştır. Uluslararası ve milli pek çok ödül sahibi olan İbrahimov'un eserleri pek çok dile çevrilmiştir.

Mirza İbrahimov, 17 Aralık 1993 günü Bakü'de vefat etmiştir.

Eserleri: "Azerbaycan Edebiyatı Tarihi" (3 Cilt) , "Azerbaycan Dili" (makaleler) , "Helgilik ve Realizm", "Gelecek gün" (roman) , "Kitantlar Ölkesi", "Böyük Dayag" (roman) , "Sarı Sim" (hatıra) , "Pervizin Heyatı" (hikayeler) , "Anama Deyerem Ha" (hikayeler) , "Pervane" (roman) , "Medine'nin Üreyi" (hikayeler) , "Eserleri" (10 cilt) , "Seçilmiş Eserler" (4 cilt)

11-Fethi Hoşginabi (1922-1989)

Çağdaş İran Türk Edebiyatı'nın en büyük hikâye ve romancılarından birisi olan Fethi Hamza Hoşginabi, 22 Mart 1922'de Tebriz'in Hoşginab köyünde doğmuştur. İlk tahsilini köy medresesinde almıştır. Sonrasında yeni usul medreseye devam etse de çalışmak için eğitimini yarıda kesmiştir. Çalışırken işçi ve köylülerin ağır hayat şartlarını yakından gözlemleme imkânı bulmuştur.

Fethi, 16 yaşında İran Azerbaycanı Türkleri'nin bağımsızlık hareketine katılmıştır. Önceleri şiirlerini Farsça yazsa da 1945'te Türkçeye dönmüştür. "Azerbaycan" adlı gazetenin kurucuları arasında yer almıştır. Daha sonra aynı gazetenin müdürü ve redaktörü olmuştur. Azerbaycan Muhtar Hükümeti'nin yıkılmasıyla Bakü'ye sığınmıştır. Burada edebi çalışmaları hız kazanmıştır. Yazdıklarının arasında tiyatro eserleri de vardır.

Fethi Hamza, 1970 yılında Bakü Devlet Üniversitesi'nde "İran Edebi İrsi En'eneleri ve Müasır Fars Bedii Nesrinin Be'zi Meseleleri" konusunda akademik çalışma yapmış, doktor derecesi almıştır.

Hoşginabi, 1989 yılında Moskova'da vefat etmiş, Bakü'de defnedilmiştir.

Eserleri: "Ata" (roman-1959) , "İki Gardaş" (roman-1959) , "İki Dost" (hikaye-1951) , "Son Bayragdar" (hikaye-1954) , "Hekayeler" (hikaye-1956) , "Mehebbet ve Nifret" (hikaye-1965) , "Seyavuş" (piyes) , "Biyen ve Menije" (piyes)

12-Hamid Mehmedzâde (Hemid Memmedzâde) (1924-2000)

Hamid Mehmedzâde 18 Mart 1924'te Tebriz'de doğmuştur. Babası Meşedi Rıza eczacı idi. İlk ve orta öğrenimini Tebriz'de yapmıştır. 1942'de "Tebriz Darü'l-Muallimi"ni bitirdikten sonra iki yıl Erdebil'de öğretmenlik yapmıştır.

Mehmedzâde "Cavanlar" gazetesine başkanlık etmiştir. İlk yazılarını da bu dönemde yazmıştır.

12 Aralık 1946'da Azerbaycan Muhtar Hükümeti'nin yıkılmasıyla Bakü'ye sığınmıştır. Burada Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin Gazetecilik Fakültesinde, Azerbaycan İlimler Akademisi'nin Nizami Edebiyat Enstitüsü'nde yüksek lisans yapmıştır. 1968 yılında doktora yaparak, filoloji ilimleri doktorluk unvanı almıştır.

Hamid Mehmedzâde 1958'de Azerbaycan Yazarlar Birliği'nin üyesi olmuştur. Hikayeleri zamanın basın sahifelerinde muntazam olarak yayımlanmıştır.

Mehmedzâde, Azerbaycan ve İran Türk Edebiyatı'nın Fars okuyucularına tanıtılmasında, aynı zamanda Farsça olan Edebi abidelerin Türkçeye tercümesi konusunda ciddi faaliyet göstermiştir. Zeynel Abidin Marağayi'nin üç ciltlik "İbrahim Bey'in Seyahatnamesi" eserini tercüme etmesi takdire şayandır. Azerbaycan Türk Edebiyatı'nın gelişmesine büyük katkısı olan Mehmedzâde eserlerinde işçi ve köylülerin ağır hayat şartları, zulme ve haksızlığa karşı mücadeleleri, bağımsızlık arzuları ve geleceğe olan ümitleri aksini bulmaktadır.

Uzun yıllar Azerbaycan İlimler Akademisi Yakın ve Orta Şark Halkları Enstitüsü'nün Filoloji Şubesinde öğretim üyeliği yapan Hamid Mehmedzâde 2000 yılında vefat etmiştir.

Eserleri: "Hikâyeler" (1957) , "Futbolcu" (1959) , "İlk Mehebbet" (1966) , "Tebriz Hatireleri" (1978) , "M. F. Ahundov ve Şerg" (1971) , "İbrahim Bey'in Seyahatnamesi'nin Tercümesi".

13-Kahraman Kahramanzâde (1913-1990)

Kahramanzâde 22 Mart 1913'te Karadağ bölgesinin Verdin kasabasında doğmuştur. 1920 yılında ailece Gence'ye göç etmişlerdir. İlk ve orta öğrenimini burada almıştır.

1928 yılında Azerbaycan Pedagoji Enstitüsü'ne girmiş, mezun olduktan sonra bir süre öğretmenlik yapmıştır. 1933 yılında Bakü'ye giderek Azerbaycan Pedagoji Enstitüsü Dil ve Edebiyat Fakültesi'ne girmiştir. 1935'te mezun olup Tebriz'e dönmüştür.

Kahramanzâde, 1941 yılında "Veten Yolunda" ve "Gızıl Esger" gazetelerinde çalışmıştır. 1945'te "Azerbaycan" gazetesinin redaktör yardımcısı olmuştur. Yazılarıyla da İran Azerbaycan Türkleri'nin bağımsızlık hareketini desteklemiştir. 1946'da Güney Azerbaycan Muhtar Hükümeti'nin yıkılmasıyla Dizful şehrine sürgün edilmiştir. 1946-1956 yılları arasında çeşitli şehirlerde sürgünde tutulmuştur. 1956-1958 yılları arasında siyasi faaliyetleri nedeniyle iki yıl ailece zindana atılmıştır. Bu eziyetlerden kurtulmak için Ekim 1958'de ailesiyle Bakü'ye sığınır.

Kahramanzâde Bakü'de Ali Partiye Mektebi'nde tahsil almıştır. Daha sonra Azerbaycan İttifakı'nda çalışır.

Hikâyeciliğe 1935 yılında "Gızıl Gence" gazetesinde yayımlanan hikâyeleri ile başlamıştır. İşlediği konular yoksul köylü ve işçilerinin gördüğü zulüm, İran yönetiminin sahtekâr tutumu, İran Türkleri'nin bağımsızlık arzuları olmuştur.

Kahramanzâde 22 Ocak 1990'da Bakü'de vefat etmiştir.

Eserleri: "Muhacirler Destesi" (1944), "İftira" (1963), "Tozlu Palto" (1965), "Ayrılık" (1971), "Gırmızı Başmag" (1974), "Bayragsız Adam" (1981), "Tanınmayan Gonag" (1989).

14-Rahim Cadniku (1919-?)

Rahim Cadniku, 1919'da Bakü'de doğmuştur. Babası Urumiye'den Bakü'ye çalışmak için gelenlerdendir.

Cadniku, ilköğrenimini Bakü'de almıştır. Daha sonra Petrol Sanayi Meslek Okuluna devam etmiştir. 1939'da ailesi ile İran'a dönmek zorunda kalmış ve İran Azerbaycanında zor günler geçirmiştir.

Cadniku, geçirdiği zor günlere rağmen siyasi ve sosyal faaliyetlerin içinde yer almıştır. "Şura-i Zehmetkeşan-i İran" cemiyetine üye olmuş, bu derneğin tiyatro işlerini üstlenmiştir. 1945 yılında "Azerbaycan" gazetesinde görev almıştır.

Cadniku'nun 1946 yılından sonraki hayatı hakkında kesin bilgi olmasa da kimilerine göre 1946'da Şah güçlerinin Tebriz'i işgal etmesi sırasında Şah polisleri tarafından öldürülmüştür.

Eserleri: "Bu da Bele" (piyes) , "Mübarize Devam Edir" (piyes) , "Gelbin Sesi", "Hatıralar".

15-Cevat Heyet (Cavad Hey'et) (1925-?)

Cevat Heyet 24 Mayıs 1925'te Tebriz'de doğmuştur. Babası Tebriz'in sevilen ve sayılan kişilerindendir.

İlk ve orta öğrenimini Tebriz'de tamamlamıştır. Liseyi askeri okulda okumuş ve birincilikle bitirmiştir. Daha sonra Tahran Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne girmiştir. Türkiye'nin daveti üzerine 2. sınıfta iken İstanbul'a gelmiş, tahsilini burada tamamlamıştır. Tıp ile birlikte tarih ve edebiyat ilmi ile de yakından ilgilenmiştir.

1946 yılında İstanbul Tıp Fakültesi'nden mezun olan Cevat Heyet ihtisas yapmak için aynı üniversitede kalmıştır. Daha sonra Paris'e gidip üç yıl orada kalmıştır. 1952 yılında önce İstanbul'a, oradan da Tahran'a dönmüştür. Bir yıl devlet hastanesinde çalıştıktan sonra "Cavid" adlı özel hastanesini kurmuş, hizmetlerine burada devam etmiştir.

1954'te İran'da ilk kapalı kalp ameliyatını, 1962'de ilk defa açık kalp ameliyatını yapmıştır. 1968'de Tahran'da ilk defa böbrek naklini gerçekleştirmiştir. Böylece ünü dünyaya yayılmıştır.

1963'te "Daneşe Pezeşki" adlı aylık tıp dergisi çıkarmaya başlamıştır.

1979'da İran Devrimi ile birlikte İran Türkleri'nin biraz rahatlaması ile Cevat Heyet kalbinin bir köşesinde hep var olan edebiyat aşkını ortaya çıkarmıştır. 1979'dan itibaren "Varlık" dergisini çıkarmaya başlamıştır. (Hem Türkçe hem Farsça) Tarih ve Türkoloji sahasında birbirinden önemli eserler vermiştir.

Eserleri: "Azerbaycan Edebiyatı Tarihine Bir Bahış" (Tahran- 1980) , "Mügayisetü'l-Lügateyn" (Tahran-1984) , "Türklerin Tarih ve Medeniyetlerine Bir Bahış" (Tahran-1987) , "Azerbaycan Şifahi Halg Edebiyyatı" (Tahran-1988) , "Azerbaycan Edebiyatı Tarihine Bir Bahış" (2 cilt, Tahran-1990) , "Tarih-i Zeban ve Lehçehaye Torke" (Tahran-1987) , Varlık Dergisi'nde çıkan üç yüzden fazla makale, "Umumi Cerrahlık" (ders kitabı-1965)

16-Samet Behrengi (1939-1968)

Sadece İran'da değil tüm dünyada okunan, Türk ve Fars nesrinin özellikle çocuk edebiyatı sahasındaki en büyük temsilcilerinden biri olan Samet Behrengi Eylül 1939'da Tebriz'de doğmuştur. Yoksul bir ailede büyümüştür. Babası İzzet Efendi beş çocuğundan yalnızca ikisini okutabilmiştir. Bunlardan biri de Samet Behrengi'dir.

Samet, ilkokulu bitirdikten sonra Tebriz Pedagoji Okulu'na gitmiş, öğretmen olmuştur. İlk öğretmenliğini Güney Azerbaycan'ın yoksul köylerinde yapmış, böylece köy halkını yakından tanımıştır.

Eserleri çocuklara yönelik olan Behrengi'nin konuları genellikle yoksul köylü çocuklar olmuştur. Kitapları İngiltere'nin "Çocuk Edebiyatı Sergisi"nde sergilenmiş, "Balaca Gara Balıg" ile Uluslar Arası Çocuk Edebiyatı yarışmasının birincisi olmuştur. Tahran hükümeti ise onun eserlerine siyasi yönü nedeniyle sansür uygulamıştır.

Daha 29 yaşında Aras nehrinde esrarengiz bir biçimde boğulmuştur. Kimine göre ise kaza süsü verilerek öldürülmüştür. Mezarı Tebriz'dedir.

Eserleri: "Balaca Gara Balıg", "Bir Hulu Min Hulu", "Ulduz ve Gargalar", "24 Saat Yuhuda ve Ayıglıgda", "Çuğundun Satan Oğlan", "Gar Denesinin Sergüzeşti".

17-Ali Kemali (1944-1996)

Sava Türkleri'nden olan Ali Kemali 1944 yılında Sava şehrinin Bendemir

köyünde doğmuştur. Babası hem çiftçi hem öğretmen Ekber Kemali, annesi ise Sava şehrinin tanınmış Seyidler ailesinden Azra Hanım'dır.

Ali Kemali ilk öğrenimine köyünde, babasının yanında başlamıştır. Babası Tahran'a gidince o da gitmiş, 10-12 yaşları arasında burada eğitim görmüştür. Daha sonra Sava'ya geri dönmüşler, dört yıl burada okuyup orta öğrenimini bitirmiştir. Aynı zamanda önemli âlimlerden dini, edebi, tarihi dersler almıştır.

1955 yılında Tahran'da Darü'l-Fünun Medresesi'ne gitmiştir. Burayı birincilikle bitirip Hukuk Fakültesi'ne girmiştir. Hem çalışıp hem okumuştur. Burayı da başarıyla bitirmiş ve adliye avukatı olmuştur. Ceza hukuku üzerine yüksek lisans yapmıştır. 5 yıl harp okulunda hukuk dersleri vermiştir. 25 yıldan fazla Tahran'da avukatlık yapan Kemali aynı zamanda şair, yazar, tarihçi ve âlimdir. En önemli çalışması 18. yy Türk şairi Telimhan'ın şiirlerini toplayarak 30 bin beyitten oluşan bir kitap oluşturmasıdır. Ayrıca Orta İran Türkleri'nin klasik ve çağdaş söz ustalarının eserlerini derleyerek 28 folklorik eser meydana getirmiştir. "Tofig" adlı mizah gazetesinde Nifle (Ezilmiş) mahlasıyla mizahi şiirler yazmıştır. Bunun yanında "Karabağ Yardım Cemiyeti"nin de başkanlığını yapmıştır. "'Varlık" dergisinin kadrosunda da yer almıştır.

Eserleri: "Nifle" (1979) , "Marağalı Telimhan", "Mısırganlı Ekber Han Rezzagi", "Türkmen Mahmud", "Mirze Mehemed Eli Meddah", "Degezyanlı Molla Ehmed", "Fani", "Daveri", "Abbas Ali Yagini", "Ağdaşlı Mezneb", "Bendemirli Şeyh Mehemed Hesen", "Me'zun Gaşgai", "Yusuf Hüsrev Gaşgai", "Endelib", "Zakir Savei", "Geybali", "Mehdi", "Baydaroğlu", "Almas", "Haki", "Rıza", "Alirza", "Heste Gasım", "Türkmen Fettah", "İsmaili Türk", "Hüseyn Türki", "Kazım".

18-Zöhre Vefai Settâri (1953-?)

Zöhre Vefâi, 1953'te Tebriz'de doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Tebriz'de tamamladıktan sonra Tahran Üniversitesi Filoloji Fakültesi'ne girmiştir. Burada yüksek lisans da yapmıştır.

Vefâi yazmaya 1973'te başlar. 1980 yılından itibaren tercüme ve radyo programları yapmaya başlamıştır. Farsça ve Türkçe yayımlanan mizah dergisi

"Çuvaldız"ın sorumlu müdürü ve başyazarı olarak görev yapmıştır. Şiirlerin "Zöhre" ve "Mütalib" imzaları ile yazmıştır.

Çuvaldız dergisi 3 yıl yayımlandıktan sonra yasaklanmıştır. Toplam 32 sayı çıkmıştır.

Yüze yakın radyo ve televizyon tiyatrosu yazmış ve radyoda yayımlamıştır.

Birçok makalesi bulunan Zöhre Vefâi'nin şiirleri ve tercümeleri de önemli yer tutmaktadır.

Eserleri: "Azerbaycan Nağılları" (1973) , "Folklor Gencineleri", "Oyunlar", "Sayalar", "Laylalar", "Peşeler", "Algışlar", "Gargışlar", "Sınamalar", "Atalar Sözleri", "Nam Avran Azerbaycan".

19-Behruz İmâni (1965-?)

Behruz İmâni, 1965 yılında Serab şehrinin Serneser köyünde doğmuştur. İlkokulu köyünde, orta öğrenimini Serap şehrinde görmüştür. Askerliğini taptıktan sonra yüksekokul sınavını kazansa da maddi zorluklar yüzünden gidememiştir.

Behruz İmâni, küçük yaşta ana dili Türkçeye karşı büyük ilgi duymuştur. Annesinin anlattığı masalları, hikâyeleri, mani ve türküleri büyük bir istekle ezberlemiştir.

1989 yılından itibaren Tahran'da yayımlanan "Yol" dergisine hizmet vermiştir. Aynı zamanda kendi edebi çalışmalarını burada yayımlamıştır.

Araştırmacı yazar ve şair Behruz İmâni evlendikten sonra Tebriz'e yerleşmiştir. Hala da Tebriz'de oturmaktadır.

Behruz İmâni, Tebriz'e geldikten sonra "Erk" ve "Ehrrar" gazetelerinin Türkçe sayfalarını hazırlamıştır. Şuanda da "Fecr-i Azerbaycan" gazetesinin Türkçe sayfalarının sorumlu müdürüdür. Ayrıca Türkçe yayın yapan Tebriz Radyosu'nda "Şelale" adlı sözlü edebiyat yayınının kurucularındandır.

Eserleri: "Edebiyatşinaslık" (3 Cilt) , "Azerbaycan Ağız Edebiyatına Bir Bahış" (2 Cilt) , "Şiirler Toplusu", "Söz İncileri", "Atalar Sözünün Kökü ve

Menşeyi", "Nasır Fars Edebiyatından Tercümelere", "Hikâyeler" (3 Cilt) , "Dede Korkut Hikâyeleri Üzerine".

Tüm isimlerin içine, hayatları ile ilgili fazla bilgi olmayan Nemini Eyup (Nemini Eyyub) (1920-?) , Prof. Dr. Mahmut Taki Zehtabi (1923-1998) , Ali Tebrizi (1929-1977) , Merziye Ahmedî Üsküdü Dalga (1934-1973) , İbrahim Refref (1949-?) , Dr. Hüseyin Feyzullahi Vahit Yıldız (Hüseyin Feyzullahi Vehid Ulduz) (1952-?) , Ali Taşkın (Eli Daşğın) (1958-?) , Ağşın Ağkemerli (Muhammet Taki Kasım) (1961-?) , Resul Kurbanî Mukaddem (Resül Gurbani Mügeddem) (1967-?) , Mühürdar Kaviyanpur, Rıza Hemraz Tebrizi (1969-) , Allahverdi Muhammedi (Zola) , Hamid Arğış gibi isimleri de katmak gerekir.

2-NASIR MENSURİ’NİN HAYATI

Hayatı;

Nasır Mensuri 1952 yılında Azerbaycan’ın Miyana şehrinin Küleboz mahallesinde doğmuştur.

Halkın kültürüne yakın olmakla birlikte hatırı sayılır ve kültürlü bir ailede büyüdüğü için dünyanın kültür durumunu da yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Mensuri ailesini “aydın” olarak tanımlar.

Nasır Mensuri dört yaşında iken ailesi öz yurtlarından taşınmıştır. Bu göç yaklaşık yirmi yıl sürmüştür. Tahsilini de böyle göçebe bir halde yapmıştır. Nereelerde yaşadığı ya da hangi okullarda okuduğu konusunda bilgi yoktur. Kendisi de bu konuda bilgi vermeyi gereksiz bulmuştur. Yirmi bir yıllık eğitim hayatında on beş okul değiştirmiştir. Kendisi de bunu bir rekor olarak görür.

Tahsil yıllarında karşı karşıya kaldığı bazı olaylar yüzünden eğitime çok fazla önem vermediğini ve tahsile inanmadığını belirtmiştir. “Özellikle de İran gibi memleketlerde” ayrıntısını da bu görüşüne eklemeyi ihmal etmemiştir. Nasır Mensuri’ye göre tahsil gördüğü okulları sıralamak, nerede, ne okuduğunu belirtmek gereksiz bilgidir.

Şimdilerde kendi araştırmaları ile meşguldür. Ayrıca dildeki “kavram sorunları” ile ilgili özel dersler vermektedir.

1980 yılında Tahran’a yerleşmiştir. Hala da orada yaşar. 1983’te evlenmiştir. Aydın ve Nima adında iki oğlu vardır.

İlmi ve Edebi Çalışmaları;

Nasır Mensuri, ortaokulda Nisbilik (Relativity Theory of Einstein) Teorisine merak salar. Sonraları ise Topoloji, Fraktallar² konusu ve Kaos bilimi ile tanışır. Tüm bu düşüncelerin dille ilişkisini izlemek için Dil ve Düşünce sahasında çalışmalar yapar.

---

² Parçalanmış ya da kırılmış anlamına gelen Latince fraktuuss kelimesinden gelir. Kendi kendini tekrar eden ama sonsuza kadar küçülen, kendine benzer bir cisimde cismi oluşturan parçalar ya da bileşenler cismin bütününcü inceler.

Bu arada Rus âlimlerinden Viqotski ve Luria'nın düşüncelerine ilgi duyar. Bu sahada Güney Azerbaycanlı İran'ın ünlü beyin-sinir araştırmacısı Prof. Hesen Eşayeri ile birlikte yıllar boyu dil araştırmaları yapar. Bu otuz yıla yakın araştırmalar sürecinde dilin deterministik³ kavramlar üzerinde oluşmasını incelemiştir. Bunun dışında dilin mitikal düşünce ile ilgisi konusu da ilgisini çekmiştir. Bu düşünceyi Azerbaycan folklorunda izlemiştir. Kendi romanlarına da bu düşünceyi katmaya çalışmıştır.

Çalışmalarında öncelik hep dil, dilin konseptual sorunları ve bu sorunların incelenmesi esas alınmıştır.

Eserleri;

Nasır Mensuri, eserlerini üç farklı dilde yazmıştır. Güney Azerbaycan Türkçesi, Farsça ve İngilizceye hâkim olduğu için eserleri de bu üç dilde yazılmıştır.

1. **Son Nağıl Son Əfsanə** (1990) (Manzum bir eserdir.)
2. **Qaraçuxa** (1994) (Kısa roman)
3. **Həpirim Hüpurüm** (2004) (Çocuklar için yazdığı manzum bir eserdir.)
4. **Cırt dan** (2004) (Çocuklar için yazdığı manzum bir eser.)
5. **Avava** (2005) (Roman)
6. **Oyunum-oyunum** (Henüz basılmamış, üzerinde çalıştığı roman)
7. **Nezam-e Çahar Bodi-ye Zəban** (Farsça-2002) (Dilin Dört Boyutlu Kurumu)
8. **Deterministically Structuring Concepts** (İngilizce-2003) (Determinizm ile Kurulan Kavramlar)
9. **Dil və Ayın Düşüncə** (Farsça-2007) (Dilmaç Dergisi'nde yayımlanmış yüz sayfalık makale)
10. **Ağız Lövhələr (1) Şəhriyar'ın Şerlərində Çaxnayış (1)** (2010) (Şəhriyar'ın Farsca şiirlerindeki çaxnayışlığın modeli)
11. **Ağız Lövhələr (2) Şəhriyar'ın Şerlərində Çaxnayış (2)** (2010) (Şəhriyar'ın Türkçe şiirlerindeki çaxnayışlığın modeli)
12. **Ağız Lövhələr (3) Ədəbiyatın Doğuluşu** (Basıma hazırlanan bir eser) (Manzum bir eserin incelenmesi)

---

³ Determinizm, ahlaki seçimler dâhil tüm olayların, önceden var olan nedenlerce belirlendiğini savunur.

13. **Ağız Lövhələr (4) Bir Dilin İçindəki Sırlar [Sırlar]** (Basıma hazırlanan bir eser)
(Azərbaycan Türkçesindeki fonetik-kavram ve düşünce çözüm-modelleri)

14. **Ağız Lövhələr (5) Azərbaycan Türkçəsində Fellərinin Deterministik-qavram Modeli** (Basıma hazırlanan bir eser)

Nasır Mensuri, belirsiz kanıtlara dayanarak makale yazmaktan kaçındığını da eklemiştir. Net ve üzerinde iyi çalışılmış konular hakkında makale yazmayı tercih etmektedir.

3-AVAVA ROMANI

Üzerinde inceleme yapılan Avava adlı roman, Nasır Mensuri'nin yazdığı iki romandan biridir. İlk olarak 1384 yılında İran'ın Tahran şehrinde basılmıştır. Üç yüz kırk iki sayfalık bu romanın en önemli şahsı Kadındır. Haray ve Humay da olaylara verdikleri yön açısından ve Kadının hayatındaki etkileri yönünden 2. derece kahramanlardır. Romanın başına kısa bir sözlük eklenmiştir. Önce Latin alfabesi ile verilen bu sözlük, hemen ardından Arap alfabesi ile de verilmiştir. Bu sözlüğün ardından Nasır Mensuri'nin, romanın kahramanı kadın ile yaptığı röportaj vardır. Bu bölüm roman için oldukça önemlidir. Sayfa otuz altıdan itibaren ise roman tam olarak başlar.

Postmodernizm ve Postmodern Roman Hakkında⁴

1960 yılında, özellikle mimarlıkta kendini gösteren bir akım olmuştur. Postmodernizmin anlamı “modernizm sonrası”dır. 1960’larda Fransa’da yaygınlaşmış, 1970’lerden itibaren de ABD’de tanınmıştır.

Postmodernizm, geleneği yadsımadan, onun sunduğu eski biçimleri yerine göre değiştirerek kullanmıştır. Avrupa’da ortaya çıkmış olmasına rağmen Avrupa dışı kültürleri de içine almayı amaçladığı için günümüzün en etkin ve en işlevsel anlayışlarından biridir.

Edebiyatta evrensellik yerine genellikle parçalanmış bir toplumun tekil öznelerine yer verilmeye başlandı. Anlatı düzeni bilinçli bir biçimde bozularak, okurun yorum ve yaratma sürecine bir ölçüde katılımı öngörüldü.

İtalyan Umberto Eco (Gülün Adı) postmodernist bir yazarların en önemlilerinden biridir. Bunu dışında; John Berger, Gabriel Garcia Marquez, Jorge Luis Borges de önemli isimlerdendir.

Postmodernizm, modernizmin kendisinden küçük farklarla ayrıldığı bir parçası ya da devamı olmadığı gibi, aslında üzerinde bütünüyle uzlaşılması bile kendine ait bir yöntemi bulunan ve modernizmden tamamen farklı yeni bir algılama biçimidir.

---

⁴ Yrd. Doç. Dr. İsmet Emre, Postmodernizm ve Edebiyat, Ankara Ekim 2004

Modernizm; ne kadar akla dayalı, sınırları belli, kurallı, ilkeli, düzenli bir anlayış olarak kendini göstermişse, yapısalcılık da o kadar akla dayalı, mantıklı, belli ilkeleri bulunan bir çözümleme metodu olarak gelişmiştir; buna karşın postmodernizmin çoğunlukla irrasyonel, göreceli, serbest, kurallardan arıtılmış, tasnife sığmaz mantığı kendi çözümleme metodunu da üretmiş ve postyapısalcılık da yapısalcılığın aksine bütün metinlere aynı nesnellikle yaklaşan bir sistematiğe sahip olmaktan uzak durmuştur. Modernizm ile postmodernizmin her ikisi de yapıya önem vermekle birlikte, birinin yapıyı çözme amacı onu daha fazla tanıma, içeriden görebilme ve daha atomize edilmiş bir şekilde anlayarak bütünlüğünü pekiştirmek iken; diğersinin amacı henüz başlangıç aşamasında bile yapıya karşı güvensiz durarak onu oluşturan unsurların çelişkilerini, kopukluğunu, absürtlüğünü ve son aşamada bitmemişliğini, eksikliğini ortaya çıkarmak olmuştur. Bütün bunlar tartışılırken göz ardı edilmemesi gereken, postmodernizmin hem anti-modern oluşun irrasyonel tutumdan hem de modernizm gibi hayatın her alanına nüfuz edecek gücü henüz bulamayışından dolayı modernizm karşısında tutunmasının güç olduğudur. Ama yine de şaşırtıcı biçimde varlığını sürdürebilmektedir.

Belki de postmodern teori geçici bir hevesti, 1980’li yılların bir gölge fenomeniydi, 1960’lı yılların parçalanmış ütopyacı politik umutları karşısında entelektüellerin metanetlerini koruyamamaları ve yabancılaşmalarının, entelektüellerin yeni medya ve teknoloji toplumunda eskime potansiyeli taşımalarının ve 1980’li yıllarda ümitsizlikle ya da alaycı bir tarzda yerleşik bir yapıyla barışmalarının bir dışa vurumuydu. 1980’li yıllar benzeri zor bulunur bir çürüme, alaycılık, muhafazakârlık, yüzeysellik ve toplumsal gerileme dönemi idi. Postmodern teorisinin yeri geldiğinde eleştirel bir tavır koruduğunda bile bu eğilimleri dışa vurduğunu savunmak mümkün. Bu noktadan bakıldığında, postmodern taşkınlık tarihin büyük dalgaları üzerinde yalnızca küçük bir çalkantıydı; entelektüeller açısından, postmodern teori akıl çelici yeni kültürel sermaye kaynakları sundu ve bir bilgisayar toplumunda, tekno-kapitalist bir toplumda gitgide marjinalleşen entelektüellerin sahip oldukları önemi muhafaza etme doğrultusunda yaptıkları bir girişime yol açtı. Ancak görüldüğü kadarıyla postmodernizmin bırakın 1980’lerle birlikte güç kaybetmesini, tersine, 1990’lardan itibaren sürekli bir yükseliş ve yaygınlık kazandığı dikkat çekicidir.

Bütün veriler göz önüne alındığında, postmodernizmin kavram olarak kullanımının her ne kadar 20. yy'ın başlarına kadar götürülebileceği söylene de bugün algıladığımız biçimi ve olgusal tarafıyla postmodernizmin ciddi bir hareket olarak ortaya çıkışının 2. Dünya Savaşı sonrası ve özellikle de 1960'lı yıllar olduğu söylenebilir.

Edebiyatta Postmodernizm

Edebiyat gibi, bilimsel kaygılardan ziyade insani durum ve tutumla ilgili, objektiviteden çok subjektiviteye dayalı, homojenden çok heterojenliğe yakın durmasıyla hem bilim hem de sanat olma özelliği gösteren bir alan postmodernizmin kendini daha rahat ifade edişine zemin hazırlamıştır.

20. yy. a doğru katlanarak gelişen olaylar zinciri, realist/mimetik estetiğin üstünde boy attığı temeli güçlü bir biçimde sarsmaya başlamıştı. Bilimdeki/teknolojideki akıl almaz gelişmeler, bunun sosyopolitik yan ürünleri, insana yabancı yeni bir dünyanın konturlarını çizmekteydi. Bu yeni dünyada; insanın, doğanın, kendiliğinden ve doğal olanın yerini, maddenin yönlendirdiği yeni değerler sistemi almaya başlıyordu. Ana ereğin kazanmak/para/prestij/çıkar olduğu bu yeni değerler dizgesinde insancıl ölçütler, giderek daha da saldırganlaşan bir maddeler evreninde etkisiz kalmakta, arkaik/naif bir görünüm almaktaydı. Yaşamın odağına madde egemenliğinin bir karabasan gibi çöktüğü bu ortamda emperyalist yönelimler, dünyanın dört bir yanına paranın/gücün bayrağını dikmekteydi.⁵

İnsanın gerçeğe yabancılaşması olgusu, 20. yy. estetiğinin ana taşıyıcılarından biridir. Anlamakta güçlük çektiği bir dünyayla kendini özdeşleştirmekte zorlanan, ona yabancılaşan insan, yabancılaşmayı sanatsal boyuta taşır, onu bir kurgu tekniğine dönüştürür.⁶

Edebiyatı modern zamanlarda özellikle de görsel bilginin yaygınlaştığı 1920'lerden 2000'li yıllara kadarki süreçte hayatın ortasından alıp kıyıya atılmasıyla, edebiyatın moderniteye karşı postmodernizme daha yakın duruşunun "kendini var

---

⁵ Yıldız Ecevit, Türk Romanında Postmodernist Açılımlar, İstanbul 2001, s. 35.

⁶ Yıldız Ecevit, Türk Romanında Postmodernist Açılımlar, İstanbul 2001, s. 36.

kılma” düşüncesinden kaynaklandığı gerçeği üzerinde durmak gerekir.

Postmodern sanatçı veya yazar, felsefecinin konumundadır. Yazdığı metin, ürettiği çalışma ilke olarak daha önceden yerleşmiş kurallar tarafından yönetilemez; benzer kategorilerin metne ya da çalışmaya uygulanmasıyla belirleyici bir yargıya göre yargılanmazlar.⁷

Postmodernizm ve Roman

Modern metinlerin olay örgüleri ne denli modernin gerçekliğine uygun biçimde, belli bir mantık silsilesi izleyip, belli kurallara göre biçimleniyorsa, postmodern metinlerde de o kadar irrasyonel, o kadar birbirinden kopuk, o kadar karmaşık ve hatta neredeyse yokmuşçasına bir olay örgüsüyle karşı karşıyayızdır.⁸

Tıpkı romana ait diğer unsurlarda olduğu gibi, zaman konusunda da postmodern metinlerde mekanik, belirli, ölçülebilir, hesaba kitaba gelir bir zaman anlayışının yerini, dağınık, sınırları belirsiz, birbirine girişik, rasyonel düşüncenin belirlediği zaman anlayışının dışında bir durum vardır.⁹

Modern bir edebi metinle, postmodern metin arasındaki belki de en büyük farklardan biri, mekân kurgusudur. Belki mekânın bu belirleyici özelliğinden dolayı, postmodernistler, kendi mekân anlayışlarını karşılamak için hyper mekân tabirini kullanırlar. “Hyper mekân” ise modern mekân kavramlarımızın anlamsız olduğuna işaret eden post-modern bir terimdir. Mekân modern varsayımlara göre hareket etmez. Mekân yok edilmiştir ve mekânsal engeller ortadan kalkmıştır. Her şey coğrafi bir akış içindedir, mekân da sürekli olarak ve öngörülemeyen biçimlerde hareket etmektedir.¹⁰

Postmodern metinlerde, özellikle, öznenin ortadan kaldırılması ve merkezden kenara kayması düşüncesinin doğal bir uzantısı, merkezsizleştirme hareketine uygun ve edebiyattaki yansıması olarak, modern metinlerin şahıslar dünyasından farklı bir

---

⁷ Yrd. Doç. Dr. İsmet Emre, Postmodernizm ve Edebiyat, Ankara Ekim 2004, s. 74.

⁸ Yrd. Doç. Dr. İsmet Emre, Postmodernizm ve Edebiyat, Ankara Ekim 2004, s. 167.

⁹ Yrd. Doç. Dr. İsmet Emre, Postmodernizm ve Edebiyat, Ankara Ekim 2004, s. 170.

¹⁰ Yrd. Doç. Dr. İsmet Emre, Postmodernizm ve Edebiyat, Ankara Ekim 2004, s. 177.

dünyayla karşılaşırız.¹¹

Postmodernistler, kahraman merkezli olay örgüsü yapılanmasını yok ettikleri ve hemen tümüyle ortadan kaldırdıkları gibi, şahıs kadrosunda yer alan bireyleri de normalden uzaklaşmış, modern mantık ve dünyaya göre, anormal insanlardan seçerler.

Batı Romanında Postmodernizm;

Postmodernizm, özellikle roman türünde, Batı’da pek çok örnekler vermiştir. Modern kırılmaların roman alanındaki ilk yansımalarının her ne kadar 20. yy’ın başlarındaki Kafka, Joyce, Proust, Robert Musil gibi roman ustalarının temel metinlerinde güçlü izlerini buluyorsak da, söz konusu yazarların açtığı çatlaklardan daha sonra, özellikle yy’ın ikinci yarısından itibaren pek çok metnin sızmaya başladığını görüyoruz.

Türk Romanında Postmodernizm,

Öncelikle, Türk Edebiyatında, mesneviler ve halk hikâyeleri bir tarafa bırakılırsa ilk romanımız “Taaşuk-ı Talat ve Fitnat” tır. Böylece, Türk romanının mantığı, hem kurgu, üslup, betimlemeler, bakış açısı, zaman ve mekân unsurları; hem de şahıs kadrosu, kısacası bir romanı roman yapan ne varsa hepsi bakımından, Servet-i Fünun’a kadar sürer. Özellikle Halit Ziya’nın roman anlayışıyla, bu süreç bir anlamda yerini bir başka roman anlayışına bırakır. Bu yüzden, başlangıcından Halit Ziya’ya kadar olan süreçteki romanımız için “klasik” tabiri kullanılabilir. Halit Ziya ile başlayan ve üsluptan roman kurgusuna, yaratılan karakterlerden zaman ve mekân unsuruna kadar bir roman için ne lâzımsa hemen hepsinin hakkıyla yerine getirildiği romanımız içine kendisinden sonraki süreçte Halide Edip romanlarından Yakup Kadri romanlarına kadar Sabahattin Ali ile başlayan sosyal gerçekçi romanımızı da dâhil ederek 1960’lara kadar gelip, bu dönem romanımız için de “modern” tabiri kullanılabilir.

Tanpınar romanını bir geçiş addederek (Huzur ve Saatleri Ayarlama Enstitüsü) modern süreci Yusuf Atılgan ile bitiririz (Aylak Adam) . Oğuz Atay romanıyla da (Tutunamayanlar ve Tehlikeli Oyunlar) postmodernist süreci başlatırız.

---

¹¹ Yrd. Doç. Dr. İsmet Emre, Postmodernizm ve Edebiyat, Ankara Ekim 2004, s. 184

Avava Romanının Vak'a Özeti

Nasır Mensuri'nin Avava romanı başlamadan önce yazarla yapılan bir sohbet aktarılmıştır. Burada Sonay efsanesinden ve "Avava" isminin nereden geldiğinden bahsedilir. "Sonay", ekinler toplanmadan önce çıkan son ay, "Avava" ise bu esnada çıkıp dans edenlerin ellerini ağızlarına vurarak çıkarttıkları sestir. Roman, ismi hiç söylenmeyen ancak eserin başkarakteri olan kızın trene binip yerine yerleşmesi ile başlar.

Romanın kahramanı, yıllar önce yurtdışına gitmiş Tebrizli bir kadındır. Çok zengin ve kültürlü bir ailede yetişmiştir. Oldukça güzel olan kız, birçok kişinin itirazına ve garipsemesine aldırmadan, daha çok erkek öğrencilerin okuduğu Tebriz Üniversitesi elektrik mühendisliğine girer. Dört yıl boyunca ismini öğrenemediği ve tek kelime edemediği oğlana "Esirlik Tanrısı" ismini takar. Yıllar sonra, okuduğu Tebriz'e dönüp bindiği trende, bu oğlan karşısına çıkar.

Kız, üniversite yıllarında babasının isteğiyle yaz tatillerini Fransa'da geçirerek dilini geliştirir. Üniversiteyi bitirdikten sonra Fransa Sorbonne üniversitesinde profesör olan teyzesinin yardımı ile burada yüksek lisans yapmaya başlar. Mastırını bitirdikten sonra Sorbonne Üniversitesinde tanıştığı İranlı bir çocukla evlenerek New York'a gidip yerleşir. Buradan 28 yıl sonra Tebriz'e geri döner.

Kız trende, dört yıl boyunca "Esirlik Tanrısı" adıyla andığı adamın tam karşısına oturur. Bir süre konuşmalar da ikisi de birbirini tanır. Adamın elinde, kızın yıllar önce kaybettiği anne yadigârı bilezik, kızın elinde ise yıllar önce Esirlik Tanrısının evinden çaldığı taş vardır. Esirlik Tanrısı, kıza taşı nereden bulduğunu sorar.

28 yıl önceki dönemlerde Esirlik Tanrısına, onu yakından tanımasa da, gönlünü veren kız, üniversitenin bahçesinde bir kadınla karşılaşır. Kadının çaresiz hali dikkatini çektiği için çevrede bulunan öğrencilere ne sorduğuna kulak kabartır. Kadının bir "mühendis"i aradığını duyunca bunun Esirlik Tanrısı olduğunu anlar ve kadına yardımcı olmaya karar verir. Bu kadın Esirlik Tanrısının komşusudur. Aynı avlu içindeki evlerde yaşarlar. Yaşlı kadın onu oğlu gibi görür, bir önceki akşam eve gelmemesi üzerine telaşa düşer, üniversiteye gelip onu aramaya karar verir. Çevredekilere de onu görüp görmediklerini sorar.

Yaşlı kadın uzun bir yolu yürüyerek geldiği için yorgun düşmüştür. Bunu fark eden kız, onu evine bırakmayı teklif eder. Aslında kız biraz da Esirlik Tanrısının nasıl bir yerde oturduğunu merak etmektedir. Kadın, kendisini evine bırakan kıza dualar eder. Onu çay içmeden bırakmaz. Kız eve girer sohbet ederler. Yaşlı kadın ile kız otururlarken bahçe kapısının açıldığını duyarlar. Gelen Esirlik Tanrısıdır. Yaşlı kadın üniversiteye kadar gidip kendisini aramasına genç adamın kızacağını düşünür. Bu yüzden kızıdan bunu sır olarak saklamasını rica eder.

Esirlik Tanrısı evinde çok durmaz. Kız da ona görünmeden gitmek için onun çıkmasını bekler. Yaşlı kadının evinden çıktıktan sonra merakına yenilir. Esirlik Tanrısının dairesinin önünden geçerken kendini içeride bulur. Korkusundan ışığı da açamaz, yarı karanlıkta evi dolaşmaya başlar. İşte bu sırada Esirlik Tanrısına ait olan “şeve taşı” nı masanın üzerinde görür. Sevdiği adamdan bir parçayı yanında götürme isteğine yenilir. O sırada annesinin verdiği bilezik farkında olmadan düşer. 28 yıl sonra Esirlik Tanrısının trendeyken elinde tuttuğu da işte o bileziktir.

Kız evi gizlice gezerken resimle ilgilendiği anlaşılan Esirlik Tanrısının odalarından birinin duvarında bir tablo görür. Resim daha tamamlanmamıştır. Yaşlı bir adamın portresi olduğunu anlayan kız daha yakından bakar. Bir an için bu yaşlı adamı tanıdığını düşünse de üzerinde fazla durmaz.

Sık sık zaman sıçramalarının yaşandığı romanda geçmişe her dönüşün sonunda trene geri gelinir. Trendeyken kız, Esirlik Tanrısının ellerinin kelepçeli olduğunu görünce çok şaşırır. Hemen hemen her durakta trene bir kız biner. Hepsi de birbirine benzer.

Bir köyde doğup büyüyen Esirlik Tanrısının asıl adı Haray’dır. Anlatılmaya başlanan bu dönemde Haray genç bir delikanlıdır. Etep, Çapar ve Yunus en yakın arkadaşlarıdır. Bu dört arkadaş, köye dadanan bir kurdun peşine düşmeye karar verirler. Ertesi gün sözleştikleri zamanda buluşup ormana girerler. Bir süre sonra Haray diğer üçünün izini kaybeder. Tek başına kalır, onları arar, en sonunda iki arkadaşının Çapar’ın ölüsüyle ormanın derinliklerinden geldiğini görür. Bu ölümün üzerine köy yasa boğulur. Sıkı dostlar üç kişi kalırlar ve kurttan arkadaşlarının intikamını almaya karar verirler. Birkaç gün sonra ormana dalmak için sözleşseler de Eteb’in yanında iki kişi ile birlikte yakınlardaki bir köye gidip üzüm toplaması gerekir. Tam da o gün hava kötüleşir, yağış sel getirir, dağlardan akar. Beklenen Eteb’in de,

yanındaki iki kişi ile birlikte, ölüsü gelir. Bir yiğidini daha yeni kaybeden köy halkı bunun üzerine yasa gömölür. Dört sıkı dosttan da geriye sadece Haray ve Yunus kalır.

Yunus tüm bunların sebebini peşlerine düştükleri kurda yükler, tek başına onu bulup intikam almaya karar verir. Ormana gider ve kurdun ölüsüyle birlikte döner. Başka bir grup genç ise bunu duyar duymaz kendilerini kanıtlama isteğiyle, o gece kurdun ölümlü şerefine düzenlenen şenlikte gizlice ölü kurdun bulunduğu yere girip kalbini çıkarırlar ve yerler. Çünkü kurt kalbi yemiş bir insanın bir daha hiçbir şeyden korkmayacağına inanırlar. Bu beş gencin kurdun kalbini çıkartıp yediği köyde duyulunca hepsi de kahraman gibi görölmeye başlanır.

Köyün gençlerinin içinde kahramanlık göstermeyen bir tek Haray kalır. Haray'ın iki arkadaşı ölür, biri kurdu öldürerek cesaretini kanıtlar, geriye kalan beş genç de kurdun kalbini yiyerek erkeklığe adım atar. Bununla birlikte kendilerini kanıtlamış olurlar. Köyde 14-15 yaşındaki delikanlılar kendilerini kanıtlama isteği içindedirler. Sevdikleri kıza da güçlerini göstermek isterler. Köydeki tüm gençlerin sevdiği bir kız vardır. Haray bu yönden de diğerlerinden ayrılır. Onun gönlünde biri yoktur. Bu dönemde herkes onu "Yalqızek" olarak çağırmaya başlar.

Köyün yaşlıları, bu olayların üzerine Haray'ın köyden gitmesine karar verirler. Tüm köy de bu görüşe katılınca Haray okumak için Tebriz'e gider. Köyün tamamı onu üzüntüyle uğurlar.

Kendisini kanıtlamadan köyüne dönemeyeceğini bilir Haray. Okula gidip geldiği sırada çok sıkılmasa da yaz gelip üniversite kapanınca kendisini boşlukta hisseder. Ne köyüne gidebilir ne de onları unutabilir. Bunun üzerine Haray'ın babasının arkadaşı olan Qaraxan yazı geçirmesi için onu obasına davet eder. Oraya gittiğinin ertesi akşamı gönlünü Saragelin adlı kıza kaptırır. Kız da Haray'a gönlünü verir.

Karşılaştıkları her yerde gözleriyle adeta sohbet eden çift bir gün sadece gençlerin olduğu bir piknikte konuşma fırsatı bulurlar ve dönüş yolunda birbirlerine söz vererek gizlice nişanlanırlar. Ertesi gün Haray, Saragelin'i etrafta göremez. Yanlış anlaşılacağı korkusuyla nereye gittiğini de soramaz. İçine bir sıkıntı çöker. Qaraxan ise bu iki gencin arasındaki yakınlaşmanın en başından beri farkındadır. Haray'a, tıpkı onun gibi obada misafir olan Saragelin'in rahatsızlandığı için apar topar şehre götürüldüğünü söyler.

Saragelin obaya geri dönmez. Haray gönlünü kaptırdığı ilk ve tek kızıdan tamamen ayrılmak zorunda kalır. Nişanlılıkları bir gece sürmüştür. Bu açıdan yazar onları batan güneş ile sonay efsanesine benzetir. Bu efsaneye göre ekinler toplanmadan önce çıkan ay batan güneş ile yüz yüze bakar. Ancak biri battığı biri doğduğu için sadece birkaç saniye birbirlerini görebilirler. Haray'ın Saragelin ile sevdası da tıpkı bunun gibi olur. Birbirlerini bulur bulmaz kaybederler.

Qaraxan, Saragelin'in gitmesiyle sıkıntı çeken Haray'ın oyalanması için, gözünden bile sakındığı atını her gün otlatma görevini Haray'a verir. İlk başlarda ata doğru düzgün binemezken, gün geçtikçe hem binicilikte ustalaşır hem de kendini ata sevdirebilir. Atındaki değişiklikleri gören Qaraxan bu durumdan oldukça memnundur. Obada karısıyla birlikte yaşayan Alişan isimli öğretmenden de saz çalmayı öğrenmeye başlayan Haray bu konuda da gün geçtikçe ustalaşır. Ara sıra Alişan'ın evine gidip ona ve karısına saz çalar.

Yine bir zaman sıçraması ile trenin içindekilerin anlatıldığı sırada tren bir durakta durur, genç ve güzel bir kız biner. Romanın kahramanı kız onu tanır, bu Saragelin'dir. Oldukça hüzünlü görünen kızın yanına gidip Haray'ın ellerindeki kelepçenin nedenini sorar. Saragelin de sonay ile batan güneşin sevda hikâyesini anlatır. Kelepçeleri çıkartır ve trenden iner.

Kızın, 28 yıl önce Tebriz üniversitesinde okuduğu yıllarda yaşadığı ve unutamadığı bir olay vardır. Öğrenciler, seçmeli derslerden biri olan sosyolojiye büyük ilgi gösterirler. Bunun en önemli sebebi ise o dersin hocasıdır. Profesör Helacoğlu çok sevilir, farklı bir tarzda ders anlatır. Kızın bu dersi seçmesinin en önemli nedeni ise Esirlik Tanrısının da bu dersi seçmiş olma ihtimalidir.

Bir gün, bir sonraki derste Esirlik Tanrısının seçtiği konu hakkında hazırladıklarını sunacağını öğrenir. Bir hafta sonra Esirlik Tanrısı derse girer ve öncelikle Farsça konuşmak istemediğini belirtir. Çağıracağı konuklar vardır. Onların Farsçaları çok iyi olmadığı için Türkçe konuşacağını söyler. Birkaç öğrenci ile ufak bir tartışmaya girse de istediği şeyi kabul ettirir. İlk konuğu çağırır. Başını örtmenin yanı sıra yüzünün yarısını da peçe ile kapatmış olan bu genç kız kaş gözünün güzelliği ile kızı ve diğer öğrenciler büyüler. Erkekler gözlerini ondan alamaz, kızlar böyle bir güzelliğe sahip olabilmek için pek çok şeyden vazgeçmeyi geçirirler akıllarından. Bu

güzeller güzeli kızı “Aya” (Sümer Tanrısı) adıyla tanıtan Esirlik Tanrısı ona dikkatli davranılması konusunda özellikle de erkek öğrencileri uyarır.

Aya Hanım beklerken Esirlik Tanrısı bu güzel kızın nişanlısını çağırır. Herkes bu kadar güzel bir kızın nasıl biriyle denk düşebileceğini hayal etmeye çabalarken içeri çok yakışıklı bir oğlan girer. Ellerini cebinden çıkartmayan bu delikanlıyı da “Ayvaz” adıyla tanıtan Esirlik Tanrısı bir süre sonra, Aya’dan peçesini açmasını, Ayvaz’dan da ellerini cebinden çıkarmasını ister. Bu, tüm sınıfın şok geçirmesine sebep olur. Çünkü cüzam hastalığına yakalanan bu iki gencin birinin yüzünün yarısı, ötekinin elleri adeta parça parça dökülmüştür. Esirlik Tanrısı, şaşkına dönen öğrencilerin huzuruna doktor olan Profesör Şimşek’i çağırır. Doktor bu iki gencin hikâyesini anlatmaya başlar.

Aya’nın şuan 28 yaşında olduğunu, bundan sekiz sene önce cüzama yakalandığını, yaralarının sulu olması nedeniyle de üç sene kadar karantinada kaldığını anlatır. Ayvaz ise o dönemde Aya’ya âşıktır. Doktorun kendisine de bulaşma ihtimali olduğunu söylemesine rağmen bu genç adamı Aya’dan vazgeçme konusunda ikna edemez. Birkaç yıl sonra Ayvaz da cüzama yakalanır. O zamandan beri de birbirlerinden ayrılmamışlardır.

Esirlik Tanrısı bu iki güzel insanın kusurlarının onları daha bir insan yaptığını söyler. Onlar gururlarından ya da insanlıklarından bir şey kaybetmemişlerdir. Aksine bizi daldığımız hayal dünyasından uyandırarak en doğru şeyi yaptıklarını belirtir. Bu açıklamaların üzerine dersi bitirir. Bir sonraki derste başka konuklarla devam edeceğini söyler.

Esirlik Tanrısı diğer derste de iki konukla gelir. İlk konuğun içeri girmesiyle öğrenciler gülmeye başlar. Otuzlu yaşlarında çok fazla makyaj yapmış, dış görüntüsünden de anlaşılabilen bir hayat kadınıdır. Bu kadın gece on bir buçukta işe çıktığı için Esirlik Tanrısı ona “On Bir Yarım Hanım” adını koyar. Esirlik Tanrısı geçen sefer her şeye rağmen gururlarını kaybetmemiş o iki insana gülecekleri yerde ağlarken, bu kadın için neden ağlamak yerine güldüklerini sorunca sınıf sessizleşir. Kadının arkasından ikinci konuğu çağırır. İçeri silik sönük bir adam girer. On bir yarım hanım adamı görür görmez ağlamaya başlar. Esirlik Tanrısı adamın On Bir Yarım Hanım işe her çıktığında onu paralel kaldırımdan gizlice takip ettiği, ama kadın onu hiçbir zaman görmediği için adama “Şaymaz” (gölgesi olmayan) Bey diyeceğini söyler.

Bu iki insan 17-18 yaşlarında iken birbirlerine aşık olmuşlar, ancak ikisi de cesaret edip bunu söyleyememişlerdir. Çareyi biri başka kızda, öbürü başka erkekte aramaya kalkmıştır. Sonunda da kadın onun bunun kucağında gezen bir fahişe, adam da uyuşturucu bağımlısı eski bir çapkın olmuştur.

Esirlik Tanrısı birbirlerini görür görmez tanıyan bu iki insanın neden ağladıklarını sorar. Sınıf sessiz kalınca bu iki zavallı insanın birbirlerinde kendi yansımalarını gördükleri için ağladıklarını söyler.

Bu olayların ardından trene geri döneriz. Kızın hayatının o dönemlerini film şeridi gibi görmesi için bir araç haline gelen tren sürekli olarak duraklarda mola verir. Her istasyonda Saragelin'e benzeyen bir kıza rastlanır. Bu duraktakinin adı Ayna'dır. Gönlünde büyük sevda taşıyan bir kızdır. Ne Saragelin'dir ne değildir.

Trendeki bu gerçekten çok hayal dünyasını andıran olaylardan sonra, geçmişe dönülür. Esirlik Tanrısı mühendis olmuş ve bir şirkette çalışmaya başlamıştır. Bir gece geç vakit, herkes gittikten sonra şirkette kalıp çalışmaya devam eder. O sırada telefon çalar. Genç bir bayan telefonun öbür ucundadır. Ona nasıl olduğunu sorar ve öylesine aradığını söyler. Kendisini de "Maya" adıyla tanıtır. Esirlik Tanrısı kim olduğunu anlamaz, kızı tanımaz. Bunun üzerine Maya telefonu kapatır. Bir hafta sonra yine arar. Bu sefer Esirlik Tanrısının adını sorar. Ancak burada garip bir biçimde Esirlik Tanrısı kendi adını hatırlayamaz. İsmi söyleyemeyince kız yine telefonu kapatır. Bir ay sonra tekrar arar, Esirlik Tanrısı açar açmaz kız, ismini hatırlayıp hatırlamadığını sorar. Sonuç aynıdır.

Esirlik Tanrısı gençken bir yazını geçirdiği ve aşkı bulduğu obaya 23 yıl sonra yeniden gider, geçmiş günleri yâd eder. İşte tam da o zaman eskiden oynadıkları bir oyunu hatırlar. O oyun sırasında Saragelin'e "Maya" adını taktıklarını hatırlayınca birden bire telefon eden esrarengiz kızın kim olduğunu anlar.

Tren Tebriz'e varınca önce Esirlik Tanrısı sonra da kız iner. Bir taksi tutup çocukluğunun geçtiği baba evine döner.

Burası oldukça büyük bir bahçeye inşaa edilmiş çok lüks bir evdir. İki katlı eve kızın babasının isteği üzerine bir kat daha çıkılmıştır. Bu kat tamamen kıza aittir. İşin ilginç yanı burayı inşaa eden Esirlik Tanrısıdır. Gençken bu işi alır ve başarıyla tamamlar. Bu katta yer alan ışıklık romanın önemli bir parçasıdır. Esirlik Tanrısı bu ışıklığı sonayın ışığının odaya dolabilmesi için yapmıştır.

Kız, evine varınca, onu Aslı karşılar. Bu kadın kocası ile birlikte evin işlerini gören hizmetlidir. Hanımını tekrar görmek Aslı'yı havalara uçurur. Oturup sohbet ettikleri sırada kızın New York'ta sahibi olduğu büyük şirketten ve 17-18 yaşlarındaki oğlu Bünyamin'den bahsederler.

Kız Fransa'da tanışıp evlendiği adamla on sene evli kaldıktan sonra boşanmıştır. Kızın babasının yolladığı mektuplara alkol bağımlısının içkiye olan ihtiyacı kadar kuvvetli bir biçimde düşkün olan arkadaşıyla ilişkileri ilerlemiş, aşka dönüşmüş ancak evlilik on seneden fazla sürememiştir. Oğlu Bünyamin de tek başına yaşamak istediğini söyleyip evden ayrılmıştır. Sürekli iletişim halinde olsalar da çok sağlıklı bir ilişkileri yoktur. Bünyamin, Tebriz'deki annesiyle her konuştuklarında, annesinin orada çok sıkıldığından emin bir tavır takınır. Hiç görmese de bu Doğu şehrine ön yargı ile yaklaşır.

Aslı ile sohbet ettikleri sırada roman kahramanı kızın annesinden ve ölümünden bahsederler. Kız, babasının annesi için aldığı piyanonun başına oturmak ister ama yapamaz kız.

Aslı'nın çocuğu olmamıştır. Kocasıyla birbirlerine hala âşıktırlar. Gençken düşman köylerde büyümüş ve bir kan davasının ortasında kalmışlardır ancak genelde gerçekleşenin aksine onlar aileleri tarafından birbirleriyle evlenmeye zorlanmışlardır. Kız ilk başta buna şiddetle karşı gelmiş aile de vazgeçmek zorunda kalmıştır. Sonraları ise Aslı bu adama âşık olmuş ve birlikte kaçarak evlenmişlerdir.

Artık olgun bir kadın haline gelmiş olan roman kahramanımız, gece yatağına yattığında bir süre uyuyamaz. Dışarıdan gelen kürek sesleri uykusunu iyice kaçıtır. Onları dinlerken düşüncelere dalar. Kadın kansere yakalanmış ve çok fazla ömrü kalmamıştır.

Kadın, uykusu kaçınca bahçeye çıkıp, 100 yaşından fazla olan Canışan'ın yanına gider. Onunla uzun bir sohbe başlarlar. Kadının babasından ve ölümünden bahsettikten sonra Canışan, geçmişte üçüncü katın yapılmasını sağlayan Esirlik Tanrısından bahsetmeye başlar. Ona "mühendis" der. Hayatında gördüğü en olgun ve terbiyeli kişi olduğunu söyler. Tam bu sırada kadın, yıllar önce, Esirlik Tanrısının evine gizlice girdiği gün, gördüğü tablodaki yaşlının Canışan olduğunu anlar. Yaşlı adam Esirlik Tanrısını tekrar görmeyi, onun ziyaretine gelmesini ne kadar çok istediğini belirtir. O gece kadın, Canışan'ın bahçeden gelen kürek sesi ile rahatça uyur.

Kadın, Tebriz’de olduğu süre içinde bir zamanlar Esirlik Tanrısının sınıfa getirdiği o iki genç cüzamlıyı bulmaya karar verir. İran’da cüzama yakalananların gönderildiği Bababağı’na gider. Orada Sona adlı kadınla tanışır. Aradığı çifti anlatır ancak onlar hakkında çok fazla bilgisi olmadığı için bir şey öğrenemez. Tam kalkmak üzereyken eski bir fotoğrafta onları görür. Ancak sesini çıkartmaz.

Kadının Tebriz’e gelmesi üzerine yakın akrabaları da onu görmek için ziyarete gelir. Ama gelenler o kadar kibirlidir ki kadını hayrete düşürürler. Onların estetik ameliyatlar yüzünden çirkinleşmiş yüzlerini cüzamlı insanlarınkinden daha iğrenç bulur.

Gelenler ağabeyleri, onların eşleri ve çocuklarıdır. Gelme sebeplerinin onu görmek değil de miras hakkında konuşmak olduğunu öğrenince daha da sinirlenir, onlardan iyice tiksindir.

Bu arada Bababağı’da daha başka olaylar olur. Kadının aradığı çiftin kızı Sona Hanımın yanında yaşamaktadır. Humay adlı kız babasını ve annesini cüzam nedeniyle kaybetmiştir. Bu yüzden de Sona Hanımın yanında yaşamaya başlamıştır. Tebriz Üniversitesinde okuyan Humay oldukça başarılı bir öğrencidir.

Bir gün üniversiteye giderken yolda serseri tipli bir oğlan yolunu kesip Humay’ı rahatsız eder. Bu 1-2 defa tekrarlanır. En son seferinde yakışıklı bir genç gelip kızı kurtarır. Humay bu genci görür görmez gönlünü kaptırır, daha doğrusu kaptırdığını zanneder. Anne ve babasının gibi bir aşk yaşayacağına inanır. Ancak bu gencin genç kızları kaçırıp kötü emellerine alet eden bir gruba üye olduğunu öğrenince dünyası yıkılır. Bu adamlardan kaçarken bir karı-koca ona yardımcı olurlar. Yolda arabalarına alıp korurlar. Sona Hanıma, Profesör Şimşek’e ve Tılımxan’a da haber verip merak etmemelerini söylerler.

Bu dönemde Humay kendini çok kötü hisseder. Yersiz yurtsuz, sığıntı gibidir. Kadının tanıdığı Profesör Şimşek, Sona Hanım ve Tılımxan’ı da tanıdığı için ortak bir arkadaştır. Üniversite yıllarında görüp sonradan aradığı çiftin kızı olduğunu bilmeden yardım etmeye çalışır. Humay’ı bulur. Birbirlerini görür görmez ana kız gibi olan bu iki kadın kaybettikleri bir şeyi bulmuş olurlar adeta.

Kadın, Humay’ı evlatlık olarak alır. Mal varlığını da Bünyamin ve Humay arasında paylaşır. En önemlisi de Tebriz’deki evi Humay’a bırakır.

Romanın Tahlili

Şahıs Kadrosu;

Romanın kahramanı “Kadın” (kız) dır.

2. Derece Kahramanları Humay ve Haray (Yalqızek, Esirlik Tanrısı, Sonay) dır.

Romanın diğerkahramanları ise; Tehmez Bey, Qaraxan, Eteb, Çapar, Yunus, Cenab-ı S, Mercan Xanım, Aya Xanım, Ayvaz, Canışan, Profesör Şimşek, Tılımxan, Sona Beyim, Kadının kocası, Bünyamin ve Esi'dir.

Romanda vak'a Kadın (Kız) merkez seçilerek kurulduğu için Kadına oldukça yer verilmiştir. Olayların akışı boyunca Kadını; düşünceleri, gözlemleri ve psikolojik yapısı ile izleriz. Yazar, şahısları fiziki yapılarından çok düşünceleri ve psikolojik durumlarıyla vermiştir. Fiziki yapılar çoğunlukla birkaç cümle ile geçiştirilmiştir. Hatta bazı şahıslarda buna bile gerek görülmemiştir.

Fiziki yapının bu kadar geri plana itilmesine rağmen psikolojik yapıları ve geçmişleri romanda büyük yer tutar. Kadın, Humay, Esirlik Tanrısı fiziki özelliklerinden ziyade düşünceleri ve geçmişleri ile tanıtılmıştır.

Kahraman → Kadın (Kız)

Kadının fiziki yapısı ile ilgili romanın içinde neredeyse hiçbir ayrıntı yoktur. Öylesine yazılmış iki cümle dışında;

*Götürdüyümün cezasını da çekmişdim, alnımın sol üstündeki bir tala ap ağarmış saçı her bir baxan görürdü.*¹²

*Özüne göre, çox da gözeldir; çox çox da elçileri vardır.*¹³

Bu yüzden Kadın ile ilgili herhangi bir siluet oluşturamayız kafamızda. Ancak romanın başındaki sohbet kısmında yazarın romandaki Kadın ile sohbet ettiği kadının aynı kişi olduğunu söylemesi bize ipucu verir. Çünkü bu sohbe başlamadan önce

---

¹² S. 53

¹³ S. 63

yazar karşısındaki kadını bize güzelce tarif eder;

*Azca uca boylu nezere geldikde ne arıq idi, ne dolu. Saçlarına yamancasına den düşmüşdü. Ama o çallanan tebi'i parıldayan saçları asla boyamamışdı. Ayrı gözlerinin yan-yövresinde ağ derisi narin narin qırışlanırdı. Ancaq, eynindeki o sapsade geyim daha da hörmət töredici bir vuqarla o soluşqayan gözelliğini şanlandırırđı.*¹⁴

Kadın Tebriz'in hatırı sayılır bir ailesine mensuptur.

*...menim atamın Azərbaycan'ın varlıklarının handa-birlerinden olduğu üçün idi men fakülteye ilk girenden beri bütün gözler mene baxdı.*¹⁵

Babası oldukça varlıklıdır ve iki oğlu bir kızı (Kadın) vardır. Karısı öldüğü için kadının, babasının gözünde yeri bir başkadır. Kızını ölen eşinin hatırası, emaneti gibi görür;

*“Cenab- S” o görüşden maqsadını bele açır: “bunlar benim tezelikde düzelen evimin İtalyadan verilen neqşeleridir”, deyir. “Ancaq benim iki oğlum vardır bir qızım. Xanımım da Allah rehmetine gedibdir. Ona göre de, qızımın xatırı neçe babtdan mene ‘ezizdir.*¹⁶

Kadın parasal açıdan oldukça rahat büyümüştür. Bu rahatlık üniversite yıllarında da devam eder.

*Geldim babam mene ad günü kadu verdiyi o ciyer boyalı, yeni modelli olan 320 BMWmin qapısını açdım.*¹⁷

Kadın bizim takvimimiz ile 1974 yılında üniversiteyi kazanmıştır.

---

¹⁴ S. 27

¹⁵ S. 41

¹⁶ S. 51

¹⁷ S. 51

*Güneş teqvimiyle min üç yüz elli ikide men Tebriz biliyurdunun (danışgahının) fenni fakültesinin (danışkedesinin) “berq” mühendislik ixtisasında (riştesinde) qebul oldum.*¹⁸

Maddi açıdan bu kadar rahat ve fiziki anlamda oldukça güzel bir kızın üniversiteye gitme hevesi, üstüne üstlük elektrik mühendisliğini seçmiş olması çevreyi şaşkına çevirir;

*Özüm bu ixtisası seçmişdim. Bu seçdiyime göre de heç bir söze qulaq asan deyildim. Amma qulağıma çatırdı-çattırırdıla da-qızlar bu mühendislik derslerini oxuyabilmezler xisvesiyle de güzel qızlar. Bu babetden asla güzel olub olmadığımı fikir veresi deyildim; pulum da var idi adlı-sanlı elçilerim de. Mene tekce öz sevdiyim ixtisasda ‘âli teshil olmaq istiyirdim. Xalqın da ağzını bağlayabilmezdim. Ancaq, “Gözel qızlar mühendislik oxuyabilmezler” dedikleri meni incidirdi, bununla da, daha doğrusu, meni daha da çalışqanladırđı. Ona göre de men fakülteye girenden beri bütün gözler mene zillenirdi*¹⁹.

Burada toplumun tepkisi ilginçtir. Hala belli tabuları yıkamamış, kalıplarından çıkamayan ve geleneklere bağlı bir toplum olduğunu söylemek mümkündür. Aslında günümüzde bile bu kalıplar yıkılmış değildir, özellikle de Tebriz’de. Bu güzeller güzeli şehrin insanları inanılmaz sıcak olmakla beraber, toplum kurallarına da körü körüne bağlıdır.

Kadın etrafın sözlerine kulak asmaz;

*Özüm bu ixtisası seçmişdim. Bu seçdiyime göre de heç bir söze qulaq asan deyildim.*²⁰

Kadının sağlam bir karaktere sahip olduğunu, paranın kendisini şımartıp her şeyi boş vermesine neden olmadığını görür okuyucu. Babası da içten içe bu durumla gurur duyar,

Varlılıq onu alsa aldatmıyıb. Özüne göre, çox da gözeldir; çox çox da elçileri vardır. Amma güzelliğine heç de aldanmadan çox çox çalışqan bir qızdır. İndi ele berq

---

¹⁸ S. 40

¹⁹ S. 40-41

²⁰ S. 40

mühendisliyinde ders oxuyur. İkincisi de budur ki, insanlığı çox sevir. ²¹

Kadın üniversitenin başladığı ilk gün Esirlik Tanrısı'nı görür. Kadın babasının tanınmış bir isim olmasından ve güzelliğinden ötürü ilk gündən itibaren okulun odak noktası olmuştur. Herkes ona bakarken o ismini öğrenemediği Esirlik Tanrısı adını taktığı genç adamdan gözlerini alamaz;

O bir nefer de asla kökünden meni görmedi. Anayın bir iş olmuşdu; hamı mene baxırdısa men ona baxırdım. ²²

Kadının üniversitede okuduğu yıllar, İran için oldukça karışık dönemlerdir. Kadın roman içinde bu konu üzerinde çok durmamıştır. Ancak Tebriz şehri onun için çok önemlidir. Bu şehir hakkında birçok şey bilir. Tebriz'e bakış açısı bir annenin çocuğuna bakışını andırır, hayranlık ve sevgi doludur.

Men Tebrizin keçmişinden tarixlerde az-çox oxumuşdum. Qarı anaların qoca ataların dil ezberi olan: “Getsin o günler bir de gelmesin!” sözüne döne döne qulaq asmışdım. Bele idi ki, küçelerden keçende tarixin hezin henirtisi bürüyürdü meni. Mene bele gelirdi, Tebrizin o duvar kimi çekilen quzey dağlarını tarı özü-Tebrize göre-qırmızı yaratıbdır. Bele yaratdıqda da onun üstüne hörmətli bir hezar qoyubdur. Bu dağ Tebrizin keçmişinin birce sarsılmaz şahidi kimi her gün her gün tarixi aynalandırır. Yada saldıqda xatırladır bize. ²³

Babası Cenab-ı S, kızını üniversite yıllarında Avrupa'ya göndermek ister. Bunu duyduğu zaman kadının aklına ilk olarak yaşadığı şehir Tebriz gelir.

“Qızım, dedi, sendelerivi hazırlıyıram bir baş Avrupaya getmelisen!” Babanın sözü söz idi. Tesmimini de tutmuşdu. Qudretli idi elinden de gelirdi.

Eşiden kimi sanki Tebriz nezerimde uzaqlandı uzaqlandı lap o iraqlarda bir nöqteye çevrildi. Dünyalarca sevdiğim gizlin bir zad sanki yoxa çıxdı birden yox oldu. O dünyalarca sevdiğim bir zadı Tebriz'in küçelerini geze geze aydınladabilmediğim bir zadı arağ arağ axtardım, keçmişlerini varaqladım. ²⁴

---

²¹ S. 63

²² S. 41

²³ S. 45

²⁴ S. 45

Tebriz'in kadın üzerindeki etkisi diğer şahıslara göre çok farklı ve fazladır. Kadın yüreği sıkıldığında “Eynalı Dağı”na çıkıp şehrini seyrederek, Tebriz ile dertleşir, kendini bulur;

*O gerginlenen günlerin birinde yaman darıxdım. Üreyim partlıyrdıki, getdim çıxdım “Eynalı” dağının başına. Oturdum orda, saatlar uzununu göz zilledim baxdım şherimin başdan boyuna. Min yol özümnden sorqular sordum. Kim olduğumu, kimciğaz olduğumu tapdım. Zehnimde varaqladım o keçmişlerin bozarmış, pozulmuş, pozadılmış varaqlarını. O siliner-silinmez varaqlarını varaqladım; özüm de elece onlarla varaqlandım. Sinemin üstünden atlar çapdı keçdi. Bağrımda toplar partladı. Analandım birce ağlar-güler gözlü ana kimi o saya hesaba gelmeyen balalarımı bağrıma basdım qucaqlandım. Balalarımın o ‘ağla sığmayan işlerine ağladım güldüm. Setarxan balamın ilkin qatarını öz elimle bağladım. Varlı aydımsa da cındır çadıralandım yamaqlı ayaq qapı geyiben Şehriyar balamın Heyderbabasını ilk olarak men salamladım. Sonra qısır qaldım. Qısırlığımda nisgillendim. Tamarzı tamarzı balalamaq istedim. Balalayacağım balalarımından ötrü darıxdım.*²⁵

Bu dağın tepesindeyken cesaretini toplar. Ertesi gün fakültenin son günüdür. Esirlik Tanrısı'nı karşısına alıp her şeyi anlatmak, rahatlamak ister;

*Vurdu canıma, doldu bir zad beynime. “Daha besdir!” dedim özümde, “Sabah gedeciyem, dedim, gedeciyem fakültede o yeddi ilin ‘erzinde birce yol da olursa olsun danışmadığım o kimseye üz tutub ürek sözümü danışacıyam. Gedim ona: “Gel sevdalanaq” deyeciyem. “Gel sevdamızdan balalanaq!” deyeciyem.*²⁶

Tebriz kadının psikolojisinde değişim ve gelişimlerin sebeplerinden biridir. Kadın kendisini Esirlik Tanrısı'nın “esiri” gibi düşünür. Genç adama taktığı ismin de bu düşünceden ileri geldiğini söylemek mümkündür. Her ne kadar ona açılmak istese de bunu kendine yakıştıramaz;

Birce gülünc fikre göre gelmemişdim, biyem? Yeddi il görüb amma danışmaq istemediyim adamları indi bu anayın ovzada sövdalaşmağa gelmemişdim biyem? Onu da bir qız ola ola mene vurgun olmayan, ashında bu yüngüllüyümden utandım.

---

²⁵ S. 45

²⁶ S. 46

*Utandım da amma ürek isteyimden el çekebilmedim. Asılı gözlerle dayandım, qaldım qalalı.*²⁷

Esirlik Tanrısı'nı karşısında görünce de bu karardan tamamen vazgeçer.

*Nedense gözlerimi anayın geldi. Asla üreyime yatmadı. Onda gördüm, bu kimse o rüyalarımnda becertdiyim, özümü ona nedense esir sandığım, o Esirlik Tanrısından xeylek farklı idi. Yazıqlanmalı bir kökde gelirdi. Görkeminde asla varlı bir adamın qızıyla sevdalaşmağa uygunluğu yox idi.*²⁸

Kadın çok farklı dünyaların insanları olduklarını aniden anlamış gibidir;

*Ancaq sanki cami'enin bir o qeder de üstü örtülü olmayan o "men hara o hara!" yasaq qaida-qanunundansa marağım batdı; men danışmaq istemedim!*²⁹

Karşındaki genç adama değil de kafasında çizdiği erkeğe âşık olduğunu düşünür. Ancak kadın yedi yıldır aynı üniversitede okuduğu adamı kaybetmek korkusuyla dengesiz bir ruh haline bürünür sanki. Az önce kendisine uygun olmadığını düşünüp biraz da kendini kandırmaya çalışırken, çok geçmeden eski haline geri döner, kalbindeki yoğun aşkın sıcaklığı yeniden tüm vücuduna ve beynine yayılır;

Bir anda itirdiyim bir zad bütün varlığıyla meni çulğadı. Ürek evinden yene gönlüm o Esirlik Tanrısını istedi. Üreyim döyündükde gözlerimi yaş doldurdu. Vücudumda baş qaldıran dalga indi yüngül bir oyuncaq tekin meni çaldı dağdan daşa.

*Birce nisgillendim, indice "Esirlik Tanrısı" gele bütün o yeddi illik rüyalarımı, o xatirelerimi dirildib mene qaytara. Meni öz istediym varlığıma inandıra. Otura burda bu maşının rolonun arxasında men oturan yerde. Mense onun sağ yanında oturduqda son bir olsun Esirlik Tanrısının canından qopan ayınlanan iyi duya duya şehere gözüm dolusu bir baxam. O itirdiyim günleri, dünyadan o xebersizliyimibu küçelerde bir axtaram. Yol-yolaqlara delicesine bir daha da baxam. Sonrası da ondan da ayrılram Tebrizimden de; gözlerim dola dola qayıdılmaz bir yolda qaçam. Her zaddan qaçam! Gadem o ebedi yadlanmaqlara, nişansızlıqlara. "Men de geldim! " deyem o nişansızlıqlara. Elesine de yox olam, yoxa çıxam.*³⁰

---

²⁷ S. 49

²⁸ S. 50

²⁹ S. 50

³⁰ S. 51

Tüm bu yoğunluktan kurtulmanın bir tek çaresi vardır; “kaçmak”. Genç kadın o anda oralardan gitmeye, uzaklaşmaya karar verir.

Çalışdım daha meni bürüyen, gönlüümü röyasını dumanladan o xatirelerden qurtulub qaçam, “Bu boğuntudan qurtulub qaçaram”, deye, özümü sevindirirdim. “Gedip o uc-bucağını görmeyine Nuhun ömrü de çatmayan ‘alemi gezem. Babamın tükenmeyen pullarını xercliyem. Yere göye sığmayan o teshil marağımı doyuram. Her yan üreyime yatarsa orada qalam.”³¹

Esirlik Tanrısı’nın kadın üzerindeki etkisinin büyüklüğü sadece bu olayla bile anlaşılabilir. Kadın sırf “arkasından gelen yedi yıl”dan kaçmak, âşık olduğu ancak karşılık bulamadığı Esirlik Tanrısı’nın hayalinden kurtulabilmek için çok sevdiği şehrini bile terk etmeye razı olur. Çünkü Tebriz ona Esirlik Tanrısı’nı hatırlatır, Esirlik Tanrısı ise Tebriz’i, Onlar kadının en çok değer verdiği iki şeydir.

Esirlik Tanrısı’na olan aşkı, kadını tüm ideallerinden soğutur. Eskiden istediği yüksek eğitim ve kendini geliştirme hayalleri şimdi eskisi kadar cazip gelmez ona

Bir zaman var idi orta mekteb biterken ‘âli teshil almaq üçün üreyim döyünerdi. Gönltüm meni ulduzlara qaldırardı. Öz özüme qızışardım qızışardım, sevincimden yere göye sığmazdım. Gözlerimde dünya başka bir cüre boyanardı. Canım ebediyetecan sevdalandıqda ictima’i geleceyim benim, gelerdi silinib süpürülmüş, elece de, asudalıqlar adlanan bir yerde gözelvesine dayanardı. mense öz qazandığım varlığa güvenerdim. Amma indi...

Amma indi kal bir iydeye benziyirdim. Yetişmemiş derilirdim men. Özümün yüngüllüyümden beziyirdim. Yeni başlayacağım yoluma asla da maraqlananmırdım men.³²

Tren son durağa geldiği zaman kadın Esirlik Tanrısı’nın indiğini görür o da iner. Bu yolculuk kadının bazı şeyleri anlamasını sağlamıştır.

Baş qaldıranda gördüm ki Esirlik Tanrısı düşüb gedibdir. Men de durub bala bala qatardan düşmek istemirdim. Doğrusu, ’ömür boyu meni maraqlandıran bir dünyamdan düşürdüm. Bele bir dünya ki, onun dumanlıqlarını aramaq üçün heryanın

---

³¹ S. 52

³² S. 52

enini gezmişdim; bilmemişdim ancaq bu dünya meni öz zehnimde dolandırıb dolandırıb ancaq öz Tebrizimde yendirecekimiş.

*Qatarın qapı pillisini enmek özü bir 'ömür çekdi sanki. O 'ömür uzunluğunda süren bir neçe lehzede bütün Sara Gelinleri gördüm öz Sonaylarını axtarırdılar. Öz Sonaylarını tapanmayan Sara Gelinleri görürdüm başqalarına yol salıq verirdiler. Nece deyim, sanki danışanmayan lal adamlar birisini ünlemek üçün çığırmaq da yox bağırmaq istiyirdiler. Sanki bütün Sonaylar dumanlı bir çığırda, qıncıq qıncıq cığırlanan bir kora yolda sürgünlenirdiler. O kora çığırı men Esirlik Tanrısının gözünün içine tuş baxanda görmüşdüm. O başa çatmıyan sürgünün cığırını men görmüşdüm. Ebedi tıkarlanan bir 'agla sığmıyan "Haray" oyununun cığırı idi o; sonsuzcasına bele dönderilirdi tıkarlanırdı, hey dönderilirdi tıkarlanırdı.*³³

Kadın trenden indikten sonra kendini toplaması uzun sürer. Bu yolculuk gerçek ya da normal bir tren yolculuğundan çok bir zaman yolculuğu olmuştur Kadın için. Belki de gerçekten öyledir...

Kadın Tebriz'e varınca bir taksiye binip baba evine gider. Yolda yıllar önce gidip Esirlik Tanrısı'na açılma kararı aldığı "Eynalı Dağı"nı görür.

*Gözüm bir diksinmiş hisle çöndü 'Eynalı Dağına. O hörmətli mezarın yanında telebelik zamanımdaki oturduğum an yadıma düşdü. Bütün bu şeherin adamlarını öz balalarım sandığım yadıma düşdü. O Esirlik Tanrısıyla gedib danışmaq temsimim yadıma düşdü. İndi bu ağırlanan, elece de, dumanlanan başımın başa çatmıyan qalmaqalında o saf-sade cavanlığımın bir de o sadeliyine çatmaq istedim; bir de ki, o saf-sadeliyime acıcasına bir gülümsündüm.*³⁴

Zaman kadını çok değıştirmiştir, bunu kendisi de fark eder;

Amma indi yarganların derinliyini öz alın qırışlarımla hiss edirdim. daha men bildiyimi bilmişdim. Bu yargan derinlikde yarılan alın qırışlarımı heç bir bezek tozula ört basdır edebilmezdim. Ele bu hissimden de hezin bir sevinc çulgu yurdu meni. Bax, gör hardan qazanmışdım men bu qırışları! O ilk ola, elece de, o son olan girişimde – Esirlik Tanrısının o evine- öz üz gözümde bele bir qırışları durmuşdum. Demeli, onlar yalnız oyuncaqımışlar. O oyuncaq qırışları duymuşdum. Demeli, onlar yalnız

---

³³ S. 200-201

³⁴ S. 202

*oyuncaqımışlar. O oyuncaq qırıqları aynada görcek öz qanımı tökmüşdümse indi bu en geddar olan alın yazısının elinden yeddi döne özümü ördülmeli olabilirdim men.*³⁵

Kadın evine gelince yüreğinde huzur hisseder, yıllardır girmediği odasına girip oraya “sığınmak” ister.

Taksıdan yenceyin evimizin görkemine köz zilledim. Menim o rüyalarımnda hemeşelik qalan o ziqverat formasındaki evimiz ağacların arasından benim yorgun olan o zehnime bir teher sayxaşlıq verirdi; dincelden bir sayxaşlıq verirdi. Ne cür deyim, var-yoxunu pak uduzmuş qumarbazlar kimi, özümü bir yerde itirmek –belke de batırmaq! - istiyirdim. Belke de yazıq bir tanrıca kimi öz me’bedime qayıdırdım men

*Doğrusu bu idi ki, bir yandan herzadını pak uduzmuş qumarbazlar kimi idim men, o biri yandansa dayazlıqlar avarası olan birce adam idim. Daha qeribe bir derinliye çatmışdım men! Men indi varlığımın en kövrek çağında dayanmışdım! Onun üçün de bir yer tapıb hemeşelik gizlenmek istiyirdim. Bele sanırdım ki, o ziqveratın tepesinde olan telebelik çağlarımın suvitine daha eli çatan bir adam tapılabılmaz. Kimse birisini görmek istemedən her yerden artıq ora sığınmaq istedim. Onun o ortalığında olan sekiye çatmaq istedim. Ona göre de eşik pilekanlardan telesik qalxdım üste.*³⁶

Kadın habersiz geldiği evinde kendisinden yaşça çok küçük olan hizmetçileri Aslı tarafından karşılanır. Cenab-ı S evi Aslı ve kocasına emanet etmiştir. Kadın Aslı’yı çok sever, onu görünce “bir adamını bulmuş gibi” hisseder;

*Mende bir teher bir duygu yarandı. Bu yol men onu bir işgin adamımı tapmış kimi bağrıma basdım. Mene bele geldi ki dünyada tekce bir nefere hövselem olabilerdise o da ele bu Aslı idi. İndi bildim ki benim atam adamları yaxşı tanıyırmiş. Bu qadını bir munis kimi mene getirmişimiş. Ancaq zamana meni didergin saldıqda bu iddaesiz munisden ayrı qalmışam. Qulluqçu nedir, Aslı? ” dedi. ”Sen de benim bacımsan! ” Onda gördüm gözleri parıldadı.*³⁷

Aslı, hanımını karşılamak için kadının eskiden Aslı’nın üstünde görmekten en çok hoşlandığı elbiseyi giymiştir. Bu elbiseyi Aslı’nın annesi Aslı’ya dikmiştir. Bunu hatırlayınca da Kadın’ın aklına kendi annesi ve ona yadigârı olan bileziği hatırlamıştır.

---

³⁵ S. 202-203

³⁶ S.203-204

³⁷ S. 205

Yaxşı bir baxdım. Paltar eynine qalıb idi. Ele bir ferq elememişdi. Amma onun o “anam özü mene öz eliyne tikdiyi...” sözünü eşitdikde öz anamın mene yadigar verdiyi o qolbağı yadıma düşdü. Nece bir ‘ömr mene bir itik oluban üreyimi sıxan o qolbağını tapan kimi yene itirdim! Nece Esirlik Tanrısı yene onu cibine qoymuş kimi özüle aparmışdı. Ona düşdikde elimdeki oynatdığım (hemeşe oynatdığım) o haçarlar sapağından asılan şeve daşını elimde hezinden bir sıxdım. Öz özümə: ”Neynek! ” dedim, ”ana anadır! ”³⁸

Kadın gece odasına çekildiğinde, babasının kendisi için yaptırdığı bu odada, geçmişini ve en çok da babasını düşünür;

Bu suviti atam öz erkövün balasına tikdirmişdi. Ha ele bu suvitde benim cavanlığımın xatireli çağları keçmişdi. Genc bir Tanrıca kimi öz ziqveratımda iqtidarlanan dövranım keçmişdi. Atam tapşırımış herzadı benim özüm qoyub getdiyim halda saxlasınlar onlar da saxlamışlar. İndi atamın yerini boş görmürdüm belke qudetine sığınmalı bir vucudun yerini boş görürdüm. Eli-qolu bağlanan, qol-qanadı qoruyan bir Tanrıca kimi öz ze’ifliyime e’tiraf ederek ulu bir varlığa sığınmaq istiyirdim.³⁹

Kadının odasında bir ışık şelalesi vardır. Burası “Sonay”lı gecelerde oda ışık ile yıkansın diye yapılmıştır. Kadının yıllar sonra evinde geçirdiği ilk gecesi de “Sonay”lıdır.

O gecesi “Sonay” başdan boya –o şırıq ışık yolundan süzerek- oturduğum o sekinin üstünde mene qonaq olduqda meni qonaqlıyrdı. Başdan boya benim xeyranlığımdan danışrdı. Menim hayatım da elece başdan boya ayınlanırdı. Men de özümü sürgün yolunda görürdüm. Başa çatmayan sırrlarla dolu bir sürgüne gedirdim. İndi başa düşürdüm ki benim de sürgünüm ele o Esirlik Tanrısını ilk gördüyüm andan başlanmışmış. İndi bildim niye Esirlik Tanrısının gözleri o teshil zamanlarında birce yol da olursa olsun benim gözlerime sataşmamışdı. İndi başa düşürdüm niye dünyanı her ne qeder dolandırdımsa meni boşluqdan hürküden bir zad menle dolanırdı. Men de Esirlik Tanrısı kimi dünyanın boşluğundan qorxurdum. Men de elece ‘ömr boyu birce an eli boş qalmaqdan diksindirdim.

---

³⁸ S. 205

³⁹ S. 212

O suvitimin ortalığında olan sekinin üstünde oturduqda, sonayın o süzgün baxışında, sanki, me'sum bir qız idim qurban kesilen çağımda gönlüm xalis bir erk, xalis bir 'atife istiyirdi. Cılıx bir varlıq istiyirdi. Bağırımdan derin bir boşluq bağırırdı. Öz boşluğundansa qurtulmaq üçün haray çekirdi. "Haray haray! " deyip bölünürdü; "haray haray" deyiben oynuyurdu. "Haray haray! " deyiben axtarırdı.

Özümün özlüyümden suvay o sekinin üstünde meni birce me'sum qız kimi qurban kesen yox idi. Üreyimde ancaq xalis bir zadın boşluğu var idi. Boş bir varlıq meni qurban kesirdi.⁴⁰

Kadın bu odada oturup düşüncelere daldığı sırada onun kanser olduğunu da öğreniriz;

Dörd ay ireli döktür benim qanımda şekilli olan bir nişana tapdı. İki yol azmayışde de 'eyni cavab veridi. Demeli, anayın bir kansır benim bu 'ömür boyu çabalamaqda olan canımda yuva salmışdı. Tapıntı benim bütün işlerime menfi eser bağışladı. Qalmışdım neçe ay diri qalabilerdim men?⁴¹

Eskiden ölümden hiç korkmadığını düşünen kadın, ölüm ile karşı karşıya kalınca korku tüm benliğini sarar.

Qabaqçalar men aslen ölümden zaddan qorxmazdım. Öz özümə "ölüm gelse sevinclə onu qarşılyacıyam" deyerdim. "'Ömrün o son sırrlı olan lehzelerini tecrübeledikde özüm de 'ömürle başa çatacıyam. " Amma onların hamısı yalnız romantik olan birce röya imiş. Kal kal sona çatmağın derdi ağır bir derd imiş. 'Ömrün son qırnasını gözümün ha önünde gördükde el-qolumu qara bir qorxu bağlıyırdı. Birden bire dünyanı darışqal gördüm. Bütün işleri birce oyuncaq.⁴²

Bu hastalık haberini alması üzerine Kadın, doktorunun itirazlarına rağmen evine, Tebriz'e gelmiştir. Yaşamı boyunca hayattan tat almadan sürekli çalışmak, bu hastalık haberi üzerine Kadını çok rahatsız eder.

Döktürün sözüne baxmadan tekce öz yurd-yuvamı birce yol da olursa olsun görmək istedim. Öz özümə deli olub delicesine yaşamaq istedim. Heqaretle ölmək tale'i

---

⁴⁰ S. 214

⁴¹ S. 214

⁴² S. 214

menim kimi bir adama insaf deyildi. Men ki oturub yeyib xoş dolanmaqdana 'ömür boyu nefes almadan çalışmışdım. Birce an heqir yaşamağa dözmemişdim. ⁴³

Kadının, boşandığı kocasından Bünyamin adında 16 yaşında bir oğlu vardır. Kadın oğluyla çok yakın değildir. New York'ta doğup büyümüş bu çocuk oranın kültürüne göre şekillenmiştir. Kadın oğluyla ilişkisinden bahsederken, ona biraz da hak verir gibidir.

Bünyamin Niyoyurkun qıraq şherciklerinin birinde bir pansiyonda yaşayırdı. Men erimden ayrılardan sonra o bizim ikimizden de ayrıldıqda pansiyonda yaşadı. Haqqı var idi. Men ki başqa ölkelere gedirdim –atası da bele- o tek canına qalırdı. Ancaq tek bu delil deyildi. O da teze neslin biri idi. Özünü heç birimize bağlı görmürdü. Anasıyla benim mütarike dava şavamızda –ne buyanlıq ne oyanlıq, deye- ayrılıb tek canına yaşamağa çatmışdı. ⁴⁴

Kadın, oğlunun ismi konusunda bile ortak nokta bulamadığı kocasından ayrılmıştır.

Onun "Bünyamin" adı da zorla bir cür razılığa çatılmış halda qoyulmuşdu. Bele ki atası da razı saxlanılsın deye bu ada razılıq vermişdim. Atası onu "Bencamin" ya da qısa olaraq "Ben" çağırırdı mense "Benyamin". ⁴⁵

Kadın hoş bir aile hayatına sahip değildir. Üç kişilik ailede, bireylerin her biri başka başka hayatlar sürer. Kosasıyla ayrılığının kendisini rahatsız ettiği ile ilgili hiçbir ipucu yoktur. Ancak oğlu ile arasındaki uçurum kadını kahreder.

İndice özümle oğlumun arasında olan bir yarganı başa düşürdüm. Men öz canımın 'eziz bir tikesini gör nesayaq yadırgamış bir vucuda çevirmişdim. Onun danışığında benim canımı sıxışdıran bir yadlıq var idi. Bu yadlıq asla tebi'i olabilmey idi, ne ayın idi ne de oyun idi belke oyuncaqlıqdan yaranmış bir olay idi; indi bu ne süzürdü. Onda bildim o cavanlıq zamanlarımda bu sonatalara ne sayaq santimantal yanaşmışam. İndi gördüm bu sonatalar ne sayaq gönülün o ala kölgeli bucaqlarında daldalanmış duygulardaki kimi itik oluban azgın qalmışmışlar. Yirmi neçe il -her saatındanbir his yaranan, qızıışmış deliler kimi dayanmadan qaçıb sarsaxlanan iller-

---

⁴³ S. 215

⁴⁴S. 215

⁴⁵ S. 215

lazım imiş belke bunları derinden birce çalabildikde onların derinliklerinde bir neçe an yaşayabilem men. ⁴⁶

Kadın büyük bir yalnızlığın içindedir. Kanser olduğunu bile kimseye söylememiştir. Birileriyle konuşmak, dertleşmek ister. Ancak bu istekle aklına yine Esirlik Tanrısı gelir. Konuşmak, içini dökmek istediği kişi Esirlik Tanrısıdır.

Bu geceni Esirlik Tanrısı mene tanıtırdı. Üreyimde ele o yaşamışdı. Anamın son yadigarı da ele onda qalmışdı. Onun anasının yâdigarı da mende qalmışdı. Birce ona danışmaq istiyirdim. Ancaq bir sevgili kimi yox! Belke çox çox ulu bir Birgelik sayağında. Tekliyin en qaranlıq olan ucqarında, xoflanmadan, gizli qalan bir varlıqla danışmaq istiyirdim. O uzaq dağda qalan, o iraqlanan zamanlarda yatan, o qap qara qaranlıq gecede o dağın canından Esirlik Tanrısının qulağına çatan “Yağmıroğlan”ın oxumağı sayaqda, öz üreyimde bir zaddansa danışmaq istedim. ⁴⁷

Eskiden çok iyi piyano çalan kadın, uzun zamandır piyanonun başına oturmamıştır. Doktorlardan hastalığını öğrendikten sonra da nedense piyano çalamayacağını düşünür.

Neylemek, döktürlerin sözünü eşidenden beri daha piyano çalabilesi olduğuma gümanım çatabilmirdi benim. ⁴⁸

Yine de piyanonun başına oturup çalmaya başlar. Bethoven’in “Ay Işığı” sonatını çalması da dikkat çekicidir. Akıllara “Sonay”ı getirir.

İnanabilmirdim. Onda sonayın özü o sayaq yalnız benim suvitime süzdükde Bethovenin de aslen şuxluq götürmeyen o duyguları, her bir piyano aşıklarının –ürek yağı kimi- oynanmağından benim gönlümün en derinliyinə süzürdü. Onda bildim o cavanlıq zamanlarımda bu sonatalara ne sayaq santimantal yanaşmışam. İndi gördüm bu sonatalar ne sayaq gönülün o ala kölgeli bucaqlarında daldalanmış duygulardaki kimi itik oluban azgın qalmışımışlar. ⁴⁹

---

⁴⁶ S. 216

⁴⁷S. 217

⁴⁸ S. 218

⁴⁹ S. 218

Piyano çaldıkça düşüncelere dalar. Kadının, kanser olduğunu öğrendikten sonra yaşamdan zevk alması ve şimdiye kadar geçen yıllarını boşa yaşanmış olarak görmesi önemlidir.

*Yirmi neçe il – her satından bir his yaranan, qızıışmış deliler kimi dayanmadan qaçıb sarsaxlanan iller- lazım imiş bekle bunları derinden birce çalabildikde onların derinliklerinde bir neçe an yaşayabilem men.*⁵⁰

Kadın o gece kendi kendine duygu dolu anlar yaşar. Eğer ölecekse o anda ölmek ister. ”Yürek dolusu” ağlar. Sadece o gece ölüm ona “şirin” gelir. Sona varmak ister.

Yine aynı gece uyumaya çalışırken, dışarıdan gelen kürek seslerini duyar. Kalkıp balkonundan bakınca çok sevdiği bahçıvanları Canışan’ı görür. Yanına gider. O gece Kadın tam da istediği gibi, biriyle muhabbet eder doyasıya. İçini dökemez belki ama baba yâdigarı Canışan ona çok iyi gelir.

Kadın o gece bu yüz üç yaşındaki Canışan’ın yüzüne bakarken birden bu ifadeyi, bu suratı başka bir yerde de gördüğünü düşünür.

Canışan öz özüne donquldandı: ”Axi, siz heç bilisiz ki, yurd nedi yuva ne! Dedenenin qıymeti neçedi! ” Bu sözü dedikde birden Canışan kişinin sır-sifeti benim yadımda bir zadı canlandırdı. Men bu qıyafeni –ele bil- bir yerde görmüşdüm. Amma harda gördüyümü bellicesine ayırdlandıra bilmirdim. Ancaq özümün bu anayın zehnimi tantıyrdım ta o gördüyüm yeri ayırdcasına tapabilmeseydim fikir meni buraxmıyacağıdı. Ona göre de üşümeyi mahanaladıqda özümü verdim oda sarı belke bir az fikirleşem.

*Qızışa Qızışa ancaq fikrim meni telebelik çağımda girdiyim o Esirlik Tanrısının evine aparırdı. Sanki ordasa bu sır-sifetden bir barata tapılırdı. Daha giceldim. Daha fikirleşmek yeri deyildi; fikirleşmeyi qoydum ayrı bir fūrsete.*⁵¹

Kadın yıllar önce Esirlik Tanrısı’nın evine gizlice girdiği zaman etrafta tablolara rastlamıştır. Ancak hiçbirine dikkatlice bakmamıştır. Canışan ile sohbet ettikleri gece birden aklına Esirlik Tanrısı’nın evinde gördüğü yarım kalmış tablo gelir. Onun Canışan’ın portresi olduğunu anlar.

---

⁵⁰ S. 218

⁵¹ S. 223

İndi başa düşdüm ki yahalmamışam; zehnim düz sezirgemişim. Men Canışan kişinin yarımçıq tablosunu Esirlik Tanrısının evinde resamlıq çatmasının üstünde görmüşdüm.

Neden bes o günü Esirlik Tanrısının evinden çıxandan sonra daha bu metleb benim yadıma düşmemişdi. Neden bes ondan sonra men bu Canışan beyi görmüşdüm amma yadıma bir zad gelmemişdi. Qaldım dünya nece bir sırr imiş, 'eceb bir tapmacaymış. Birden, gözüm Canışan kişiye sataşanda gördüm ki ne sayaq heyran dayanıb qalıbdır.⁵²

Kadın yıllar önce babasının kendisi için yaptırdığı odayı Esirlik Tanrısı'nın inşaa ettiğini Canışan'dan öğrenir.

Ciddilenen kimi: "Rehmetlik Hac aqanın o qeder başı qarışıq idi ki bu cürzadlara day fūrseti yox idi ki. "Sonra o üst dama gözleri tikili qaldıqda artırdı: "Amma oğlanı idi ha! Ele oğlan oğlu oğlan gördüyüm varsa birce odır! "

Canışanın dili ağzına sığmırdı. Ancaq inanmırdım bu sayaq bu sözleri babanın haqqında desin. O heç zaman benim atamın haqqında bele bir dille danışmazıdı. Onun üçün de: "Kimden danışırsan, Canışan bey? " soruşdum.

Ele o üst damı qayıran mühendisi deyirem de! " dedi. "Cavan idi amma Allah'ın birce yanar odun idi. "

Nezere gelirdi ki Esirlik Tanrısını yada saldıqda berk sevinir. Üzü bir teher kövrek duyguyla dolmuşdu. Ne kökde olduğunu unutmuşdu. Soruşdum: "O mühendis yadıva geler? "

Birden özüne gelen kimi: "Bah" dedi, "nece ki yadıma geler! Mühendis burda o qeder bağ belliyib ki gel göresen! "

Bu söz meni heddinden artıq maraqlandırdı: "Canışan bey, seni Tarı" dedim, "açıq danış görek! Deyesen sende sözler var. "

"O mühendis –gözüne döndüyüm- oğul deyildi ki od-alov idi. Ele, oğlan gördüyüm varsa bir dene odur o. "Sonra çöndü mene sarı, artırdı: "Bax bir bele ağızlarına çullu dovşan sığmıyan mühendisler geldiler de getdiler de, bir denesi onun işine "bu-ne-di" deyebilmedi ki deyebilmedi. Tekce onlar deyildiler ki, xanım başıva dönüm, bennadan, me'mardan, demir çoşluyandan, biri işi xarablıyanda qırqı tekin özü

---

⁵² S. 233-234

girirdi işe. O işi usuluna salmıyınca el götürmürdü ki. Rehmetlik Hac aqa –görerdim- dayanıb qıraqdan onun işlerine derinden baxır. ”⁵³

Esirlik Tanrısı’na açılmaya karar verip sonradan “o hara men hara” diyerek ayrı dünyaların insanları olduklarını düşünen kadının babasının da Esirlik Tanrısı’nı sevmiş, belki de böyle bir oğla sahip olmanın ne kadar güzel olabileceğini bile aklından geçirmesi ilginçtir.

Eskiden ölümden korkmayan kadın, kanser olduğunu öğrenince ölmekten korkmaya başlamıştır. Bir ara ölmek için can atar. Canışan’ın yanından ayrıldıktan sonra odasına gidip yatarak yine düşüncelere daldığında ise ölümü merak etmeye başlar.

Eşitmişdim adamın ölen çağında ‘ömür boyu bütün başından keçirdikleri bir bir gelib gözünün qabağından keçecedir. Ancaq hemişe bele sanmışdım, nese, ölen çağımda bütün ‘ömür boyu başdan keçirdiklerim gözümün qabağından yox belke musiqilenmiş duygular kimi gelib zehnimden keçecedir. O zaman da –bele sanmışdım- en değerli olan musiqi hislerle dolacıyam. O sözlere dolmayan tiringeni sözlendireciyem. Çalqılananda men sorgularıma cavab tapacıyam. Belelikle de ölümden qorxmazlığı özümə telqin elemişdim ki heç, be’zen ölüme çatmağa da maraqlanmışdım men. ”⁵⁴

Hatta yüz üç yaşındaki Canışan’ın yerine ölmeye bile razı olur. Kendisi ölse bile o yaşlı adamın ölmesini istemez.

Pencerenin şişesini çektim bekle üzümə hava deysin. Öz üreyimin en dibinde gördüm ki, öz ölümümə razıyam ancaq bu bey sayağı oturan Canışan kişinin ölümüne yox. Onun getmeyi heyif idi. ”⁵⁵

Kadın, Canışan ile mezarlığa gider o gecenin ertesi günü. İçini dökemediği, yaşamı aslında bomboş geçtiği için mezarlıkta yüreği iyice sıkılır. Her mezarın başında hüngür hüngür ağlar.

Her bir qebir üstüne çatanda meni qeher basdı sıtgnan ağıladım. Axırda her birisinin üstünden Canışan Bey benim qolumdan yapışdıqda apardı. ”⁵⁶

---

⁵³ S. 227-228

⁵⁴ S. 236

⁵⁵ S. 242

⁵⁶ S. 243

O gece rahatça uykuya dalar. Biraz da mezarlığı bahane ederek deliler gibi ağlaması Kadına iyi gelmiştir. İçi rahattır. Mezarlığa götürdüğü güllerin tazeliğini düşündükçe daha da mutlu olur.

*Gece çox geç yuxum apardı. Amma qebirsanlığa qetdiyimize fikirleşende yalnız o apardığımız güller fikirleşende o güllerin o teze liyi meni sevindirdi. O dağ çiçekleriyle qızıl güllerin indik çağda becerilmesi şanlı bir lehzeleri xadırladırdı. Ele üreyim ondan qızırdı. Beşer mümkün olmayan zadları mümkün edebilmiş ancaq Canışan kişi kimi dayanat gerek.*⁵⁷

Kadın Canışan'ı kaderin önünde dimdik duran, bu başarabilmiş tek insan gibi görür. O gece yine kürek sesleri eşliğinde uykuya dalmadan önce aklından geçer bu düşünceler.

*Birden yene de uzaqlardan, biliner-bilinmez halda, "avava..." sesine benzer bir ses pırlıtsı geldi. Bala bala bağdan bel belleme sesi de hezin hezin çalınan melodiyalar kimi eşildi. 'Ömrümde taysız olan sayaqda sevindim; Canışan bey idi. Qızlığımda öz adaxlımın sesinden bu qeder sevinmemişdim. Ona en qudretli olan bel zerbelerinin yere deymeyini, ona en sarsılmaz olan nefesleri arzılıyrdım. Yazını qabağında bir dene dayanan tapıarmışsa o da Canışan kişi idi.*⁵⁸

Bu kürek sesleri ona huzur verir.

*Seher tezden yuxudan oyandım. E'sabıma toxdaqlıq verib meni yuxladan hebleri daha atmırdı. Onlar meni aldadicıl yuxuya aparırdılar. Amma bu iki gecede Canışan kişinin hezin hezin bellediyinden qopan sesler mene anayın sayaqda toxdaqlıq verdiqde meni derin, heqiqi olan bir yuxuya aparırdı. Oyancağın da fikrim duru olurdu.*⁵⁹

Kadın, yaşamı boyunca çalışmış, kendini tamamen mesleğine adanmış bir iş kadınıdır. Hastalığını öğrendiğinde bu durumun sadece bedenini değil ruhunu da yordüğünü anlar.

---

⁵⁷ S. 243

⁵⁸ S. 243

⁵⁹ S. 244

*İndi aynıdıqca başa düşürdüm ki heddinden artıq özümü işe saldıqda, işlemekle özümü itirdikde ruhum yorulmuşdu. Ruhumda anayın bir incelik olduğu üçün mesno' i olan davalarla da özümə toxdaqlıq bağışlayabilmirdim.*⁶⁰

Bir zamanlar Esirlik Tanrısı'nın sosyoloji dersine getirdiği “Aya” ve “Ayvaz” ı bulmak Kadın için çok önemli bir olay haline gelmiştir. Hayatının anlamsızlığını yıkmak, boş bir hayat yaşamış biri gibi ölmek, bir kez olsun içinden gelen şeyi yapmış olmak için kendini bu iki insanı bulmaya adar. Onları hayatının merkezine oturtur.

O iki er-arvadı tapmaq fikri benim canımı odlu bir çırpıntıyla doldurdu. Heç bilmedim ne sayaq qelyanaltı yedim. Heç bilmedim Aslıya ne dedim ne eşitdim. Ele canımın bu sayaq çırpıntısını istiyirdim.

*Ele bu sayaq diqqetsizliyi, bu sayaq başı soyuqluğu indi daha her zaddan artıq sevirdim. Qızışban özümü itirmek istiyirdim.*⁶¹

Kadın bu iki insanı aramak için Bababağı'na gider. Orada birçok kişiye sorular sorar ancak “Aya” ve “Ayvaz” hakkında neredeyse hiçbir şey bilmediği için zorlanır. Burada yardım istediği bir kadının onu evine buyur etmesi üzerine içeri girip yüzünü cüzam hastalığının darmadağın ettiği “Sona”nın ikram ettiği çayı içerken düşüncelere dalar.

*Onun gözlerinin derinliyinə çatmaq tılsım olub itmiş bir sırre çatmaqdan çetin idi. Onun gözlerinin derinliyində –asla rahat olmayan o çangıllıklarda cığırlanan o yolda- addım atmaq hedsiz hesabsız olan çetin bir mesele idi. Demir çarıq geyib, demir 'esa götürüb, arpa çöreyi qoltuğuma qoymalı idim.*⁶²

Kadının gözü yavaş yavaş bu dağılmış yüze alışır. Bu arama sırasında Kadın hayatı yeniden keşfeder. Yeni şeyler öğrenir kendi kendine.

Yarım saatdan çox olardı orda oturmuşdum. Onun o sır-sifeti bala bala mene işginlenirdi. O işginlendikde de dünyanın 'agla sığmayan sırrlarının saysız hesabsız olduğunu, ha bele de, o saysız hesabsızlıqda birleşmiş yalnız bir sır olduğunu söylüyürdü.

---

⁶⁰ S. 245

⁶¹ S. 245

⁶² S. 247

*Onun danışıqlarından yox bekle onun o baxışlarından başa düşürdüm ki dünya bir o qeder de (ziyalıların söyledikleri sayaqda) dayaz deyil. Her zadın derin olan bir sırrı vardır. Meni maraqlandıran, meni sevindiren, ele burası idi ki bu yol açılan çalışmaları qurtulası deyildi.*⁶³

Kadın Sona'nın evinden çıkmadan önce ona güzel bir şeyler söyleme ihtiyacı hisseder içinde. Nedenini bilmese de ona iltifat etmək ister. Bu diyalog sırasında Kadının kafasından geçenler Sona'yı biraz da küçük gördüğünü sezdirir bize. Tam anlamıyla bir küçümseme olmasa da bu Kadın, Sona'ya acır gibidir.

Bir zaddan baş çıxardanmırdım. Ne sayaq danışmalı idim, bilmirem. Onun o formdan çıxmış üzünə baxdım. Mene bele geldi ki insanların arasındakı ilgi ayın bir ilgidir. Men bu ayınlanan ilgini tanımalı idim. Sonra gördüm bu xanım öz ayın hısını üzünde yaradanmadan çalışıbdır öz eyninde öz terpenişinde yaratsın. Rengi tünd qırmızı çalan bir don qeymişdi. "Donun ne gözeldir!" dedim.

"Siz onu ürek evinden demirsiz dedi!"

"Niye demirem?" dedim.

"Kasıb-kusubun ne eyni ne patları olacaq ki ne de eyninin gözeliyi olsun!" dedi. "Göze leyin senin eynin kimin olar bax!"

*Üreyim bir an sıxıldı; yazıq, gör ne sayaq bir biriyle tutuşanmayan zadları tutuşdururdu. Özünü eyni gör neynen müqayise edirdi.*⁶⁴

Sona'dan Profesör Şimşek'in numarasını alır. Bu adam cüzamlıların doktorudur. Onların çoğunu tanır. Kadın "Aya" ve "Ayvaz"ı da tanıyacağını ümit eder. Onunla görüşür. Cüzamlıların ona "ata" demelerine işte bu görüşmeden sonra hak verir.

Cüm'e günü nahardan qabaq saat on yarımda Prof. meni öz evinde qebul etdi. Sözlerime hörmətlə qulaq asdı. Metanətlə öz sözlerini mənə danışdı. Onun danışıqlarını eşidəndən sora, cüzamlılar necür onu özlerine "ata" sandıqlarını başa düşdüm.

*Söhbətlərimiz saat birecən çəkdi. Sonra gələcək görüşlərə də –ne zaman ki lazım olarsa- çox erkə söz verdi.*⁶⁵

---

⁶³ S. 249

⁶⁴ S. 249-250

⁶⁵ S. 251

Kadının yıllar sonra memleketine gelmesi üzerine iki ağabeyi, onların eşleri ve çocukları baba evinde toplanırlar. Kadın gelenleri ilk gördüğü andan itibaren garipsir. Başka dünyaların insanları gibi görür onları. Kadının hayata bakış açısı ile onlarınki birbirinin yakınından bile geçmez.

Onların kıyafelerinde anayın bir 'alem görünürdü. Onların hamısının burunları Bababağının adamlarının burunları tekin bütün "pirnöv" idi, "körük" idi, "komur" idi. Üzlerinin derileri pistikliler tekin dara çekilmişdi. Ellerinin terpenişinde heç bir o pistik tutmuş ellerce qabiliyyet yox idi.

Bekle benim halim bir o qeder xoş deyildi. Amma onlar niye bele idiler? Oturandan başladılar döşlerini qabartmaq üçün cerahlıq 'emeliyle mesno'i fom qoymaqdan. Yanaqlarını ise ne sayaq diklendirmeklerinden, gözlerine ala-bula lenezler qoyub çıxartmaqdan, dişlerini simle her gün bir sayaqda bağlamaqdan, derilerini ne sayaq –bilinmesin deye- saçlarının arasından dar çekmekden, saçlarını ne sayaq boyamaqdan, üzlerinin qırışlarına hansı ölkedense (deqiq dolar qiymetiyle) hansı hansı yağlardan almaqdan, kişilerin ne sayaq qaş götürübən sürme sürmeklerinden, alayın şalayın boncul bezek düzektən danışmağa, heyvere kilaslardan danışmağa, göbelk göbelk yerden qabaran, elece de bir qara pula deymiye –amma ağır ağır pul aparan- felsefelerden danışmağa (neden bele bunlar felsefeye baz olurdular!?) . Beşeriyetin gör nece nece buruşuqlu olan meseleleri varımış!⁶⁶

Kadın onlarla oturup yaptıkları muhabbetlere tanık oldukça daha da şaşırır, üzülür, onlara acır. Bir süre sonra Bababağındaki cüzamlıları bile onlardan daha temiz görür, onları kendisine daha yakın hisseder.

Sonra ketçiler asıl texessüslere olan atı acı atıyacı coklar demeye. 'Ömrümde bu qeder pulun mindarçı olduğunu bilmemişdim men.

Arı gelibi tekin qulağımın dibinde vızıldıyrdılar. Doğrusu asıl "Bababağı" ele bura imiş!

İndice bu "Bababağı"daki pistikli olan Sona beyimi bu saat görseydim basardım bağıma; erknen hörmetnen onun üz-gözünden öperdim ancaq bunlarla her bir öpüşüb görüşmek benim üreyimi ağzıma getirirdi! Bir bele pul xercliyib özlerini cüzam merezine salanların tekce el-üzleri pistik azarına düşmemişdi bekle bu yazıq "Babamınbağı"ndaki toplanan pistiklerin beyinlerine de pistik azarı düşmüşdü!

---

⁶⁶ S. 294

*Dillerine de pistik azarı düşmüşdü! Ferhenglerine de pistik azarı düşmüşdü!
Dolanışıklarına da pistik azarı düşmüşdü!*

Men indice başa düşdüm niye xalq birinden hayasızlıq görende ona “üzün tökülsün! ” deyermiş. Hayasızlıqdan öz üzlerini tökmek üçün –pistik azarına düşenler kimi- bunlar gör nece emeksiz ele gelen pulları yele sovururlar.

İndi başa düşürdüm neden bele yerden göbelk kimi felsefe bitirmiş. Demek Tanrı öz işini bacarmamış imiş. Tebi’et eyri gedirmiş. Vücdanın gözü göyşende ölü düşmüş heyvan leşinin oyuq qalan gözlerinin çalası imiş. Ata-analarımızın dilleri debleri mundar bir eski imiş.⁶⁷

Kadın, güzellik konusunda birçok insandan farklı düşünür. Bize bunu romanın daha başında kendi güzelliğine kapılıp gitmemesi ile hissettirir. Birçok insanın güzel kızların ders çalışıp üniversiteye gitmek yerine hayırlı bir kısmet bulması gerektiğini düşündüğü bir toplumda o güzelliğe çok farklı bir açıdan bakmış, kimi zaman önem listesine bile sokmamıştır. Misafir ağırladığı bu gecede de güzelliğin insanın içinde olması gerektiğini düşünür. Kadına göre güzellik bir “sır”dır.

Men bu seferimde ap aydıncasına öyrendim ki gözelik bir sırdır. O sırrı –ürek evinden baxasan- görebilersen. Cerrahlar eliyle azcuze gözelik verilir ancaq o gizlin sırrı o sün’i gözeliyle varabilmeden her zad öz yerinden oynuyur. Ancaq gözelliğin sırrı cerrahların elinde yox bekle insanın öz elindedir.⁶⁸

Kadın güzellik gibi sevdanın da bir sır olduğunu düşünür. Hatta cüzam hastalığının bile bir sırrı vardır. Burada cüzamlıların yüzlerini düzelten doktorların o hastaların içlerindeki sırrı açığa çıkarttığını düşünür. Yengeleri ve onlar gibi insanlar ise güzelleşmek için uğraş verip cüzamlıya benzemektedirler Kadının gözünde.

Ancaq bu seferimde men gözelliğin “ayın” bir ilgisi olduğunu öyrendim. Sün’i sevdabazlığın adasını çıxardanlar her gün öz içlerinden boşalırlar. Her gün bir yerlerinin yırtığını çitemelidirler. Her bir o çitemelere de göbelk tekin biten felsefe lazımdır. O felsefeye de göbelek tekin biten kilas lazımdır.

Sevda birce sırdır ayın bir sırdır! Ayınlanmaq özü bir ilgi (rabite) sırrıdır. Kilaslarda ayınlanmaq olmaz ki!

---

⁶⁷ S. 295

⁶⁸ S. 295

Men bu seferimde başa düşdüm pistiklik de özü bir sırdır. O döktürler, o cerrahlar ki çalışırlar pistiklilerin el-üzünü teb'i hala qaytaralar onlar azarlı olan kimseleri öz itirdikleri sırrlarına çatdırmağa can atırlar. Men yalnız o sırrleri axtarıb tapmaq istiyirdim. Herden o sırrlerle dolu olan gözelliklere çatırdım çox gözəl idi.

Men indise çalışırdım bu cerrahların naşı elinden pistiklenen üzlerin arxasındaki baxışarda birce derinlik, zerrece gizlin bir sırr görem dayazlıqda bir zad görünmürdü!⁶⁹

Kadın onların kendisini görmək için değıl de hava değışikliğı olsun diye, kendi aralarında muhabbete geldiklerini anlayınca yanlarında daha fazla duramaz. Nefes almak için odasına kaçar.

Onlar benim görüşüme yox bekle öz danışmalarından ötrü ora gelmişmişler. İçerinin havası ağır olduğu için, ele de, onların başını öz başa çatmayan işlerine qarışıq gördükde çıxdım öz suvitime. Azca yataq textimin üstünde uzandım; rahat düşünmeye bir macal tapdım.⁷⁰

Kadın ağabeylerinin tüccar olduklarını, büyük paraları nasıl kazandıklarını düşünür. Onları birer korsana benzetmesi dikkat çekicidir. Kadın ağabeylerinden çok farklıdır. Vicdana sahiptir. Ancak onlar ellerine geçen paradan başka bir şeye önem vermezler.

Bir çox ölkelerle, deyirler, deniz qorsanlığının Tanrısıyla ticaret Tanrısı 'eynidir. İndi Çin yoxsa yalan odlusunun mene bir o qeder ferqi yox idi. Ancaq bunu bilirdim ki, benim qardaşlarımın 'aleminde bu metlebin vaqe'iyyeti var idi.

Onlar inqilabın düz ilkin günlerinden başladılar maşın motor yedek qıt'elerini bazardan yığmağa. Japon maşın motorlarının qıt'elerini suyu qıymetine alırdılar anbarlarda topluyurdular. Hamı onların işine gülürdü. Amma gün o gün oldu ki onlar bala bala bu yedek qıt'eleri apardılar Türkiye bazarlarında eritdiler. Belelikle de ağır bir pul vurdular. Sonra yine gün o gün oldu ki bazarda bu qıt'elerin qıtlığı olduğu için bütün benim qardaşlarıma gülenler geldiler onlardan bekle o anbarlarda toplanmış qıt'elerden alsınlar. Amma daha İranda qıt'e yox idi. Onda idi benim qağalarım getdiler özleri satdıqları qıt'eleri yeniden Türkiyelilerden aldılar getirdiler. Bu yol o

---

⁶⁹ S. 296

⁷⁰ S. 296

qıt'eleri özlerinden aldıkları qıt'e satanlara neçə qat qiymetile geri satdılar. Bu yol menim qardaşlarım daha da qğır bir pula çatdıqda onlara gülürdüler.

Yadımdadır o zamanlar ne qeder men onlarla deyişerdim. Bu işin xoş olmadığından danışardım. Amma onlar o qıt'esatanlara güldüklerinden de daha güclü menim fikrime, menim anlağıma gülürdüler. Elece güldükde de : "Biz de bu işi görmesek özgesi görecekdir, bizim bacımız! " deyerdiler.

Men öz gönlümde herden haqqı onlara vererdim. Şerayit bir cür idi bu işlərin qabağına almaq olmaz idi. Daha doğrusu ticaret Tanrısı da tekce yox belke qorsanlıq-ticaret Tanrısı yola düşüb yollanmışdı; daha atını çapdırırdı.

Menim qardaşlarım da o qorsanlıq-ticaret Tanrısına sığındıqda daha atamın sığnağından çıxıb öz yollarını tapmışdılar. Avantorluqla pul qazanmağın heyecanı onların canlarına susadıqca daha artıq geberirdilər. Sonralar maşın qıt'elerindən dolar al-verişinə, ondan sonra qızıl sikke al-veri, ondan sonra da gebermiş sovdabazlığının qançanağı balıqları (kuseri) her neyi sevseydi onu bazarın cikindən tutdu bökünə qeder.

Yeqin ki qardaşlarımın 'aleminde ticaret Tanrısıyla qorsanlıq Tanrısı iki deyil bir idi. Bu Tanrıçığaz öz imırılanmış yerindən qurtulub oynaga gelmiş kimi –qızmış qara lök sanı- analanan denizin döşünde kükredikde cövlan verebilerdi. barıt-qurquşum iyini heryana yayabilerdi. Qançanaqları (kuser) tekin qan iyindən daşlanabilerdi. Her bir heqqe, her bir heqiqete andamand içebilerdi. Bu Tanrıca öz bedenini tike tike qurban verebilerdi bir gözünü, bir qıçını, bir qolunu.

Şanlanmaq üçün nese bu Tanrıçığaz bir gözünü qabaqladıqda onu çaprazdan bağılyır. Bir qıçını kolantaraş ağacdan yonub, bir qolunu bilekden qarmaq bağılyır. Çolaq qalan terefdən qoltuq ağacını saxladıqda yalnız qarmaqlı olan qolu işliyyir. Bele Tanrıçığazın şanı-şövketi ele burasındadır. Bu işin Tanrısı da şilküt olmuş bir Tanrı'dır.

71

Kadın misafirlerinin yozlaşmışlıklarına tahammül edemez. Yengelerinin ayrı, yeğenlerinin ayrı saçmalıklarına tanık olur. Burada onların Avrupa ve Amerika sevdaları yüzünden düştükleri durumları, taklit etme çabaları sonucu ortaya çıkan manzarayı ağır bir biçimde eleştirir. Tebriz'de olmalarına rağmen Farsça konuşan yeğenine tepki göstermesi de yazarın içten içe memleketini ve dilini koruma çabasını bize hissettirir.

---

⁷¹ S 299-300

Gelenlerin asıl amaçlarının evi satıp parayı bölüşmək olduğunu ögrenen Kadın adeta zıvanadan çıkar.

Demeli, benim bura gelmeyimi mübarek sanırmışlar. Bele ki oranı öz aralarında böleler ondan sonra da içine aftaba götüreler. Ele bu niyyetle o dilgir gede meni görcek mene sarı geldi önümde eyri dayandı. Saçlarını xoruz pepiyi kimi jellendirdikde boyuna Amerikanın seyasetbazlıq üçün tapılan destelerinin (yazıq heç özü de bilmeden) 'alametlerinden taxmışdı. Elece dılgır bir licimle mene: "Bahal nis, 'emme? "

Başa düşdüm; böyük qardaşımın oğullarının biri idi. Qan qalxdı beynime. Deme, bele bir gündən ötrü imiş atam –rehmetlik- vesiyetini bir cür yazmışdı men (qızı) o iki oğlanla 'eyni irs aparam. Üstelik çox zadların baresinde de sonunc tesmim benim boynuma qoyulmuşdu. Bu çox zadların biri ele bu zıqverat formada olan ev idi, biri de bu evde işliyenlerin vez'iyeti idi. Bu vesiyetin düzgün gedişine de qudretili olan öz vekilini tikmişdi, Tebrizin mö'teber adamlarına tapşırıqlar vermişdi. Baba –rehmetlik- çox serahetle yazmışdı sirvetinin bir hissəsi ancaq xeyr işler üçündür. Bu xeyr işleri tapmaq benim 'öhdeme qoyulmuşdu. Baba öz vesiyeti onun müfte yeyen varislerinin heç bir haqları olmadığını da bildirmişdi. Nehayetde, hetta qardaşlarımın leyaqeti olmazsa onların ellerinin irsden güdelmesi de bir haq kimi benim 'öhdeme qoyulmuşdu.

O oğlana dik baxaraq: "Menim dilim Türküdür! " dedim.

"Özünü erkövün bildikde ezilen sayaqda: ""Velmun baba! " deyende "şaq! " qoydum qulağının dibinden: "Bunu vurdum bilesen kimnen danışrsan! " dedim. Heyif böyük qardaşım Urupada müsafiretde idi kiçik qardaşım ise Tehranda. Yoxsa 'eyni bu şapalığın tayıla o oğlancığazın atasının qulağının dibini de qızıdırardım. 'Velmun baba'nı" dedim, "get o 'ürzesiz babacığaz-mamancığazıva deginen! "Onda gördüm iki addım eyri-buruq atdıqda sebellendi. Şalvarının ağı dizine düşdükde daha da özünü kontrol edebilmirdi. Qanı soyuqluqla artırdım: "Aqacan diri olsaydı senin tekinleri pencereden atardı çöle! Ne ki sen gelesen onun malına neqşe tökesen! Buranı ölçmeye, sen dilqirin o ağı aşağı düşmüş tumanında ele bir qıç görmürem men! Aqacan özü bilib neyi kime tapşırırsın. "72

---

⁷² S. 304

Bu tablo biraz da İran'daki gençlere bir gönderme gibidir. Çocuğun kılık kıyafeti, saçına vermeye çalıştığı garip şekil, konuşmasındaki laubalilik ve batı taklidi hareketler, İran gençlerinin tamamının olmasa da birçoğunun içinde bulunduğu durumdur aslında.

Men oturandan sonra neçe nefer benim başıma toplaşdıqda bala bala danışığa qızışdıq. Oyan terefde de cavanlar musiqi qoyduqda bala bala oynamağa durdular. Göz ucu baxırdım qulaq ucu eşidirdim Onların oynamaqları çox anayın idi. O xarici oxuanlar ne oxuyurdular onlar ondan ne duyurdular! Onlar bir lehzede dünyalar gemini küreklerinde daşıyırdılar; vehşi olan yırtıcılıqdansa oğlduyurdular. Bir lehzede qondarma bir hırıltıyla gülürdüler. Bilirdim her zad başa çatandan sonra felsefeye yönelecekler. Qızıl derilerden vurub qaralarda çıxacaqlar. Qaralardan vurub Japona, Japondansa Himalayaya, Tebete, oradan Allah bilir haraya! Bununla da daha sonra özlerini sebut etməye çalışacaqlar. Sonralar ele bu anaları saniöz felsefelenmiş ayın simalarını canlandırmaq üçün bu plastik cerrahına qaçacaqlar⁷³

Bir süre sonra ortalık durulur, sohbet başlar. Toplanıp oturmuş kadınlar sohbet ederken Kadının aklından geçenler dikkat çekicidir. Onlarla kendini bambaşka dünyaların insanları olarak görür. Hayatı seyrettikleri pencereler yakın bile değildir.

Dövremi alanlarla danışığımız anayın bir sayaqda gedirdi; iki ferqli, iki ayırdünyalardan bir birlerimizle danışırđıq. Onlar meni eski dünyalarda görürdüler. Mense onları ölmüş dünyalarda görürdüm. Onlar meni bir müsafir görürdüler mense onları seferleri de başa çatmış görürdüm. Onlar benim gözelliyim vaxtını sovuşmuş görürdüler mense onları güzel ki sehel idi artıq pistikli görürdüm. Bu iki dünyanın qonuşub danışması anayın bir sayaqda ilgilenirdi. Özümüz hem danışırđıq hem dilmanc olurduq. Sonunda da men yoran sözleri onlar yazurdular, men yazduqlarımı ise onlar yorurdular.⁷⁴

Profesör Şimşek o gece misafirler varken Kadının evine gelir. O da manzaradan hiç hoşnut kalmaz. Kadın bunu anlar anlamaz ona dert yanar.

Sadece gülümsündüm. Prof. derin bir vuqarla qonaqlara göz yatırdı. Azca sonra gördüm Prof. o ağ saçlı ağ bıqlı başını tovluyur. Mense: "Görürsüz? " dedim,

---

⁷³ S. 306

⁷⁴ S. 307

”Bunlar bizim aqacanın varisleridirler! Her birinin dörd üzü olduqda her bir neferi dörd neferdir! Hele de artacaqlar! ”Sonra artırdım: ”Görürsüz? Bababağıda siz merizleri qoruyursuz. Bizim “bababağı”nda modern pistikliler törenirler. Törenildikden sonra yürüş nizamına dolarken dehe de artırlar. Tekce cismimizi yox me’nuyyetimizi medeniyyetimizi amaçlırlar. ”⁷⁵

Kadın misafirlerini uğurladıktan sonra kendini odasına zor atar. Doğumu yaklaşmış bir kadına benzetir kendini. Daha fazla bu yükü taşıyamayacak gibi hisseder. Bu saçma sapan misafirlik onu ölesiye yormuştur.

O gecesi qonaqları yola salandan sonra yatmaq üçün öz suvitime çıxdım. Dediym tekin, benim halim doğmaq zamanı çatmış boylu bir avradın halına benziyirdi. Özümün tecrübem var idi. Bir kez öz boyumdaki balamı doqquz ay doqquz gündən sonra cismi olaraq doğmuşdum. Onda da özümde ruhi değışiklikler his edirdim. Onda da özümü yeni bir vez’e hazırlıyrdım. Onda da doğmağın baş ağrı işlerine baxmayaraq doğmağın başa çatmağına daha telesirdim.

İndi de, elece, bir avradın heç zaman yadından çıxmıyan öz tecrübelenmiş hissiyle öz suvitime çıxdım. His edirdim daha bu yükü özümde saxlamağa dözümüm qalmıyıdır. ”⁷⁶

Kadın kendisini daha çok ruhsal açıdan yoran bu geceden sonra odasına kapanır kapanmaz oğlu gelir aklına. Onunla konuşmak, onun sesini duymak ister. Gece saat bir sıralarında oğlunu arar. Aralarındaki samimiyetsizlik, anne-oğuldan çok iki yabancı gibi konuşmaları kadını çok üzer.

Saat bir hududları idi Benyamine zeng eledim. Öz ‘aleminde idi. Mende olan hissi başa düşesi deyildi. Neçe cümle kef-ahvaldan sonra deyib danışmağa sözüümüz qalmadı. Bu sayaq danışıqlar meni artıq sındırırdı. Neden bele öz balamla ürek sözlerimi danışmaq şerayit yaranmırdı. Neden bele balamla benim derin bir igiliyim yox idi. ”⁷⁷

Telefonu kapattıktan sonra, hayatı bir film şeridi gibi gözünün önünden geçmeye başlar. Kocası ile tanışması, evlenmesi, boşanması, oğluyla arasındaki koca uçurumun yavaş yavaş oluşması tek tek geçer aklından.

---

⁷⁵ S. 310

⁷⁶ S. 311

⁷⁷S. 312

*Telefon desteyini qoyandan sonra oturub başdan boya o yaşayışımın bura çatmağını izlemeye macal tapdım.*⁷⁸

İnkılâbın ardından, çok iyi Fransızca ve İngilizce bilen Kadın Tebriz üniversitesinden mezun olmuştur. Babası Kadının teyzesinin Paris Sorbonne Üniversitesinde Öğretmen olması nedeniyle orada yüksek lisansa başlamasını ister. Her şey hallolduktan sonra Kadın Paris'e gider ve oraya yerleşir. Onun için yeni bir hayat böyle başlamıştır.

“Enqılab Ferhengi” den sonra Feransaya çatanda men dörd dil bacarırdım. Feransız dilini çox gözel bilirdim. Paris mene yad deyildi. Olduqca yayları Feransaya gelerdim. İngilisceni de lisans dövresinde özümə ikinci ixtisas seçdiqde ciddi olaraq öyrenmişdimse ‘eyni zamanda Tebrizin “Biritiş Kansıl”ında da ders almışdım.

Ondoqquz-seksende (demeli min üçyüz elli doqquzda) yayın ortalarında men Parise yetişdim. Baba tapşırımışdı “Sorbon” biliyurdundansa başqa yerde ders almamalıyam.

*Xalamın vasiyetiyle (orda üstad olduğu üçün) işler çox rahatlıqla yola düşdü. Ancaq men yüksek lisansın bir hissəsini oxumalı oldum. Heç de çekinmeden başladım. Elelikle de benim teze bir dünyam başlandı.*⁷⁹

Kadın kısa zamanda Paris'teki yüksek lisansını tamamlar ve doktoraya geçer. Tüm bunlar Kadının ne kadar başarılı, aklına koyduğunu rahatlıkla yapan ve kendini geliştirme çabası içinde olan bir insan olduğunu anlamamızı sağlar.

Kadın Paris'teyken babası ile sık sık mektuplaşır. En büyük değişimleri bu şehirde okurken yaşar, hepsini de babası ile paylaşır.

Bu dönemde sol düşünceye inanılmaz bir yakınlık duyar. Bu ideoloji onu içine çeker. Ancak bu kadar zengin ve babasının desteği ile Paris'te rahat bir hayat sürerek okuyan bir insanın sol görüşü benimsemesi biraz gariptir. Babasına bir mektubunda bu görüşlerini açıklar. Babasının verdiği cevap ise Kadının sonradan kazandığı olgunluğu kimden aldığını bize gösterir.

Sözün ‘ecib olan yeri bu marağımı atama yazmağım idi. Atam da yalnız “Bu da bir dövrandır!” yazmaqla sanki meni bura göndermek tesmimini tutanda bu olaylarına

---

⁷⁸ S. 312

⁷⁹ S. 312

da fikirleşmiş imiş. Mense cavabında: "Bir gün ifratcıl bir solcu olsam nece? " yazdım. "Bir gün gelib göresen men "Jorj Marşe"nin şekili üstünde olan bir jurnal satıram nece? Asa o da yox; bir gün gelib göresen saçlı-saqqallı olan bir qızıl ulduzlu börk qoymuş kişinin şeklini xıyavanlarda satıram nece? "

Mene qısa bir cavab yazmışdı: "Sorbonda oxuyan bir qızdan bele fikirler ıraqdır! "Mense cavabında yazdım: "Sorbondan çıxsam nece? "

Cavab geldi ki: "Parisin Şanzelizesinden yorulub qehvexanalarında oturub yeke yeke danışmaqda çox işler görmək olar. Ancaq bele bir işler görersense "Barakalla! " deyerem, "Qızım böyüyübdür. Daha ere vermelidir! "

Bu cavab ilk olaraq meni atamdan incitdi: "Menim sözlerimi şuxluq mu sanırsız? Yazdım.

"Bele olabiler! " yazdı. "Sen her zaman gelib öz xalqıvınan yatımlı danışabildin bele ki onların qulaqları taqqıldamadı, onlar ise danışanda senin qulaqların taqqıldamadı onda men senin sözlərivi daha şuxluq sanmaram. Deyerem qızım 'eqide sahibıdır. Nece ki benim özümün özüne göre 'eqidem vardır, qızımın da özüne göre 'eqidesi vardır. "Sonra bu sualla artırmışdı: " ⁸⁰

Kadın Paris'te yaşadığı değışimleri kendisi de hisseder. Farklı dünya görüşlerini tanır, öğrenir. Hepsinin arkasından körü körüne koşmak yerine bir tanesini benimseyip onu uygulaması gerektiğini öğrenir. Babasının da onu bu yüzden Paris'e yolladığını, kendi hayat görüşüne birilerinin yönlendirmesiyle değıl, tamamen kendi iradesiyle kavuşmasını istediğini anlar. Babası kızının kendisini sınamasını ister. Kadın da bunu yapar.

Para Kadın için hiçbir zaman ilk planda olmamıştır. Ancak doğduğundan beri içinde bulunduğu refah onda doğal olarak alışkanlık yaratmıştır. Farkında olmadan rahat yaşamaya alışmıştır. Paris'te işte bu durumdan kurtarır kendini.

Bu soyquya aydıncasına verilebilesi cavabım yox idi. Özüm de öz xelvetimde o atmosferde yaranan ideallara uygunlanmanı artıq üstün görürdüm. Atamın sözlerinde başka bir nükte var idi. O da öz xelvetimde meni başka bir sayaqda diksindirirdi. O asla "Berejnefi, Lenini, İstalini, Çöğüvaranı araya çemkirdi. O yalnız bir hadisenin zehnimde yaranmasını, onun yetqinlenmesini, ha belesi de, sona çatmasını izliyirdi. Demeli, atam meni bile bile Parise göndermiş imiş. Burda rahatcasına ziyalı oluban

---

⁸⁰ S. 313

özümü sınayabilmişem. Men de özümü sınağım. Pulu-zadı qoydum kanara. Ucuz olan yerlerde yaşadığım.

Romantikcesine yoxsullanırdıq. Bir zaman gözüümü açdığm gördüm, qehvelerimizi Jon Pol Sarterin fikirlerinin fikrile içirdik, axşambaşı sandviçlerimizi Çequveranın hissile dişliyirdik. Geceler ac qalanda qah “Vengog”a qah “Marks”a fikirleşirdik. Cibimizde pul çox olanda Engelsin o uzun saqqalıyla boynundaki kravatu yadımaza düşürdü. Öz yerimizi “Parisin Komonu”nda görürdüğk. Derdlerimiz bütün romantik idi amma romantik olan “Viktor Hugo”vu beyenmirdik. Yalnız ‘adi insanı öz romanlarına qatdığı üçün ona da herden bir salam vererdik. Öz fikirlerimizin izini tarixin torbalanmış bur-bucaqlarında axtarırdıq. (Bu çağımda, indi, bababağıda Sona beyimin çayını içende teze anlıyırdım Parisin qehve evlerinde Jan Pol Sarter tekin qehve içib ziyalılanmaq ne demeqdir. Ona göre de indi Sona beyimleri qucaqlamaqla özümü cezalandırırdım.)⁸¹

Kadın bu dönemde babası ile mektuplaşmayı kesmez. Düşünceleri her ne kadar paralel gitmese de babası ile mektuplaşmak oldukça hoşuna gider.

O zaman özümü atamın iqtidarından çıxmış (hem coqrafi baxışda hem de yaş baxışında) gördükde onunla mektublaşmanı çox sevirdim. Ancaq atam benim tasavvurum sayaqda yanaşmırdı. O bu sayaq mektub yazmaqlarla menle ilgili qalırdı. Bir de benim fikrimin ne sayaq yetginleşmesini izliyirdi. Atamın işinin maraqlığı mektublarını birce burjuva kimi yazmamasında idi. Bu metleb meni onla yazışmağa daha da şırovlandırırđı.⁸²

Kadın doktora sırasında babası Tebrizli annesi Amerikalı bir genç ile tanışır. Bu gencin kendisine yakınlaşmaya çalıştığının farkındadır. Bu durumu ise üç sebebe bağlar.

Bu oğlan neçe delil üzre mene yaxınlaşırđı. Biri benim Feransız danışmağımın ondan çox yaxşı olduqda İngilisce danışğımın da yaxşı olduğu idi. İkinci delil ise onun atasının aslı Tebrizli olduğu idi. Üçüncü delil de nese var idi; o da meni burjuva qatından gördüyü idi. Özümnden suvay tekce bu oğlan benim atamın mektublarının mezmununu bilirdi.⁸³

---

⁸¹ S. 314

⁸² S. 314

⁸³ S. 315

Bu genç ile yavaş yavaş yakınlaşırlar. Kimi zaman oturup çeşitli konular üzerinde tartışsalar da çoğunlukla konuları Kadının babasının mektuplarıdır. Kadın bir gün Babasından gelen mektupları en başından genç adama okur. O günden itibaren adam Kadının babasından gelecek mektupları dört gözle bekler. Her geçen gün daha büyük bir istekle mektup gelip gelmediğini soran genç adamı kadın, uyuşturucu bağımlılarına benzetir.

*Bir zamanlar olurdu yeniden mektupların oxunmağını istiyirdi. Belelikle, bir gün bu oğlanın, müxeddar matıryal kimi, atamın mektuplarına getdikce tapdığını e'tiyadı başa düşdüm. Döktürler 'eyni afyon reaksiyonlarını onun bedeninin sistemiyle qanında görürdüler. İş bir yere çatdı ki bu oğlan bütövlükle menle danışmağa da e'tiyadlandı. meni görüb danışmayanda bedeni afyon çatmayan sayaqda sarsılmış xumar bir hala düşürdü. (Gülünc yerise psikolojik mütexessislerinin başı soyuqluqla göz vurduqda bı vez'e sap sadece "amour" "sevgi" adı qoyduqları idi.) Demek, mütehessislerin 'aleminde "sevgi" bu imiş.*⁸⁴

Kadın gün geçtikçe adamı daha çok benimser, onu daha çok sever. Onunla yaptığı sohbetler hep bir öncekinden daha tatlı gelmeye başlar.

*Dünya ele bu sadelikde meseleleri başdan açırđı çoxunu da qehve evlerinde. Doğru idi dünyanın gerginliklerini bir fincan qehve-içim ayamı hel edenlere ele çetin bir zad deyildi ki bu! (Çetin deyildi ki heç, artıq oturub danışmağa çox da şirin olan bir olay idi.)*⁸⁵

Bir süre sonra Kadın bu genç adamı Esirlik Tanrısına benzetmeye başlar. Bu onu bir yandan ürkütür bir yandan hoşnut eder.

*Bir gün onun vücudunda anayın bir zadı keşf etdim. Bu tapıntı mene ne qeder hürkütücü olsaydı da ancaq onu itirdiyim o Esirlik Tanrısı kimi mene ayınlandırırđı.*⁸⁶

Kadın bu adamın yüzüne her baktığında gözlerini farklı renkte görür. Bu da ilginçtir. Bir gün kar yağdığında genç adamın gözleri bembeyaz gibi gelir Kadına. Bir gün gökyüzü gibi laciverttir. Bir gün ise gittikleri restoranta hâkim olan yeşil renktedir. Bu durum kendinden şüphe etmesine neden olur. Acaba psikolojik bir problemi mi vardır? En sonunda bu durumu bir göz doktoruna danışmaya karar verir. Ancak o da

---

⁸⁴ S. 316

⁸⁵ S. 316

⁸⁶ S. 316

dinlenmesini tavsiye edince Kadın ilginç bir sonuç çıkartır bu durumdan. Kadına göre herkes kendi sorunları ile kendisi uğraşmalıdır. Herkesin kendine göre soruları, dertleri olabilir ancak bunu yine insanın kendisinden başka kimse çözemez.

*Bu da bir tapıntı imiş. Belke de lap bir görececek imiş. Bir gün bu sözü bir göz mütexessisine dedim. O da min cüre buruşduraraq birce yol ancaq “bilmirem” demedi canımı qurtarsın. 'Eksine her zadı yıxdı benim öz boynuma gözlerimi diqqetle endirib dönderenden sonra: "Sen istirahat etmelisen" dedi. Onda qandım ki here öz çetinlikleriyle özü üzleşmelidir. Her adamın özüne mexsus olan ayını da vardır oyunu da vardır. O özel olan ayınlı ilgini göz mütehessisi bile bilmezidi.*⁸⁷

Kadın çok basit olaylardan bile hayata dair sonuçlar çıkartır. Bu olgun olmasının, yaşına göre çok mantıklı davranmasının verdiği bir durum olabileceği gibi, sürekli bir cevap arayışı içinde olmasının sebebi de olabilir.

Kadının zihninde çok farklı, kimi zaman sadece kendisinin anlayacağı kimi zaman da karmaşık bir rüyayı andıran düşünceler vardır. Esirlik Tanrısı ile Paris'te tanışıp yakınlaştığı adamı bir yönden birbirlerine çok benzeter. Ancak bu benzerliği zihninde yaratan şeyi bir türlü bulamaz. Kadını nedense rahatsız eden, yüreğini sıkıyan iki adamın arasındaki farkı ise bilir. Esirlik Tanrısı etraftaki insanların bakışlarıyla değişir. Her insan ona farklı açılardan baktığı için doğar bu durum. Herkesin Esirlik Tanrısı'na başka başka isimler takmasını da buna bağlar. Paris'teki genç ise tam tersine herkese farklı bakar, her baktığı şey bu adamın bakışına göre şekil alır. Kadına göre bunu sebebi gözlerinin sürekli renk değiştirmesidir.

Bir gün tekciğaz öz suvitimde (Parisde icare etdiyim suvitde) darıxan çağda "Esirlik Tanrısı"la o yarı Amerikalını zehnimde tutuşduran üreyim yaman sıxıldı. Bunların arasında 'ağılıma ağırlıq eden bir ferg var idi. Elece de 'ağılıma ağırlıq eden bir benzerliq var idi. Here Esirlik Tanrısını başqa cüre görürdü, hâlbuki o yarı Amerikalının gözlerinin gileleri her yerde bir boyayağa dolduqda her bir yeri başqa sayaqda görürdü.

Benzerliyi var idi ancaq beynim partlayınca düşünürdümse ayırd edebilmirdim. Yalnız bilirdim bir benzerlik var. Belke de men çalışırdım bu benzerliyi yaradam –

---

⁸⁷ S. 318

amma zehnimde yaranmırdı. Fergi ise dediyim tekin- aydın idi; Esirlik Tanrısı özü sabit olduqda yalnız here onu öz baxışı-görüşü esasında gördükde ona bir ad verirdi. 'Eksine, bu yarı Amerikalının ancaq baxışı her zadın boyasıyla boyandıqda baxışı her an deyişilirdi. ⁸⁸

Kadın bu düşüncelerin ardından başka bir şeyi merak etmeye başlar. Esirlik Tanrısı onu bir türlü görememişken, bu adam neden onu görmeden bir gün bile dayanmamaktadır?

Qalmışdım bes bu arada men kim imişem ki Esirlik Tanrısı meni göresi deyildi. Hâlbuki, bu yarı Amerikalı ilk gününden meni görmeyende dözebilirdi. ⁸⁹

Kadının Esirlik Tanrısını aklından çıkartamamış olması ilginçtir. Yepyeni bir hayata başlamış. Yepyeni bir yere taşınıp, bambaşka insanlarla tanışmış olmasına rağmen Esirlik Tanrısını kafasından bir türlü atamaz. Üstünden iki üç sene geçse de en ufak bir gönül işinde Esirlik Tanrısı karşısına bir hayalet gibi dikiliverir. Tebriz'den ayrıldığından beri bir şeyleri kaybetmiş gibi hisseder. O kaybettiği şey aslında Esirlik Tanrısı'dır, Kadının içinde yarattığı boşluk bu hisse neden olur. Yitirdiği şeyi Paris'te tanıştığı genç adamda bulmaya çalıştığını fark eder.

Sonralar başa düşdüm o zehnimde tutuşdurduqlarım iki neferin benzerliyi harda imiş. Onların ikisinde de bir sayaq sırlı olan bir zad var idi bir onun avandı olduqda birise onun tersesi idi. Çalışdım bekle bu quraşdırdığım benzerliqden başlayam. Bu arada atam mene bele bir cümle yazdı: "yadundan çıxmasın, axtardığın o varlığın sırrı senin öz vücudundadır. "

Tebrizde itirdiyim bir zadın varlığına çatmağı ha bu yarı Amerikalının vücudundan başladım. Ona göre de, çalışdım belesini yarı Amerikalı yox bekle indi daha yarı Tebrizli görem onu. Çox sadece bir gün atama yazdım: "Sevdalanmışam. " ⁹⁰

Bu aşk okuyucunun zihninde bir "zorlama" hissi uyandırır. Sanki Kadın kendi kendini avutmaya çalışmaktadır. Çok sevdiği oyuncağını kaybeden bir çocuğa ona benzerinin alınması gibi Kadın da yitirdiği ve bir daha asla sahip olamayacağı şeyin boşluğunu eskisinin benzeri ile tamamlama çabası içindedir. Sanki sevdalanmak için

---

⁸⁸ S. 318

⁸⁹ S. 319

⁹⁰ S. 319

uğraş verir. Sonunda da başarır. Bir gün gidip “Müslümanların merkezi”nde sessiz sedasız evlenirler.

Kadın o yeni düşüncelere, ideolojilere yelken açtığı; felsefenin yoğun olduğu bir âlemde yaşadığı dönemi hatırladığında, aslında hayatının en önemli ve dolu dolu yaşanmış zamanı olduğunun farkına varır. O dönemde Esirlik Tanrısının boşluğunu felsefe ile doldurmaya çalışmıştır.

İki ile yaxın felsefe hissile yaşamışdım. İndi dönüb geriye baxanda görürem ‘ömrümün heç zamanında o iki il tekin yaşayış duyğularım felsefelenmiyibdir. O zaman felsefenin şirinliyinden el çekebilirdim. El çekmeli deyildi de. Yaşayışın her nesnesini tövciyelendirirdi. Menim kimilerin karakterini dolgunlandırırđı. Fikirleşende indi, daha doğrusu, o Esirlik Tanrısı danışdığı o özlerine axşamın ala qaranlığında od qazanıban uşaqlıqdan çıxan o beş oğlanlar yadıma düşürdü. men de bekle öz istiqlalimin şirinliyinden felsefeye yönelmişdim. Belelikle de hedsiz-hesabsız olan bir şenlik his edirdim. O zamanlarda çalışmışdım olduğu qeder Esirlik Tanrısından fikirlenmiyem. Onun ayınlı olan boş yerini gönlümde başdan boya filesoflarla da yox –ancaq naşılıqdan- filesoflananlarla dolduram.⁹¹

Kadın Esirlik Tanrısının hayaletinden kurtulmak için aşık olmaya çalışmış, kendisini sevdalandığına ikna etmiş ve evlenmiştir. Ancak evlendikten sonra işler hiç de düşündüğü gibi olmaz. Evliliğinin ilk iki yılında Esirlik Tanrısının içinde yarattığı boşluk daha da artar. Sırf onu düşünmemek için kendini oyalama çabasına girer. Gereksiz işlerle kendisini avutmaya çalıştığı dönemde kocası da onun kuklası gibi olmuştur.

Evlenenden sonra iki il de ayın bir hislerle sovuşdu. Evlenen çağlarda Esirlik Tanrısının o ayın karakterinin yeri her zamandan artıq boş görünürdü. Yene o gönlümün derinliyinden gülcü bir his baş qaldırırđı. Felsefede bir daha o hissi tapabilirdim. Atam ise: ”Bu da bir dövrandır bekle? ” yazırdı.

Demeli, atam da onu qet’iyyetle deyebilirmiş.

Orda idi çalışdım bu hissi belke hayat yoldaşımın vücudunda tapam. Onun her hendeverin boyağıyla boyası deyişilen o gözlerinde axtardığım o sırrı tapam. Biz zaman göz açdım gördüm yaşayışım benim birce oyuncağa çevrilibdir. Her ay çalışırdım

---

⁹¹ S. 319

suvitimizin perdeleri, ışıkları başka bir boyada olsun. Demek, gözleri onun o ayda o boyada boyalansın sarı, yeşil, göy, laciverd, çöhrayı, qovur, qara, ağ apbaq! ...

*İndi romantik bir halda davamlanırdı. O ise benim elimde boynuna möhür basılmış birce qul kimi –belke de yaxasına sancaq sancılmış al kimi- ne sayaq deyirdimse boyun olurdu.*⁹²

Kadın ve kocası ortak olarak hazırladıkları doktora tezini bitirdikten sonra kadın bir şirket kurmaya karar verir. Kadının babası çocuklarına iki kere miras bırakır. Biri daha ölmeden verilendir. Bu para sayesinde Kadın New York'ta istediği işi oluşturur.

*Amerikaya gedenden daha bambaşqa olan dövrüm başladı. Atam benim irs sehminde gönderdikde şirketimizi açabildim. Bunu da demeliyim, babam iki döne uşaqlarına irs verdi. İlk keş öz sağlığında idi. Qardaşlarım öz şirketlerini başlayarken men de öz şirketimi Niyoyurk şəhrinde açabildim.*⁹³

Kadın bu dönemde kocasının değiştiğini fark eder. Önceleri kuklası olan adam, şimdi Tanrı olmaya çalışmaktaydı. Onunla yaşamamanın ne kadar zor olduğunu yavaş yavaş anlayan kadın durumu düzeltmek için çocuk yapmaya karar verir. İçten içe bunun bir faydası olamayacağını düşünse de verdiği kararı gerçekleştirir. Bir oğlan çocuğu dünyaya getirir.

İşin anayın yeri hayat yoldaşımın deyişilmeyinde idi. Bele ki, daha Parisde olan sayaqda elimde benim el-qulu deyildi. Amerikada özüne nese Tanrılıq idi'asına minmişdi. Onla birge yaşamağın çetinliyi indi bilinirdi.

Uşaq olsa _bele fikirleşirdim _işler yaxsılaşar. Belke de bele bir his var idi yalnız onda uşaq vaxtı idi. Onda olmasaydı sonralar daha işler çetinleşeceğidi.

*Bir il sonra benim "Benjamin" im, onun ise "Bencamin" i dünyaya geldi. Ondan sonra hem bir mütexessis kimi hem de bir şirket müdürü kimi başım her zaddan artıq işe qarışdı.*⁹⁴

Kadın kendi hayatını dört bölüme ayırır. Bu dört dönemin ardından kendisini çok yıpranmış bir şekilde bulur. En sonunda eşinden de ayrılır.

Belelikle, benim yetginiyim _eslinde _dörd dövreye bölündü. İlk dövresi Tebrizin biliyurdunda elm_ayınla başlandıqda yeddi il sürdü. İkinci dövresi ise felsefelendikde

---

⁹² S. 320

⁹³ S. 321

⁹⁴ S. 322

Parisde iki il çekdi. Üçüncü dövresi de sethi olan ayın bir sayagda bitdi. Dördüncü dövresi de ictimai rolumda o beynalmilel şirketimizde çox buruşuqlu olan çerçivede başdan boya seferli olan bir sıra müqavitelelerle keçdi. Birden gözümü açdım gördüm bu dövrən meni heddindən artıq sarsıdıbdır. Oracan ki, ondörd il bundan ireli (ikinci il Amerikada yerleşenden sonra) atamın mene ağır olan o vay xeberi çatanda da ne ki Tebriz'e gelebilmedim belke öz yanımda da onu xatırlamağa macal tapanmadım.

Yüksek döktürlük dövresine on il bundan ireli de idi macal tapdım.

Döktürler mene istirahet tövsiye edirdiler. Amma men işleri bir kimseye tapşırabilirdim. Daha dözümüm qalmadan hayat yoldaşımdan ayrıldım, bele ki şirketin çox sehmi benim olduğu üçün onun sehemlerini de Benyaminin adına aldıqda işimizde de kökünden ayrıldıq. Bu ayrılma onbeş il İrandan sonra oldu.⁹⁵

Tüm bunları düşündüğü, yıllar öncesine gittiği gece Kadın oğlunu ikinci defa arar. Onunla dertleşmek, onunla doyasıya sohbet etmek ister ancak aralarındaki uçurum, bambaşka bakış açıları buna bir kez daha izin vermez.

Gecenin o çağında her zaddan artıq yuxlamaq istiyirdim. Bir car her zaddan qırılmaq istiyirdim. Canıma dinclik vermek istiyirdim ancaq yuxu aparmırdı. O yuxuya dalmamaq bağrımı yarırdı. Bağrım yarıldıqca her zad iki bölünürdü.

O gecesi bir daha da oğlum Benyamine zeng eledim. Birce özümə işgin olan adama sığınmaq istiyirdim. Meni başa düşəbilen bir kimseye danışmaq istiyirdim. Geleceyin ehtimallarından danışmaq istiyirdim. Amma söz burasında idi ki onun zehrinde qaygının me'nası, xudigin me'nası başqa bir zad idi. Menim bu sayaq deyişilmemi sadece Tebrizde olduğumdan görürdü. Elece gâh gülürdü. Gahdan ciddi danışırdı. Gahdan kişilenirdi. Babasının gözlerinin boyası deyişilen kimi onun da danışq haleti deyişilirdi. Daha neden danışabilerdim. Aramızda bir dünya aralıq var idi. Onun nezerinde men min il bundan ireli zamanlardan şerhin o tozlu torpaqlı dünyasından danışırđım. Eslinde men deyen sözlerin heç birini men söylüyen sayaqda başa düşmürdü. Yalnız başına çığırtıb: "Why don't you try to see what I mean! And never interrupt me!" deyende idi ki azca el-ayağını yığışdırdı.

Men ne hayda idim o ne hayda idi. Xudiklerimiz gör ne sayaq ferqli idi. Şerqi bir ölkeden danışdığım gör ne sayaq onu öz arasından üstün olan bir durumda qoyurdu;

---

⁹⁵ S. 322

Menim üstüme onu yeyinledirdi. Dünyalarca tecrübeni daşıyordımsa öz qarnımdan çıxan birce yeni yetme meni üsteliyirdi.

*Ancaq ondan xıyalim rahat idi; menden ona az sirvet qalmayacaq idi.*⁹⁶

Kadın burada, oğlunun aslında kendi memleketi olan İran'a bu kadar küçümser bir bakış açısı ile yaklaşmasından hiç hoşnut değildir. Bu kısımda da yazar Avrupa'da olmanın bulunmanın bile bir artı sağladığını düşünen ve Doğuyu hiçe sayan gençliği alttan alta yermektedir sanki.

Yine o gece Kadını bir korku alır. Kendisini çok huzursuz hisseder. O anda aklına anasız babasız, evsiz, barksız kalmış Humay gelir. Onu düşünmek nedense içini rahatlatır. Ona bir duvar misali dayar düşüncelerini, kendini.

Bu arada avara qalan Humay qızın yalqızlığı yadıma düşende sanki dünyanın o dünyalığında özüne bir qarış yer tapanmayan o qız gelib mene bir savalan dağı kimi dayaq olurdu. Humayın fikri geldi geldi men de bir alem yaratdı. Mende o Yağmır oğlanın qorxmazlığının sırrını yaratdı. Mende Esirlik Tanrısının varlığını yaratdı. Mene me'nevi bir dünya yaratdı. Mene me'nevi olan bir varlıq yaratdı. Tılxanla Sona beyimin dünyası kimi mende me'nevi olan bir hayat yoldaşıyla doğarlıq yaratdı, mende me'nevi olan bir bala yaratdı.

*Bu his mene toxdaqlıq veren bir his olduğu üçün daha onu elden vermek istemirdim. Daha birde o olaraq ayın bir hayata daşınırdım men!*⁹⁷

Kadın o gecenin sabahında uyanır uyanmaz yüreğinde bir ağırlık hisseder. Bu çok garip bir durumdur. Gece Humay'ın düşüncesiyle uyumuş sabahında da sanki öz kızı kaybolmuş gibi bir iç sıkıntısıyla uyanmıştır.

Yerden yüngül qalxdım. Perdeleri çekdim. Hava payızlanırdı. Ağ yel ala qolay esirdi. Güneş_ele sandım ki_çok iddaesiz dayanıbdır. Yayda vurduğu zordan daha yorulubdur. Onun o sayaq durumu meni azcacıq gülümsündürdü. Gülümsünürdüm ancaq bağrımda bir zad hezinden ağırlıq eliyirdi. Özüm de bilirdim bu ağırlıq nedendir. Mene yeqinlenirdi nese öz qızımı itirmişem.

---

⁹⁶ S. 323

⁹⁷ S. 324

*Özüm bilirdim benim öz canımdan, öz qanımdan doğulan uşaq varsa o da öz “Benyamin” imdir. Amma başka bir uşağım da varmış kimi idi. Özü de bir qız idi. Özü de itmiş idi.*⁹⁸

Kadın bu yürek yorgunluğundan kurtulmak için bir iş yaratmak ister kendine. Bir gün önce tanıştığı Sona gelir aklına. Onun yanına gitmeye karar verir. Bunu istemesinin bir diğer sebebi ise bir gece önceki misafirlerin üzerinde yarattığı ağırlığı atmaktır. Onları yapma çiçeklere benzetir ve iğrenir. Sona ise o cüzamın dağıttığı yüzüyle doğal bir çiçektir Kadın için. Sona’yı görüp yapma çiçeklerin çirkinliğini zihninden silmek ister.

*Qelyanaltıdan sonra gönlüm bir iş görmek istiyirdi. Yadıma o Bababağıda yaşayan Sona beyim düşdü. Geceki o qondarma pistiklilerden üreyim tutulduqda tebi“i olan pistiklileri görüb üreyimi açmaq istedim. İndiyecen heryerde mesno’i gül gördükde üreyim sıxılardı sonra tebi’i gül görmek istiyirdim. Gülmeli idi amma üreyime bir vage’iyyet idi ki pistiklilerin de mesno’isindense indi üreyim sıxılarken tebi’i olan pistiklileri görmek istiyirdim. Elece de yarım saatacan dedim maşın çağırsınlar.*⁹⁹

Sona’nın evine gittiği zaman burada Tılımxan ile tanışır. İkisinin de keyifsiz olduğunu sezer Kadın. Nedenini sorunca aldığı cevap onu şaşırır. Sona ve Tılımxan kızlarını kaybetmişlerdir. Öz kızları olmayan Humay’dır adı geçen. Humay’ın babası ve annesi kızlarını bu iki insana emanet etmişlerdir.

Göz gezdirende gördüm o taxcadaki şekili ordan götürübler. Yene üzümü tutdum Sona beyime: “Bir az bele tutgunsan! ” dedim. Ne olub ki? ”

“Ne olacaq ki”, dedikde yene istedi dilini bura bura soxa. Ancaq Tılımxan: “Bacıqızı, lap doğrusunu istesen”, dedi, “bizim birce qızımız var onu itirmişik! ”¹⁰⁰

Kadın, Sona ve Tılımxanla konuşurken de, Aslı ile sohbet ederken de, takside şoförü dinlerken de saygı ifadesi olarak isimlerin başına“ay” ifadesini koyduklarını. Bu romanın içinde önemli bir olgudur. Çünkü romanda “ay” ve “ay ışığı” çok önemli bir yere sahiptir. Kadının da bu tür bir şeyi fark etmesi önemlidir. Sonay’ın ülkesinde

---

⁹⁸ S. 325

⁹⁹ S. 326

¹⁰⁰ S. 328

herkesin “ay”a mensup olduğunu anlar birden. Humay’ın isminde de “ay” olması onu mutlu eder. Bu kızın bulunacağına inancı tamdır artık.

Axşam çağı Tebrizin payızının yeli qovzanmışdı. Yol uzununu maşının sürücüsü buyan ayandan danışdı. Öz sözünün içinde her bir kişinin adını çekende ona “aqay...” yerine “ay...” deyirdi. Qaldım ne zamandan hamının dilinde “ay” sözü tapılmış idi.

“Qardaş”, dedim, “niye ‘aqay’ yerine ‘ay’ deyirsən? ”

“Bes ne deyim? ” dedikde soruşdu.

Bir o geder başa düşmürdü ne deyirdim men. Daha da qısnamadım. Amma benim üreyimde bu şen bir yaranış idi. Bu seferimde ‘ümumiyyətle “ay”ı xüsusiyle “Sonay”ı men teze tanımışdım. Ona göre “ay” sözünün kişilərə hörmət xitabı kimi işləndiyindən hedsizcesinə moraqılandım. Mene bele gelirdi ki dünyada bu xitab sözündən üreye yatan, bundan tekellüfsüz bir xitab sözü daha tapılabilmez. Axi men “Sonay”ın ölkesinde olduğuma inanırdım indi.

Demeli, Sonayın ölkesinde kişilərin “ay”a mensub olmaqları şen bir tapıntı idi üreyimi qızıdırırdı. Ona görə de üreyim bir teher qızardı ki, “Humay qızı”da yox belke “Humay qızımız”ın da bir gün tapıldığını görebileciyəm.¹⁰¹

Kadın bunları düşünürken Profesör Şimşək’in muayenehanesine gider. Kalkmaq üzereyken Profesör ona bir adres verir. Bu adreste Humay’ı evlərinə alan onun kötü adamlardan kaçmasına yardım eden karı koca vardır. Profesör Kadın’dan yardım istemektedir.

Profesurun metebbinde çox işim olmadı. Profesora öz halimi dedikde söz aldım ki mene bir hekim soraqlaşsın. Sonra ise bir evin adresini verdi: “O evin sahabı Ay Cemilidir“, dedi. “Bu ay Cemili öz xanımla haman Meşhede gedenlərdilər. Onlar her zadı size deyerlər! “

Niyaran olduqda: “Olmuya bir iş var? “ soruşdum.

“Xeyir! ” dedi, “bir o qeder de niyaran olmuyun ancaq bu ay Cemili yazıq özü de bir az zehmete xesarete düşübdür. Olabilse onun xesareti ödenilsin yaxsı olar. ”

“Görüm! ” dedim. “Elimden gelen bir zad olsa baş üste! ”

Profesör: “Çox yaxşı! ” dedi, “Onlara sizin gəlmeyizi xeber vermişik sabah axşam çağı gözliüyürlər! ” Sonra profesör dözebilmeden: “Bağışlayarsız”, dedi.

---

¹⁰¹ S. 331

“Adam qaçaqçısı olan band bu tıfil Humayı ele qaralıyib ele izliyirdiler ki hamıya tapşırımışdıq bir kese ondan söz_sorağ vermesinler. ”

“Başa düşürem! ” dedim. “Siz böyük bir iş görübsüz! ”¹⁰²

Bu durumun üzerine Cemililerin evine giden Kadın onlarla sohbet eder, onların başından geçenleri dinler, Humay’ın iyi olduğunu ve onu yanlarında tuttuklarını öğrenir. Ancak uyuduğu için kızı göremez. Oradan çıktıktan sonra yüreğinde bir hafiflik hisseder. Sanki görevini tamamlamıştır.

Saat onbir yarımı savuşmuşdu men eve çatdım. Neçe keleme Aslıla danışdıqda dedim şam yemişem daha meylim yoxdu. Sonrası getdim üst dama. Sanki bir dövrän başa çatdı; her zad sovuşdu.¹⁰³

Kadın hayatının dört evresini yeniden gözden geçirir tüm bu olanlardan sonra. Son dönemi Humay’ı bulması olarak niteler ve bir anlıkmiş gibi gelir ona. Humay’ın Kadının hayatına bu kadar büyük etki edebilen, Esirlik Tanrısından sonra, ikinci kişi olduğunu söylemek mümkündür. İlk üç dönemi şöyle tasvir eder;

İndiye geder dörd yol_her yolun özü bir davran! _yaşamışdım. İlk davranımda men qırx yeddi il yaşadım. İkinci davranımda yirmi sekiz il yaşadım. Üçüncü dövränim yeddice gün sürdü. Dördüncü dövränim ise birce lehze parladı, bitti.

İlk dövrän uşaqlığın dövränı imiş. “Min üçyüz otuz üç”ün Mehr ayından başlanır bu günecek. Demek, qırx yeddi ‘eddinde sadece bir “dörde”le bir “yeddi” bir birinin yanında dayandıqda qırx yeddi il tamam benim uşaq yaşadığımı gösterirdi.

Qırxyeddi il men öz uşaqlığımı yaşamışdım. Uşaqlıq rüyalarımında yaşamışdım. Öz me’sum olan rüyalarımı gabudlanan bir dünyada dağdan daşa çalib yorulmuşdum.

Gördüm ki bu dünyada siyasetçiler, oyunbazlar, yazargözesini kesib oturanlar, delallıq ocağını qızırdıranlar, ‘eleme qaş yaxanlar, adam canını şisede saxlayanlar, duygularını öz aletleriyle ölçenler, insan karekterini “bibican xanım” qayıranlar, doların (\$) ‘elametini Tanrı görenler, ‘elametden başqa dünyada her bir neyin cediti olduğuna gülenler... Bele bir cenevarlar me’sum olan bir bir insan rüyalarının her birine bir qıyimet qayduqda öz qara evlerde doşlanan varlıqlarıyla tutuşdururdular.

---

¹⁰² S. 332

¹⁰³ S. 337

Men ki yoruldu amma uşaqlıq dövrünü elece de yorulmadan sap sade menle yaşadı. Hen bu uşaqlıqda dünyanı oyuncaq oyuncaq gezdim, oyuncaq oyuncaq yüksek döktürlük aldım. Oyuncaq oyuncaq evlendim. Oyuncaq oyuncaq uşaq oldum. Oyuncaq oyuncaq boşandım. Oyuncaq oyuncaq şirket qurdum. Oyuncaq oyuncaq pul qazandım. Birce gen ancaq oyuncaqcasına da merizledindim.

İkinci yol yaşadığım dövrün “min üçyüz elli iki”nin Mehr ayının ilkin günlerinde başlandı. Gözüm o Esirlik Tanrısına sataşan anda men bir daha duğulub bu dünyaya geldim. Dörd döne yeddi il savuşduqda heç suxluq olmayan o get’iyyetle savuşan yirmi sekiz il meni yeni yetmeliyimde yaşatdı. (Bu yol daha dördle sekkiz sadece bir birinin yanında dayanmamışdılar. Oyuncaqcasına yox, bekle get’iyyetle yeddi il dörde birbirine çalındıqda sekkiz ilmende yaşamışdılar.)

Yirmi sekkiz il bundan ineli Tebriz biliyurdunun fenni mühendislik fakültesinde yaranan bir dünyada, men bu günecen başdan boya öz yeni yetmeliyimde yaşadım. Düz dörd yol yeddi ilin tıkırlanması başa çatdıqda _ha bu gece_ benim o nocavanlığım_ o yeni yetmeliyim_ sona çatdı; qurtuldu. Bu dövranda men ayn yaşadım. Men öz sevdamla yaşadım.

Yirmi sekkiz il bundan ineli fakültede yoldan çatan daha nedense argın-yordun olan bir oğlan toplıldı. Tağılandan beri öz başa çatmayan yorgunluğunda bu oğlan adsız dolandı. Bu dolanmalarla öz canında bir dünya sırr daşıdı. Onun her bir keçdiyi yerden, her bir keçdiyi yoldan dağın gizlinliklerinin iyi gelerdi. Sırlı olan bir duygu yaranardı. Vucüdında bir sevda çarpınardı. Onu gören anda men başqa bir ‘alemdə başqa bir dövranda doğuldum. Sevda en güclü olan ciddiyetiyle da menle yaşadı. Heç zaman oyuncaqlıq duygusu mende yaranmadı. Menim sevdalı yeni yetmeliyim düz yirmi sekkiz il sürdü.

O adsız dolanan ağlanın yalqızlığında bir sırr çarpındı. Menim varlığım birce sırrdan yarandı. Men öz yetginliyimde o gizlincesine, o adsız ağlanın evine de yox belke derinlikde olan me’bedine girdikde onun zulumatından öz nişanlılıq daşımı götürdükde, elece de, ona öz nişanlılıq zincirimi qayduqda onla adaxlandım. Onun o hediyesi olan Sanayın me’bedinde yaşadım. Yaşadıqca da öz tiringelerimi ‘esirler boyu o me’bedde oxudum. Birce gün o oğlanın gösterşiyle sırrlarla dolu olan o gizlinler gizlinindeki “Aya”nın gözlerini de gördüm gizlinlerde olan nese örtüklü ağzını da gördüm. Ancaq onun o gururlu baxan gözlerinde bütün dünyanın heç de oyuncaq olmadığını gördüm. O

gözlerin ala söz-sovunu özümle daşıyorken bu gece Humaya çatdırdıqda bu 'ömrünü Sona çatdırdım.

Üçüncü yol dünyaya gelmeyim düz yeddice gün bundan ireli Şehrivərin onikisində (ayınlı "Sonay"ın ondörd geceliyinin axşamında) olduqda döz yeddi gün sürdü. Düz öz qeşerimde oturan o Esirlik Tanrısına gözüüm sataşanda onun o baxışından gözlerim qamaşanda üçüncü keş olaraq men doğuldum. Bu doğulmaqla menim yetginliyim başlandı. Yetginlenməklə men hekmete doldum. Men felsefeləndim. Düz o yeddi gecədə men yüz neçə yaşlı olan o Canışan kişinin 'ömrü uzunluqda 'ömür sürdüm. Men bu uzun 'ömrümdə "Sara Gelin"nin 'agla sığmayan güzelliğini gördüm. Men bu uzun 'ömrümdə Sonayın batan baxışını öz sevdalı baxışına birce an sataşmağını gördüm. Beleliklə "Sonay"la, men me'muy olan bir "balay"ına çıxdım. Men bu uzun ömrümdə "adsız bir kimseni" sürgünün son döngesini dönəndə gördüm. Men bu uzun 'ömrümdə Sonayın ilk axşamdan sehərecən menim me'bedime yağdığını gördüm. Bütün dünya sırrıyla doldum. Men balalamaq istədim. 'Esrin sırrını bitən menlə beraber 'ömürlü olan o Canışan kişinin yer belleməyindən torpaq canım balalandı.¹⁰⁴

Kadın yaşamının dördüncü ve bir anlık bölümünü Humay'ı bulması ile başlatıp bitirir. Onu bulup, ona sarılınca sanki birbirlerini yıllardır görmemiş bir ana-kız gibi hissəderlər. Humay Kadının içindəki boşluğu yıllar sonra, nihayət doldurmuştur. Kadının Humayı kızı gibi bir anda bağrına basması, Humay'ın da Kadını annesi zannətməsi oldukça ilginçtir.

Dördüncü yol dünyada gelibən yaşadığım dövran isə birce lehzə sürdü. Doğulduğum anda men sana çatdım; dadaqlarım Humayn yanağına toxananda men doğuldum da qurtuldum da.

Men o balalandığım yükü yere qoymaqlq bu dövranım da bitdi qurtuldu. Amma o lehzədə men bir 'esr yox bekle yeddi min illik daşınan birce sırrı öz canımda daşdım. 'Esirler uzununu süren o sırrın şanlı varlığına inandım da onla yaşadım da. İndi düz bu gece men bu 'esirler uzununu süren yaşayışım da balalanıban doğdum da öz balama çatdım da. Balam gözlerini yummuşdu. Eyildim. "Aya"nın o yedimdin il umsug qalan dadaqlarıyla onun yanaqlarından öpdüm. Yuxudan ayıldı. İki qollarını menim boynuma saldı. Mene "ana" dedi.

---

¹⁰⁴ S. 337-338-339-340

Sonra Humay gözleri dolarken: “Anam heç zaman benim üzümnden öpmədi!” dedi. Atam üzümnden öperken anam tekce benim saçlarımı sığarlardı. “Anam benim üzümnden öpende gözleriyle öperdi!” Sonra üzünü tutdu mene: “Sen kimsən?” dedikdə soruşdu. “Gözlerim hele ele sağlamayıb, ala qaranlıq çalır. Amma sen anama benziyirsən!”¹⁰⁵

Kadın ertəsi günü avukatından evin kardeşlərinə ait kısmını da satın almasını ister. Bu ev artıq Humay’ındır. Aslında yaşamı boyunca farkında olmadan aradığı Esirlik Tanrısında bulduğu ancak elde edemediği şeyi sonunda Humay’ı bularaq elde etmişdir. Ölümünün yaxlaştığını bildiği dönemde hayatının anlamsızlığına darbe vurmuş, Tebriz’de kaldığı bir haftada buraya gelmeden önceki tüm hayatından daha dolu dolu yaşamıştır. Bu Kadının içini ferahlatır, kızının bu evde, onun odasında dolu dolu bir hayat geçirmesini ister. Bunu görmək en büyük dileği olsa da geçəkləşməyeceğinin farkındadır.

Sabahsı vekilimize vikelet verdim o babamın evindən qardaşlarımın payını da mənim adıma alsın.

Amerikadakı var yıxumun beşdən biri de Benyamin oğluma bes idi. İrandakı irsim bu qızımın idi. Humayın təsadüftən törendiyi yaralarının vercini kâmil sağalınca mənim hesabımdan verilməyeni istədim. Aslının da ona bir ama kimi yetişməsini istədim.

Çox gönlüm istiyir Canışan kişi asla mənlə bir yaşamasın (ölməyi mənlə bir düşməsin! Məndən sonrada daha uzun uzun yaşadıqca Sonayın işığında yeri bellesin; belkə yuxuları qat qarışıq düşən qadınlar aralanan toprağın o həzin bellənən səsindən dinc yuxlasın!) çox gönlüm istiyir gözlediyi kimi bayram çağı bir gün o mühəndis, ellerində birce dəstə dağlardan derilmiş tər tərəzə nevrüz gülülə tapılsın gəlsin.

Çox gölüm istiyir Tılımxanla Sona bəyimə evlənməyində onlara bələlərini ürəkdən sevindiren bir hədiyyə verilsin.

Çox gönlüm istiyir Humay qızımın bu evin üst damında Esirlik Tanrısı neqşəsini verən suvitdə şən yaşamağını gözüm dolusu bir görüm. Görebilməsəm de...

Ancaq Humay sağalsın öz yerindən dursun. Mənim bu ayın varlığımın ocağı sönlük qalması.¹⁰⁶

---

¹⁰⁵ S. 340

¹⁰⁶ S. 341

2. Derece Kahramanlar → Esirlik Tanrısı (Sonay, Haray, Yalqizek);

Esirlik Tanrısı, Kadından sonra en çok dikkat çeken ve esere en büyük etkiyi yapan kişidir. Tıpkı Kadında olduğu gibi Esirlik Tanrısının da fiziki yapısı ile ilgili geniş bilgi sahibi olamayız. Sadece iki yerde fiziki özellikleri tarif edilse de bunlar genel değil o an için geçerli tasvirlerdir.

*...alın qırıqlarında yuva salan, yirmi sekiz illik tamarzuladan bir zad indi tapılmışdı.*¹⁰⁷

*Esirlik Tanrısı, o gün, küllüce (külboyaq, xakesteri) kot-şalvar geymişdi. Onu azaraq bu sayaq bir geyimde görerdim. Hergünkü yarı pırtlaşıq saçlarını diqqetle de daramışdı.*¹⁰⁸

Bu iki anlatım dışında Esirlik Tanrısının saçları, gözleri, boyu, kilosu gibi özellikleri hakkında bilgi edinemeyiz. Kadında hiç olmazsa eserin başında sohbet edilen kadın güzelce tasvir edilmiş ve romandaki Kadın ile bu dış görünüşü anlatılan kadının aynı kişiler olduğu söylenmiştir. Böylece net olmasa da gözümüzde bir görüntü oluşur. Bu şansı Esirlik Tanrısında yakalayamayız. Onun düşünceleri, psikolojik durumu her şeyden önce gelir yazar için.

Esirlik Tanrısı romanın çeşitli bölümlerinde çeşitli isimlerle karşımıza çıkar. Herkes ona kendine göre bir isim takmıştır adeta. En çok kullanılanı roman kahramanımız Kadının seçmesi nedeniyle “Esirlik Tanrısı”dır. Bunun dışında Haray, Yalqizek ve Sonay isimleri de eserde genç adama verilen isimlerdendir.

Kadın trende yıllar sonra Esirlik Tanrısı ile karşılaşınca bir süre hiç konuşmazlar ancak Kadın ona sorular sormaya başlayınca Esirlik Tanrısını tanımaya başlarız.

Esirlik Tanrısı, köyde doğmuş, büyümüştür. Köyde üç yakın arkadaşı vardır. Bu dört genç birbirlerinden ayrılmaz. Esirlik Tanrısı on altı yaşındayken Sonaylı bir gecede gençler toplanır avava sesini çıkartırlar.

*“Baxın”, dedi, “Bu söz o yeni yetmelik çağlarımda sonayın on dörd geceliyi olan bir geceye qayıdır. O gece men on altı yaşar idim. Gecedən azca getmiş “avava” ladılar. Bir bir uşaqlar aralıqda toplaşdılar...”*¹⁰⁹

---

¹⁰⁷ S. 41

¹⁰⁸ S. 165

¹⁰⁹ S. 74

Bu güzel gecede bir süre eğlendikten sonra Esirlik Tanrısı ve kendisinden bir yaş büyük olan üç arkadaşı Eteb, Çapar ve Yunus kalabalıktan ayrılır. Bir yere oturup sohbet ederler. Bu sırada Esirlik Tanrısı Yani Haray diğer üç arkadaşının her birinin gözünün köydeki bir eve doğru baktığını görür. Hepsi de sevdiği kızın evine doğru bakar. Ancak bu sırada Haray'ın da evlerden birine doğru değil de arkadaşlarına doğru bakması ilginçtir. Her biri bir kıza sevdalyken Haray'ın gönlü kimsede değildir. O gece bunun farkına varır.

Buludsuz havada on dörd gecelik ay, daha doğrusu, o on dörd gecelik Sonay yol uzunu onları kövrekden duygulandırır. Geldikce Haray oğlan görür ki o üç neferin her biri herden bir kendin evlerine sarı üzlerini çönderdikde göz ucu heresi bir eve sarı baxır. Onların dodaqlarında hezinden bir tiringe oxunur. O avardcasına eşidir ki onların oxududuqları tiringedeki sözler dolgunlaşmış sözlerdirler. Onların o sözlerinin teleffüzü daha keçmişlerden ferqlenir. Bunlar söylüyen “yar” daha dalda bucaqlarda, dumanlar içinde bürünmüş “yar” deyil, bunlar söylediyi “yar” üreyinin içinde inceden eyleşmişdir. Onlar oxuyanda sanki xalçalar qızıl gülün gül yarpaqlarından da yuxalanırmış. Sanki dağlara yuxa xalçaları serirmişler. Sanki “yar” sözüne ‘ıtırlı-sehirli olan nefeslerden cavab da gelirmiş. O cavablara güllere de qarışmış, quşlar da qarışmış. Onların baxışları ayın sevdalı baxışığına qarışdıqda seslerinden rüyalara çalxalanan başka bir “avava” sesi yayılmış; onları başka bir ‘aleme çağırılmış.

Onlar daha uşaq deyilmişler. Onlar daha ayıncasına kişi sayağı addım atıban yol gedirmişler. Sözleri bir birlerine uygulanırmış. Ürek sözlerini bir birlerine deyende sözlerin yuxa bülül kimi sınmağından çekinirmişler. Örtülü olan öz sevgilerinden danışmışlar. Öz görüşmelerinden danışmışlar. Yeni bir duygunu canlandıran öz bağladıkları ilqarlardan danışmışlar.¹¹⁰

O dörd neferden ancaq Esirlik Tanrısının (Harayoğlanın) üreyinde ele bir ayırd olan sevgi yoxumuş amma derin derin duygulandıran bir his onu birden çulguyur. Yaşayışın varlığının derinliklerinde nese çarpınan bir zad onu öz derinliyinə cumdurur.¹¹¹

---

¹¹⁰ S. 74-76

¹¹¹ S. 81

Bu dört genç gece köyü tepeden gören bir yerde otururlar. Bir süre sohbet ettikten sonra hepsi susar, düşüncelere dalar. Haray onların ne düşündüğünü sezer çünkü o da aynı şeyi düşünmektedir. Bu on altı on yedi yaşındaki dört genç erkekliklerini kanıtlamak isterler içten içe. Bunu da bir kurdu öldürerek başarabileceklerine inanırlar.

*Bir müddet danışan olmur. Haray oğlana bele gelir ki onların üçü de 'eyni bir zada fikirleşirler. Ona bele gelir ki onlar herzaddan qabaq öz kişiliklerini bilindirmeye fikirleşirler. Yoxsa, hele de ağızlarından süd iyi gelen dünenki uşaqlar idiler. Amma o qurdun canını alsaydılar hem onların kişiliyi görüneceyidi hemi de getdikce neyib basan kendin başından nehes bir zad açılacağıdı.*¹¹²

Kurdu öldürmeye karar veren dört genç atlarına atlayıp ormanın içlerine doğru ilerler. Arkadaşlarının gerisinde kalan Haray bir süre sonra onları tamamen gözden kaybeder. Onları görebilmek için yüksekçe bir ağaca çıkar. Burada güneşin batışına tanık olan ve bir nevi güneşle göz göze gelen Haray'ın içinde sevdanın sıcaklığını duyması oldukça ilginç bir durumdur. Bu satırları gören okuyucu Güneş ve Sonay'ın birbirlerine aşkını hatırlar.

*Buyan oyana göz gezdirende birden gözü o doğu (şerq) dağlarının arxasından baş qaldıran güneşe sataşır. Bir anda, güneşin gözü birce an "Sonay"a sataşan çağda, güneşin sevda mühürü düşür Harayın gözlerine. Harayın üreyi gövrekden seyriyir. Üreyinde sevdalandıran gizlin bir zad, itik bir zadın sevdası tapılır.*¹¹³

Bu kurt avı sırasında Çapar ölür. Daha sonra Eteb'in de ölmesiyle köy yasa boğulur. Haray da en yakın iki arkadaşını kaybetmenin acısını yüreğinin en derinlerinde hisseder.

*Çaparın dünen geceki dayandığı yerden sanki nisgillendiren bir duygu govzanır; onu da hamıdan artıq bu cavancasına kişilenenler duyur. Yuxusuz, yanıqlı yanıqlı ağlamış gözleri daha ahıllanmış da yox bekle qara köyneklerinde qocalmış görünür. Keçen gece böyüklük meşgine çıkan oğullar indi derin derin 'ömür hekmetine dalmış kimi Tanrıdan bir daha da uşaqlığı qayıtmaq istiyirler. Tanrıdan o minlerce il qabaq birge olduqları "Çaparı" istiyirler.*¹¹⁴

---

¹¹² S. 78

¹¹³ S. 85

¹¹⁴ S. 87

Her üçünün de üreyinde acı bir zad düyme bağhyıban düyünlenir. Kişiliyin o an ilkin olan adımdı o ilkin olan tecribesi üreklerine qaranat salır. Haray o ay ışığında Etebin gözlerine baxdıqda o gözleri xurxum piyalası tekin dolmuş görür. Onların ikisine baxdıqda ikisini de o ilkin adımda bir teher utuzduqda umsuqlanmış görür. ¹¹⁵

Tüm bu yaşananların ardından geriye kalan Yunus ve Haray kurdu öldürmeyi her zamankinden çok koyarlar kafalarına. Ormana gittiklerinde Haray Yunus'u yine kaybeder. Haray'ın sürekli olarak olayları dışarıdan izlemek zorunda kaldığı görülür. Sanki kader onu sürekli olayların dışına iter. En yakın arkadaşlarıyla birlikte hareket etse de okuyucuya dışarıda kalmışlığını hissettirir gibidir. Sanki herkesten bir farkı yokmuş gibi görünse de aslında çok farklıdır.

Yunus'u da gözden kaybedince onu aramaya koyulur. Sabaha karşı Yunus kurdun ölüsünü yüklenmiş bir biçimde gelir. Haray yine olayların içinde olmaya çalışsa da dışında kalmıştır.

Haray o qaranlıqlaşmış dolayılarda Yunusu itirir. Her yana çapır Yunusu tapabilmir. Ancaq gelir bir dik ucalıqda dayanır; buyan oyana baxır. Dan ulduzu çıxır, dan yeri sökülüb ışqlanır. Tala tala hezinden seherin mehi esende tufengin şaqqıltısı bütün dövre dağları bürüyür.

Haray çaqqıltı gelen yere yürüyür. Her yan daha ışqlanmış imiş ki Yunusu tapır; Yunus yalqızeyi gülleliyib qurdun başının üstünde durmuşmuş.

Güllelenmiş Yalqızeyin qanı quruyandan sonra onu çatırlar Yunusun atının terkine getirir kende. Leşi yere qoyduqdan sonra o indice kişilik cergesine girmiş Yunusla Haray atlarını suvarmağa bulağa sarı yollanırlar. ¹¹⁶

Köy halkı bu yiğitliğe hayran kalır. Hepsi Yunus'u kahraman ilan eder. Bunu kutlamak isterler. Bu kutlama sırasında birbirleriyle iyi anlaşılan beş arkadaş kurdun kalbini yiyerek cesaretlerini, erkekliklerini gösterirler. Sonuçta kendini kanıtlayamayan bir tek Haray kalır geriye.

Belelikle, o yenicesine cavanlanan iyidlerin ikisi ölür; biri Yalqızeyi öldürekle, "beş oğlan" da qurd üreyi yemekle iyidlik cergesine qatılırlar, kişilendikde özlerine ad

---

¹¹⁵ S. 88

¹¹⁶ S. 93

qazanırlar. Tekce “Haray” bir iş görebilmir. Bir iş başasalabilmediyi üçün de “qaranat”dan çıxabilmir. Kişilik adı qazanabilmir.

“Haray” bulud tekin bir zada çevrilir. Ne ağırlığı qalır ne yüngüllüyü bilinir. Herden didilir dağılır, herden toplanır; her yol bir köke qalır. Here onu vücudunda ayırd olmayan bir zad görür. Here ona öz istediği adı qoyur. Haray özü de özünü itirir.
117

Adsız kalan Haray bize Dede Korkut hikâyelerini hatırlatır. Dede Korkut’ta da bir erkeğin belli bir yaşa kadar adı olmaz. On beş on altı yaşlarında bir cesaret gösterip, erkeklige adım attığını kanıtlamalı ve adını hak etmelidir. Burada da tam olarak bunu görürüz. Tüm gençler cesaretlerini kanıtlar bir tek Haray kalır geriye.

Haray’ın bu durumuna üzülenler ona da bir isim verirler: ”Yalqizek”. Ancak bu isim Haray’ı daha da üzer. Köyünden gitmesi gerektiğini anlar.

Bu arada Harayın canına niyaran qaldıqda ona da ad verirler: ”Yalqizek haray! ” ancaq “Yalqizek” adlandığı üçün de Harayın kendden getmeyi gerekli olur. Haray birce Yalqizek kimi kendden getmeli olur. Kemden qalsaymış “qaranat” onu qaralıyacağımış. O canını götürüb qaçmalı imiş. Tekce böyük bir işi başasalmaqla özüne ad qazanıb kende gayıdabilmeyi ona deyilir.

Kişi bulud tekin bir zad olabilmez ki. Kişi her gün bir yaraşığa girebilmez ki. Kişinin adı-sanı olmalıdır. Kişi arman ardınca olmalıdır. Kişi uşaqlıqdan çıxmalıdır. Kişi sınağa girmelidir. Kişi kişilik sınağından çıxmalıdır. Kişi özü özüne ad qazanmalıdır. Kişi öz ayağı üste durmalıdır.¹¹⁸

Haray, bu olaylardan sonra içine kapanır. Köyün en yaşlısı onun gözlerinde bir sırrın hâsıl olduğunu söyler. Gerçekten de Haray’ın gözlerinde bir sır, bir dert var gibidir. Bunun sebebi de bir gece rüyasında gördüğü ve bir türlü aklından çıkaramadığı genç bir kızdır.

Doğrudan da bulud tekin deyişilen “Yalqizek Haray”ın canında, gözlerinin derinliyinde birce sırr yuva salmış imiş.

Bir gece sübhe yaxın öz yuxusunda bir qızı –özge bir qız- yuxuda görür. Yuxudan ayılandan sonra bu qız gövrek bir duygu kimi on dörd gün bir başa onun üreyinde yuva salır qalır. Sanki yazda gelen köçeri bir qarranquş imiş yol üstü bir

---

¹¹⁷ S. 97

¹¹⁸ S. 97-98

*evcikde yuva salır sonrası da bir xuliya yuxu kimi qanad çalır gedir. Nem hara gedir. Bilinmir o ne yuxu idi hardan tapılmışdı, haralardan getdi indi yox oldu? Yalqızek Haray bilinmez bir sırre, itik bir sevdaya bağlı qalır.*¹¹⁹

Haray sonunda, yazın sonlarına doğru köyünden ayrılır. Onun bu yolculuğa çıkışı köyde “sürgün”e benzetilir. O da bir zamanlar bir sürünün içindeyken şimdi yapayalnız kalmıştır. Kendini kurtarmasının tek yolu da “sürgün”dür.

Ondörd gün payızdan getmiş “Yalqızek Haray” kendden çıxmali olur. O günü kendin her bir yerinde, ne ise, heyvanların sürgüne getmeyinden danışrlar. Qarı-qocalar cavanlara deyir ki qurdlara, ovlara, ilanlara sürülükde “sürgün” buyrulur. O zamanda bu heyvanlar me’sumlanarlar. heç zadla işleri olmaz. Daha heçkesin de onlarla işi olmaz. Tekce öz yollarını tutub gederler. Ne cayarlar, ne büdreyerler, ne iterler, ne bir zad yeyerler. Me’sum me’sum bir bilinmez dereye sarı gederler. O derenin derin yarqanına çatdıqda bir bir o yarqandan atırlarlar; birlikde de hamısı ölerler. Cavanlar soruşurlar: ”Ne üçün onlar bir bir gedib o yargandan atılı bölerler? ” Qarı-qocalar ise: ”Ancaq”, deyirler, ”sürgün büyük bir sırdır. Tekce Tarı bilir onlara ne üçün sürgün buyrulur, ne üçün de onlar birlikde olan ölüme sarı gedirler. Tarıdan başqa heç kim bilmez.

Uşaqqlar böyüklerden: ”Haray da sürgüne gedir? ” soruşurlar.

Böyükler ancaq cavab verebilmirler. Uşaqqlar yene: ”Sürgüne gedirse neden bes yalqız gedir? ” soruşurlar.

*Böyük yaşlılar: ”Onlar da ele sürü idiler”, deyirler, ”ancaq ikisi o yarqandan atıldı. Altısı qurtuldu. Haray bir iş başa salmadan yalqız qaldı. İndi Haraya birce firsət verilib özünü qurtarsın.*¹²⁰

Haray köyünden ayrılıp da yola çıkınca arkasından bakanlar tıpkı Kadının romanın bir yerinde dediği gibi Haray’ı başka başka gözlerle görürler. her bakana göre Haray başka bir surete bürünür.

Bir saat ondan sonra Haray hamıdan sağollaşdıqda ebedi ayrılan kimi kende bir göz gezdirir sonra atlanır yola düşür. Yola düşdükdə onu varlığı sanki bir teher dumanlandıqda daha here onu başka bir sayaqda görür. Bu duman hemeşelik sanki onla qalmalı olur.

---

¹¹⁹ S. 98

¹²⁰ S. 99

*Onun o gedişine baxarken here onu başqa cür gördükde başqa cürde söz deyir. Bilinmir uşaqdır, bilinmir cavandır, bilinmir qocadır. Uşaqqlar onun uşaqqlıq me'sumluğunu görür. Ondan ötrü darıxır. Qocalar onun qocalığını görerken hele de istediğine çatmadığını duyduqda ellerini dizlerine çaldıqda gözlerinden yaş tökürlər. Cavanlar o sürgünlenen yalquzeyi tek ötürdüklerine doluxsunurlar.*¹²¹

Harayın, trene binmek için bir süre yol gitmesi gerekir. Bu sırada ona Yağmur adında bir genç eşlik eder. Onunla sohbet ede ede yol alırlar. Haray onun da yüreğinde bir sevda olduğunu öğrenince kendini yine garip hisseder. Ona göre sevdalanmak da bir cesaret, erkeklik göstergesidir. Haray bu sınavı da geçememiştir. Yüreğinde sevdaya benzer bir şey olsa da kız ortada yoktur.

Yalqızek fikre gedir. Cavab gelmedikde Yağmur artırır. "Qadan alım, bax! İndi benim üreyimi bir qız qızışdırmasa men tek canıma nece gedib bu gecenin zulumatında bele bir dağlıqlardan keçebilerem, he? "

*Yalqızeyin indi yadına düşür ki o onbeş yaşında piyada yol geden oğlan kişilik sınağından çıxıbdır; indi bir iyid sayılır. Amma bu özü hele sınaqdan çıxmıyıbdır.*¹²²

Haray Yağmur ile sohbet ederken onun cesaretinden etkilenir. Kurdu kalbini yiyenlerden biri olan Yağmur ne kurttan, ne hırsızdan, ne de gecenin karanlığından korkar. Haray bunu içten gelerek tebrik eder. Böyle bir erkek sevmeyi de sevilmeyi de hak eder. İçten içe ona özense de, en ufak bir kıskançlık kırıntısı yoktur.

*Yalqızek Yağmurın işinden fikre dalır, sonra: "Yaşayasan seni, Yağmur oğlan! " deyir. "Bele bir iyidin haqqı var bir sevgiliye vurula. Haqqın var yoldaş! Haqqın var qızlar sene vurulsunlar! "*¹²³

Haray istasyona ulaşınca Yağmur onunla vedalaşır aynı yolu geri döner. Haray uzun süre Yağmur'un arkasından bakar. Gecenin o karanlığında tek başına rahat rahat dönmesine biraz da şaşırır. Uzun bir süre Yağmur'un söylediği şarkının sesini duyar, onu dinler.

Yalqızek yeniden onun elini bir de sıxır. Yağmur atı debertdikde qaranlıqlarda itir. Ancaq atın ayağının sesi uzun müddet qulağa çatır. Bu atın gediş sesi Yalqızeye xoş gelir. Elece orda dayandıqda bir car o sesin eşitmeyine maraqlanır.

---

¹²¹ S. 100

¹²² S. 103

¹²³ S. 106

Ses getdikce azalır amma atın bir teher istemeli çalan o iyi Yalqizeyin burnunda qalır. Bu ayı Yalqizeyin canında çox erkli olan yoldaşlıq bir duygusunu canlandırır. Sanki atı da ele Yağmır qederi özüne işgin yoldaş sanır. Onun o yoldaşlanan iyini elesi de ayrılıq havasında onun o üreye yatan yorga gedişinin sesini bir daha da –son bir olsun- dinlemek istiyir. Nese dayanağın damına sarı getmekden çekinir; elece orda dayanır.

Yoqqucun başınacan yol buruluban hey döndükde atın ayaq sesini eşitmek umudu hele de varımış kimi Yalqizek orda dayanmış imiş ki birden Yağmırın hezinden sesi sıldırım qayalardan pırıldıdır.

Yalqizek indice birden qalır ki o dağ-derenin qap-qara zulumatında eli heç yere çatmayan yeni yetme bir oğlan ne sayaq yol açır gedir. Yağmıra üreyi yanır. Dünyanın var yoxunda tapılabilen qulaq itiliyini yığır qulaqlarına.

Ses azca aydınlaşdıqda –birce an- eşidir ki Yağmır o adını çekmediyi yarcığazına ürek sözlerini birce birce oxuyur. Ele bu zamanda da hezinden yağış yağan kimi olur, ancaq ince ince! Yar havası bir yandan yağışın o hezinden yağması da bir yandan üreyindeki bütün qorxu-niyarançılığı yuyur aparır.¹²⁴

Yazar, Esirlik Tanrısının üç arkadaşının da gözden geçirince Çapar ve Eteb'in yok ölüp yok olduklarını, Yunus'un ise var kaldığını söylemiştir. Bir tek Haray varlık ile yokluk arasına sıkışıp kalır. Yazarın yaptığı bu değerlendirme bizim, Haray'ın düştüğü durumu daha iyi anlamamızı sağlar.

Her zad gedib nağıllara qarışır. Bir gün varımış bir gün yoxumuş kimi dörd nefer sözleri sovları bir olan yor-yoldaş varımış. Yetginlik çağlarına çatan zamanda var olmaq-yox olmaq derdine düşürler. "çapar" atdan düşür yox olur, "Eteb"i seller aparır, yox olur. Ancaq "Yunus" özüne ad qazanır, qurtulur; "Yunus qaga" olduqda "var" qalır. Birisi de varlıq-yoxluq arasında Yalqizeklenir, sonsuz bir avaralıqda tikrarlanır.¹²⁵

Burada "ad kazanma"nın ne kadar önemli olduğu göze çarpar. Tıpkı Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki gibi bir oğlanın ergenlik çağına geldiğinde herhangi bir şekilde kendini kanıtlamamış olması felakettir. Ad kazanamadığında kendine yer de edinemez.

---

¹²⁴ S. 106-107

¹²⁵ S. 108

Esirlik Tanrısının köyden gitmesinin bir diğer önemli sebebi ise köyde dilden dile dolaşan ve gerçekleşmesinden korkulan bir hurafedir aslında. Esirlik Tanrısının üç arkadaşından ikisi ölmüştür. Geriye Yunus ve Esirlik Tanrısı kalmıştır. Bir süre sonra Yunus'un da sebepsiz yere ölmesi üzerine tüm köyün düşündüğü ancak pek dile getirmedığı inanış adeta kanıtlanır. Tüm köy bu dört gence bir uğursuzluğun dadandığına artık kesin olarak inanır. Haray'ın bundan kurtulmasının tek çaresi köyden gitmektir.

Yunus ölenden sonra kendde bir söz yayılır. Qabaqca da bu söz deyilirmiş amma Yunusun ölümü daha şübhe qoymur. Hamı kendi basmış o bir cür qaranatdan danışır. Bu qaranat evvelce o dörd yaşıdtay olan Çaparın, Etebin, Yunusun, axırda da, labid, onların dördüncüsü olan Yalqızeyin canını susamış imiş.

*Hamı söylenilmez olan o dördüncü "var" xeberini gözlüyür. Hamı inanır ki bir gün Yalqızeyin var xeberi gelib çatacaq. Hamı kendi susayan o qaranatdan bir teher xoflanır. Hamı qaranatın verinden Yalqızeyin qaralanmağını bilir. "Bilir" de yox belke bir teher sezirgiyir. Ondan ötrü de danışmaqdan nese çekinir.*¹²⁶

Tüm bu yaşananların üzerine Esirlik Tanrısı şehre gider. Burada okumaya başlar. Böylece hem üzerindeki uğursuzluğu atacak hem de bir ad kazanacaktır.

Bir gün köyün en yaşlısı Esirlik Tanrısını görmek, ona bazı şeyler söylemek için şehre gelir. Bu yaşlı Tehmez Bey Esirlik Tanrısına nasihat vermeye gelmiştir. Köydeki uğursuzluk sözlerine çok da kulak asmayan Esirlik Tanrısını uyarmak ister. Tehmez Bey bu sözlerin gerçek olduğunu, büyük bir iş yapmadığı sürece köyüne geri dönemeyeceğini, dönerse üzerindeki uğursuzluğu tüm köye yayacağını söyler Esirlik Tanrısına.

"Deyirsiz, men böyük bir iş başa salmayınca ketde tapılmıyım yoxsa kendi basan qaranatın dördüncü qurbanlığı men olacıyam belke de özümü basan qaranatı kende yayacıyam. Düz başa düşmüşem ya yox?" deyir Yalqızek.

"Düz başa düşdün", deyir Tehmez bey.

"O ölenler öz kişi olmaqlarının ardındaydılar. O qurdun üreyini yeyen beş neferler de cür öz kişiliklerini qorudular. Onların hamısı indi bir teher ketde 'ezizdirler. Kendi qoruyandırlar. Seni de bele istiyirler."¹²⁷

---

¹²⁶ S. 110

¹²⁷ S. 114

Bu sohbet sırasında Tehmez Bey'in bir sorusu sonucu Esirlik Tanrısının verdiği cevap dikkat çekicidir. Tehmez Bey bu dört arkadaşın neden kurdu öldürmek istediklerini, bunun asıl sebebini sorar. Eteb, Çapar ve Yunus'un her birinin bir kıza sevdalı olduğu, bu yüzden de kendilerini o kızlara kanıtlamak istediklerini Haray'ın ise sadece yaşıtı oldukları için onlara katıldığı anlaşılır. Daha ilk baştan beri Haray onlardan farklıdır.

Tehmez bey gözlerini qıyır Yalqızeye sarı: "Düzünü mene de görüm. ", deyir, "Sevdalanmaq sözü de arada var idi yoxsa yox. Bilirsən men özüm de bir gün cavan idim. Bilirem bele bir iş sevgisiz olabilməz. Siz istiyirmişsiz bebelikle öz kişi olmağızı bilindiresiz, bele deyil?"

"Axi men onlara söz vermişəm bu sırrı heç kese açmıyam. "

"Sen söz veribsen onlar sevdiyi qızların adını yox ki. Çox yaxşı, men indi bildim, onların üçü de kişi kimi sevdalandıqlarından öz kişiliklərini göstərməyə görə Yalqüzeyi tutub öldürmək istiyirmişlər. Bari indi mene de görüm sen özün necə?Sen de bir qızı sevirsen yoxsa yox?"

"Xeyir", deyir Yalqızek, "sevmirem. "

"Onda bes sen ne üçün onlara qoşulmuşdun?"

*"Yaşıdtay olduğumuza görə idi. "*¹²⁸

Sohbet devam ettikçe Tehmez Bey Esirlik Tanrısının gizemini çözmeye başlar. Tehmez Bey onun birine sevdalı olmadığına inanmaz. Çünkü gözlerinde sevdanın verdiği pırıltıları görür. Bunu üzerine Esirlik Tanrısı içini döker bu yaşlı adama.

Sözünü davamlandıranmır, tutulur. Bir azdan sonra: "Üreyimde", deyir, "düz Çapar ölen geceden ağır olan dumanlı bir istek tapılıb üreyime ağırlıq elir. "

Necə ki o geceden tapılıb?" deyir soruşur Tehmez bey.

"Onlar ki menden uzaqlaşdılar men onları itirdim. Onları görmək üçün qalxdım çıxdım o yemişən koluna. Bilirsən, ele o çağda gözüm o batan aynan doğan güneşə sataşanda mene anayın bir hal el verdi. "

Tehmez bey soruşdu: "O gece ay ondörd gecelik idi?"

*"Beli!" deyir Yalqızek.*¹²⁹

---

¹²⁸ S. 115

¹²⁹ S. 116

Ayın ondört gecelik olması önemli bir noktadır. Doğan ay ile batan güneş romanın temelini oluşturmuş. Kahramanların her birini az ya da çok etkilemiştir. Esirlik Tanrısının da sevdalanması bu efsaneye bağlanır. Tehmez Bey Esirlik Tanrısının “Sonay” olduğunu söyler. Böylece romanda Esirlik Tanrısına verilen dört ismi de öğreniriz. O hem Esirlik Tanrısı hem Haray hem Yalqızek hem de Sonay’dır. Bunun üzerine Tehmez Bey durumu anlar ve açıklar.

Tehmez bey uzun bir müddet danışmadan fikre gedir. Sonra desmalını çıxardır gözlerini sildikde: ”İndi her zadı bildim. ” deyir.

Yalqızek ise: ”Tehmez Bey, onda de görüm benim derdim nedir?” deyir.

Tehmez bey: ”Onların üçünün tale’i bele geldi”, deyir, ”o beş nefer de bir yana, ancaq senin tale’in de bir yana. Bir yandan bir Yalqızek kimi kende qayıtmağının bir şerti vardır. O yanda da sen”Sara gelin”i tapmalısan!Yani bele olur ki senin ele o başa salacağın büyük iş Sara Geline çatmaqdır. ”

“Sara Gelin kimdir?” soruşur Yalqızek.

“Sara Gelin o kızdır ki Sonayın gözü birce an güneşe sataşan çağı onun gözlerine sataşıbdır. Sonay o kıza sevdalanıbdır. Ancaq, oğul bala, sen indi özün “Sonay”san, bildin?”

“Men “Sara Gelin”i harda tapabilerem?” deye soruşur.

Tehmez beyin boğazını hezin bir qeher sıxdıqda bir an danışabilmir. Sonra: ”Sara Gelin tapmazlar belke Sara gelin özü de gerek tapılmayı itsiye. Bir de ki o Sara Gelinin özü de “Sonay”ı axdara. ”¹³⁰

Anlarınız ki Esirlik Tanrısının yapması gereken o büyük iş Sara Gelini bulmaktır. Farkında olmadan sevdalanan bu genç üzerindeki uğursuzluktan kurtulmak ve ad sahibi olmayı hak etmek için sevdiği kıızı bulmalıdır.

Tehmez Beye göre bu uğursuzluk aslında işsizlik, yoksulluk, ne yapacağını bilememektir. Esirlik Tanrısı önce okumalı sonra sevdiğini bulmalıdır.

Esirlik Tanrısının okulu yaz tatiline girince memleketinden ayrı olmak iyice zorlaşır onun için. Dersler devam ederken meşgul olmuş ve pek farkına varmamıştır içindeki özlemin ancak dersler bitip de okullar kapanınca kendini yalnız hisseder, köyüne de gidemez.

---

¹³⁰ S. 116-117

Yaz başa çatdıqda teshil ili de bitir. Yene de o rüyalarla dolu olan o yaz günleri derse qarışarken bilinmir ne vaxt gelir ne vaxt gedir. Ona göre de o köyşenlerin şen çağlarına dadanmış üreklerde bir nisgil qalır. Nisgilli günlere nisgilli qaldıqda da Yalqzeyin çetin günleri yoldan çatır. Yaz ki sehel imiş daha öz köyşenlerinin yay görüşüne de çatanmadığının çetinliyi indi bilinir. Köhne bir yara indi birden qovranır. Öz yurduna umşuq qalacağından üreyi yaman sıxılır.

*Yalqzək ayınlanmış kimi daha öz kendine qayıdabilmir. Şeherde qalmaqdan da darıxır. Bir yana getmeye de iki gönüllü qalır.*¹³¹

Tam da bu yürek sıkıntısı sırasında Esirlik Tanrısı, babasının bir arkadaşından davet alır. Qaraxan onu yazı geçirdikleri obasına çağırmıştır. Bu Esirlik Tanrısını çok mutlu eder, bu daveti serin serin esen bir rüzgâra benzetir.

*Üreyi sıxılan çağda bu de'vet serin mehın esmeyine benziyir.*¹³²

Esirlik Tanrısı buraya yavaş yavaş alışır. Ancak konuşmalara katılmak yerine etrafı seyrederek çoğu zaman. Aklında da köyü, memleketi vardır. Bir gece ayı seyrederken, bu ayın köyünde de görünebildiğini düşünüp yüreğini rahatlatmaya çalışır. Bunun sebebi kendisini köyündeymiş gibi hissetme çabasıdır.

*Yalqzək danışıqlara azaraq qatışarken gözleri dağları seyr edir. Xıyali dağdan dağa qonur. Ülkeden ülkeye gedir. Dağları gezmek istiyir. Ata minib at çapmaq istiyir. Güneşin o bala bala batan çağında o dağlar qoynunun bala bala sırrlarla dolan çağında öz tayfasını yada salarken her yanı qapsayan o göye baxır. Solgun para ayı göyde görür. O solgun paray (para ay) onların öz ülkesinde de görünen tekce bir zad kimi azcacıq üreyini kövrekendirir.*¹³³

Esirlik Tanrısı için bu yaz tatili, hayatının dönüm noktasıdır aslında. Çünkü burada bir kıza aşık olur. Onu görür görmez vurulur. Esirlik Tanrısı sonunda Sara Gelinini bulmuştur.

Ancaq baxışını göyde endirende dünya birden çaxnıyır; gözleri bir cüt gözlere sataşır. Ondörd yaşlı olan qız xaylağı –Tari ezel gönüle gelende yaratmış kimi- azcacıq dik oturduqda bircüt o on milyon qadından birinde tapılan ala gözlerini ona tikmişmiş.

---

¹³¹ S. 119

¹³² S. 119

¹³³ S. 122

*Yalqızek bilmir o gözlerin bir birine sataşmağı ne müddet sürür ancaq her ne zaman sürmüşse sürsün ele o iyne ucu zamanda dünyalara sığmayan bir nağıl sicirlenir. Dünyanın gizlinlerde basdırılan sırrı açılır. 'Asirler uzunu itgin getmiş bir tanışlıq tapılır. Birbirlerinin o gizlen gizlinliklerden qulaqlarına çağrılan, elece de heç bir deyyarülbeşerin xeberi olmayan adlarını bir birlerine –baxışlarıyla- xatırladırlar; birisi: "Sonay!" pıçıldadıqda "Sara Gelin!" eşidir.*¹³⁴

Burada her ikisi de aynı anda âşık olurlar, birbirlerini görür görmez vurulurlar. Tıpkı doğan ay ile batan güneş gibi. Esirlik Tanrısının Sara Gelini aradığını önceden bilen okuyucu burada Sara Gelinin de aslında Esirlik Tanrısını aradığını anlar.

Bu yıldırım aşkı ikisini de gerilere, on dört yaşındaki hallerine götürür. Kız trende, oğlan ağacın üstünde çok uzaktan da olsa birbirlerini gördükleri o on dört yaşlarına. Uzaktan uzağa gözleriyle sohbet ederler.

Sanki bildirken Sonayda dan çağında gözlerine möhür oturandan biri qız qarıyiban qarılanmışımı, sanki oğlan qocalıban qocalanmış imişindice tapışan andan qayıdırlar ondörd yaşarlanırlar. Öz ondörd yaşar olmaqlarını birbirine "Uğurlu olsun!" deyirler.

Elece o iyne ucu zamanda: "Ne yaxşı ki axırda tapışdıq!" deyirler. Qız deyir: "Demir çarıq geydim, demir 'esa götürdüm, arpa çöreyi qoydum qoltuğuma. Demir çarıq yırtılınca, demir 'esa eyilince, arpa çörek göyerince aradım axtardım seni!Ancaq dünyanın burasında tapdım seni. "

*Oğlan ise: "Öz yurd-yuvamdan sürgün oldum. Demir çarıq geydim, demir 'esa götürdüm, arpa çöreyi qoydum qoltuğuma. Demir çarıq yırtıldı, demir 'esa eyildi, arpa çöreyi göyerdi ancaq dünyanın burasında tapdım seni!"*¹³⁵

Esirlik Tanrısı, laf çıkmasından korktuğundan kızla ne konuşabilir ne de kıza bakabilir. Ancak bir gün gençlerin gittiği bir piknikte konuşma fırsatı bulurlar. Bu sefer de Esirlik Tanrısı ne diyeceğini bilemez. Adeta dili tutulur. Sara Gelin iş yaparken Esirlik Tanrısı onun çocukluğunun bir kenara bırakıp tam bir kadın gibi becerikli olmasına içten içe hayran olur. Bu dile getirilmese de okuyucuya sezdirilmiştir.

---

¹³⁴ S. 122

¹³⁵ S. 122

*Sonayın asla yadına gelmir nahar pişirince ne danışırlar. Amma kömekleşirler daşları düzürler ocaq qururlar. Tonqal qalayırlar. O ala gözlere tüstü dolarken dünyanın ürek döyündüren lehzeleri sehliyir birce birce. Sanki lehzelerin özleri de dayanırlar baxırlar. Ele bil, elini ağa-qaraya vurmayan bir sona balası imiş, indise işcil bir qadın kimi her zadı ele alır. Yerli-yataqlı naharını pişirir. Birce bir günortanın zalim çağında uşaqlığını öpür gönlünün xatireler bağçasına gönderir. Heç bilmir neden ağa-qaraya el vurmaqdan çekinmir daha.*¹³⁶

Esirlik Tanrısı o gün piknikte yediği öğle yemeğini hayatının en tatlı öğle yemeği olarak tanımlar.

*Sonay 'ömrünün en daldı olan naharını yeyir.*¹³⁷

Esirlik Tanrısı âşık olduğu bu kızı fazlasıyla güzel bulur. Bu güzelliğin içinde birçok sırrın da saklandığının farkına varır. Bu güzel sırlarla dolu kızın onu ömür boyunca sürecektir bir belirsizliğe düşüreceğini sezer.

*Sonay kızın heddinden artıq güzel olduğunu, elece de güzelliğinin hedden artıq sırrlarla dolu olduğunu, gördükde o güzelliğiyin sırrlarına batışmaq üçün anlıyır ki 'ömürlük süren amansız bir çaqqışmağa düşəcəkdir.*¹³⁸

Esirlik Tanrısı Sara Geline gittikleri piknikte bir çiçek kopartıp verir. Kız da onun bileğine bir ot bağlar. Bunun üzerine kız Esirlik Tanrısına artık nişanlandığını söyler. Anlarız ki bu iki genç gizlice, sessiz sedasız, kendilerini bile sersemletecek bir hızla nişanlanırlar.

*Naharı yeyenden sonra ikindinin mehi esende, uşaqlar oynamağa qızışdıqda Sara Gelinle Sonay o çimenlikde çiyin çiyin qedem vururlar. O başlanmamış qurtulan lehzelerde –sona çatmağa ötüşen o zalim lehzelerde- Sara Gelin eyilir bir dene ağ nerin dağ çiçeyi derir; Sonaya verir. Sonay o çiçeyi alanda, Sara Gelin sataşa sataşa oğlanın bileyni bir otun şüyüle bağlıyır bir badaq kimi: "Sen badaqlandı!" deyir.*¹³⁹

Esirlik Tanrısı bu rüya gibi günün ertesinde gizlice nişanlandığı sevdalısını bulamaz. Sara Gelin hastalanmış, bu yüzden şehre götürülmüştür. Ancak bir daha geri

---

¹³⁶ S. 128

¹³⁷ S. 128

¹³⁸ S. 128

¹³⁹ S. 128

gelmez. Bu Esirlik Tanrısının alın yazısının öteki tarafıdır. Bir gün önce iyi tarafını gösteren kader, ertesi gün kara tarafını göstermeye karar vermiştir.

*Yalqizek obada yalnız qalır. Neçe gün bu yâri o yanda qillendir ancaq her zad gündən güne ürek sıxar olur, her zad yorucu olur. Gündən güne darıxır.*¹⁴⁰

Esirlik Tanrısı sonunda bulduğu sevgilisini birden bire kaybetmiştir. Bu olay Esirlik Tanrısını çok etkiler. Bu bezginlik hali, hiçbir şey yapmaya hevesi kalmayan genç adamın ömür boyu yakasını bırakmaz.

*Yalqizek bele sanır ki bu duman yaz qurtuluncan da çekilesi deyil. Ona göre canında bezikdiren bir duygu yaranır. Bu duygu 'ömürlük onla qalargı olur qalır; bele ki, nedense bir işe heveslenen çağda o iş onla iyeşir; işler terse çıxdıqda yola düşmür ki yola düşmür. Yalnız bu his 'ömürlük canında qaldıqda onu sinsidir. Dünyada her zad qarırır qocalır ancaq bu his adlanan nesne Yalqizeyin vücudunda gündən güne cavanlandıqda daha da güclenir.*¹⁴¹

Esirlik Tanrısı Saragelinin üzerinde yarattığı bu etkiyi biraz olsun kırabilmek için Qaraxan'ın atını otlatma görevini üstlenir bir de saz çalabilmek için ders almaya başlar. İçine düştüğü boşluğun üstesinden gelmek için uğraşır.

Bir gün ata binerken kendi kendine bir şeyi fark eder. Bu onun kaderidir.

Bütün gözünün önündeki o çöl-çaylağın o kör-köşenin pozqunluğundan qopan dayazlıqlar başdan boya Yalqizeye meydan oxuyurlar. Yalqizek birden atı şığıyır.

Sara Gelini ilk gören çağdan derin bir zadı başa düşür. Bilir ki bu arada rehm-mürüvvet adında bir zad yoxdur. Bilir ki iki sevgili arasında amansız bir yarış gedir. Bu yarışın başqa yarışlarla ferqini hamı bilir daha demeye gelmez. Yalqizek atı birden şığayanda ayaqlarının demir çarıqda sıxıldığından bir teher sevinir.

*O gündən, başqa bir teherde deyişilir. Demek, o gündən asıl Yalqizek öz yalqizekliyine inanır.*¹⁴²

O gündən sonra da Esirlik Tanrısı çok değişir. Ne etrafa bakar ne gökyüzüne. Zaten her şeyi gördüğüne inanır. Kendini Qaraxan'ın atını otlatmaya ve saz çalmaya

---

¹⁴⁰ S. 128

¹⁴¹ S. 129-130

¹⁴² S. 132

verir. İlk başlarda doğru düzgün ata binemeyen, bu konuda tam bir acemi olan Esirlik Tanrısı günden güne kendini geliştirir. Usta bir binici haline gelir.

O günden sonra daha ne yere baxır ne göye; öz özüne: "Men gördüyümü görmüşem!" deyir. Her gün, her gün, atı (Qara Xan öz dedesine de vermiyen atı) seher başı getirir otlaqda hörüklüyür. Nahar çağı aparır su qırağında onu suvardıqda tumarlıyır. Neçe günden bit ter temiz sabunlıyır yuyur. Sonra gene getirir otlaqda hörüklüyür. Diqqetle tez tez onun hörüyünü deyişir. Günden güne daha da dirçeldikde atın tükleri durulanır par par parıldıyır.

Evvence at onu öz yanına yol vermirmiş. Hövsele ile atı yovuyur. Yavaş yavaş at onu özüne yol verir. Ondan sonra ne ki ona yol verir belke ona şürah da salır. Onu görende alçaqdan kişniyir.

Sonra hergün hergün caymazdan, vaxtını unutmadan at minmeyini, at çapmağını meşq eliyir. Geceler yuxuda da atın ne sayaq yorgadan yerişe, yerişdense yorqaya salmağının çemini miciliyir. Dördem getmeyinin ne sayaq odlusunu dehetliyir. Zor qaçaqda ne sayaq oturacağını çemlendirir. Hamısında da, atı incitmesin deye, özünün qıvraq olub yığcam terpendiyinden hadır olur.

Sonra ise at çaparken atın boynunu qucaqlıyır. Elece qucaqlayarken de qollarına yığcamlandıqda qoşa ayaqlarını atın belinden qaldırır cüt dirnaqlarını yere vurduqda birden yene atın beline qonur. Sonralar bu yandan aşır o yandan qoşa ayaqlarını yere vurur. Oyandan ise aşır bu yanda qoşa ayaqlarını yere vurur.¹⁴³

Esirlik Tanrısı bu işler sırasında güneşle karşı karşıyadır sürekli. Güneşin altında bu işleri yapar. Güneşin Sara Gelini temsil etmesi bu durumu ilginç kılmaktadır. Güneşi zalim olarak nitelendirir. Ondan bu sevdayı bitirmesini diler.

Yalqızek öz amansız yarışında o zalim güneşle de üz üze dayanırmış. O zalim güneş sadece onun özüne cırnaq çekib dağıtmırmış ki. Ancaq Sonaylı birce seherin sevdası da yadında imiş onun hele! Ezelden ebede sonsuzcasına tıkrarlanan bir sevdanın sonlandırmağını ondan diliyirmiş bele.¹⁴⁴

Esirlik Tanrısı, artık adeta kurulmuş bir bebek gibi her gün aynı işleri tekrarlar. Bir atla ilgilenir, bir saz çalar. O kadar çok aynı havaları çalar ki at bile tanımıştır bu şarkıları. Esirlik Tanrısı rüyada gibidir. Sanki yaşamış olmak için yaşar.

---

¹⁴³ S. 132- 133

¹⁴⁴ S. 133

Her gün her gün seher başından atı çimenlikde hörüklüyenden sonra oturub saz çalırmiş. O qeder dönderib çalmışımı ki o küren at da havaları tanıyırmiş. ”Yanıq Kerem” i çalandan at havanın axırınacan dayanıb qulaq asarmış. ¹⁴⁵

Esirlik Tanrısı günlerin nasıl geçtiğini fark etmez. Aslında fark etmek de istemez.

Yalqizek kökünden zamanın çapıb keçdiyine fikir vermir. O ancaq derin bir yarışa dolan kimi, gündən güne özüne meşq verir. ¹⁴⁶

Bir gece yine rüyada gibi tek başına dolaşmaya çıkar. Yüreğindeki memleket hasreti dayanılmaz bir hal alır. Ata atladığı gibi köyüne doğru yol almaya başlar. Ancak iki saat kadar sonra ne yaptığının farkına varır. Köyüne dönmemelidir. Gerisin geri obaya gider. Esirlik Tanrısı iki hasretin de ağırlığı altında ezilmektedir. Okuyucu bunu rahatlıkla sezer.

‘Aşiq Alişangilin çadırından çıxcağın gedir dırmaşır dolayılardan lap üzüyuxarılara. Gedir lap o yaşlarda oturur sıldırımlığın eteyindeki bir qayanın üstünde. Sanki uzaqlarda qalan o yurd-yuvasını görmek istiyir. Gece yarıyacan orda oturarken gözünü qırpmadan tikir o uzaqlara.

Birden anayın bir fikir vurur beynine. Sazı çayninden aşırır küreyine. Durur gedir küren atı çulluyur minir. Sessiz semirsiz baş alır o uzaqlarda qalan öz kendlerine. İki saat yol gedenden sonra birden özüne gelir: ”Bu iş nedir, men görürem!” deyir. Qayıdır. Amma seherçağı obaya çatdıqda utandığundan çadırlara çönmür. Bir baş gedir otlağa. ¹⁴⁷

Esirlik Tanrısının içinde bir korku vardır. Bu duygu hiçbir şekilde onu bırakmaz. Yüreğinde ve zihninde boşluklar vardır sanki. Onları doldurmak için sürekli bir şeylerle meşgul olur. Bir işle uğraşmadığı zaman içindeki boşlukların onu yutacağından korkar.

Dağdan her ne sayaqda qayıdımışsa ancaq derin kölgeli bir duygu onla qal ha qal qalır. Ala qaranlıqlanan bir qorxu ‘ömürlük onu buraxmır. Bele ki, zehninin her bir bucağında, hendeversin her bir bucağında nese bir boşluq görünür. Bu boşluqdan qaçmaq üçün her an her lehze özünün başını qatmaq istiyir. Sanki eli boş olanda

---

¹⁴⁵ S. 134-135

¹⁴⁶ S. 136

¹⁴⁷ S. 137

*omövhum boşluqlar min bir yerden yürüş getiren kimi onu hoplarına çekmek isitiyirmişler.*¹⁴⁸

Esirlik Tanrısı, birçok insanın hayatı boyunca görüp görebileceği şeyleri bir iki yılın içinde yaşamıştır.

*Bu his birce yanar ocaq kimi geçmiş o bir ilin 'erzinde baş veren olaylardan baş qovzamışımı ki 'aşiq Alişanın sözünden daha körüklenir. 'Aşiq Alişanın o 'adi adamlara çatmaq üçün on qat artıq işlemek teklifini 'aşiq Alişanın özünden de daha aydıncasına duyurmuş. Dünyanın öz sovu onların ikisinin anlamlarında da daha artıq qabarıq halda anlaşılarmış. Dünya ona üç dene 'ağla sığmayan halda ölüm göstermişdi. Bir dene 'ağla sığmayan sevda göstermişdi. Bir dene –Yağmur oğlan kimi-öz kesgin mentigini qet'i davranışla qatan oğlan göstermişdi.*¹⁴⁹

Esirlik Tanrısı içindeki boşlukları sıralar tek tek bir bölümde. Onun bu hale gelmesine sebep olan olayları düşünür. Bunların neden yaşanması gerektiğini sorar kendi kendine.

*Yalqizek, amma, öz ayınında, öz oyununda qalır. Qalır ki Tehmez bey hansı varlığa hansı yoxluğa canatırmış? Hansı duygunu qoruyurmuş?Neden bes dünyanın o duyular-duyulmaz mendeverinde yaşayırmış göresen?Ne vaxtacan aralıqlarda duvara söykeniben yaşayacağımı göresen?Neden varımış neden yox olacağımı göresen?'Aşiq Alişanla neden yol üstünde birisinin qaygisına qalırlar?Birce küren at nedense oğrunun elinden qurtulur qayıdır?Qara Xan neden bele o öz atasına da vermediyi atı tapşırır ona?Neden bes yene de atnan qoyub qaçanda gedebilmir qayıdır?'*¹⁵⁰

Esirlik Tanrısının içindeki bu boşluklar yüzünden herkesten daha çok çalışması gerekir. Çalışmalıdır ki başı karışsın, yüreğindeki ve beynindeki boşlukları unutabilsin.

*Yalqizek belece canını soran boşluqları gördükde anlaşılmaz bir zada yanır. Ona göre de, özünü 'ömürlük olaraq salır amansız, dayanışsız çalışıqlara. On qat –qet'i "on qat"- başqalarına nisbet artıq çalışmalara salır.*¹⁵¹

---

¹⁴⁸ S. 138

¹⁴⁹ S. 138

¹⁵⁰ S. 139

¹⁵¹ S. 139

Böylece Esirlik Tanrısının romanda geçen dört ismi de nasıl aldığını öğreniriz buraya kadar. Kadın ismini bilmediğinden Esirlik Tanrısıdır onun için bu genç adam. Köydekiler için Yalqızek, Tehmez Bey ve Sara Gelin içinse Sonay'dır.

Üniversite yıllarında Kadın bu genç adama sevdalanır ancak Esirlik Tanrısı ona bir gün olsun bakmaz. Bunun sebebi ise o yaşa gelene kadar başından geçen acılar ve sevdalardır.

Esirlik Tanrısı köyünden ayrıldıktan sonra kaderinin onu sürüklediği durumlar yüzünden üniversiteye geç başlamıştır.

Esirlik Tanrısı danışıklara azaraq qatışdıqda yalnız metanetle qulaq asardı. (Bunu da artımalıyam ki –sonralar öyrendiyime göre- Esirlik Tanrısı, öz tale'ini nese sürerken, neçe il gecraq derse başlamışımış. Onun üçün de bizlerden azca yaşlı idi.)¹⁵²

Esirlik Tanrısı, üniversitede başarılı bir öğrencidir. Belki de boşluklarını unutmak için herkesten çok çalışır. Özellikle sosyoloji dersinde üst üste iki hafta tek başına yürüttüğü derslerle herkesi çok etkiler, en çok da Kadını.

Telebelik çağlarımızda bir gün Esirlik Tanrısı yaman bir iş gördü. Onun yaratdığı bir sehne hamını uydurdu, hamını heyretde qoydu. O sehnedən yaranan his 'ömür boyu menle qalacaqdır. Mende yaşayıb yaşayacaqdır.¹⁵³

Esirlik Tanrısı, romanda çok da fazla hissedilmeyen bir misyon üstlenmiştir. Verdiği sosyoloji dersinde Türkçe konuşmak istediğini belirtmesi üzerine buna karşı çıkan bir öğrenciyle girdiği tartışma onun diline sahip çıkan bir genç olduğunu anlamamızı sağlar. Burada Güney Azerbaycan Türklerinin dilleri için verdiği savaşa bir gönderme yapılmış gibidir. Farsların Türklere olan tavrı, onları içten içe de olsa küçümsemeleri bu küçük olayla gözler önüne serilmek istenmiş gibidir. Yazar çok dikkatli ve yumuşak bir biçimde de olsa ideolojik görüşünü ortaya koymak istemiştir. Bunun için de Esirlik Tanrısını kullanmıştır.

Esirlik Tanrısı söze başlayaraq: "Ba icaze-i üstad bişter ez in dige Farsi sohbet nemi konem" (Üstadımın da izniyle bundan sonra fazla Farsça konuşmayacağım) dedi. "Çün in mehmunayi ma ançenan Farsi beled nistend men mecbur hestem Torki sohbet konem ta anha deqiçe bedanend ke der movred-i şan çi kofte mişevet. "(Çünkü bizim

---

¹⁵² S. 148

¹⁵³ S. 147

misafirlerimiz fazla Fazla bilmiyorlar ben de Türkçe Konuşmaya mecburum, onların ne konuşulduğunu tam tamına bilmeleri gerekiyor.)

Telebelerin biri 'etiraz ederek: "İn k enemişe!" (Bu da olmaz ki) dedi.

Esirlik Tanrısı ise: "Çi nemişe?" (Ne olmaz?) dedikde soruşdu.

"İnke şoma toye kilas Farsi herf nezenid. " (Sınıfta Farsça konuşmamanız.)

"Çera nemişe?İradeş çiye?" (Neden olmaz? Kusuru nedir?)

"Evvelin iradeş der ine ke inca kelasi dersi bayed farsi sohbet beşe. (İlk kusuru şudadır ki burası ders sınıfıdır ve Farsça konuşmak gerekir.)İrade dovumeş der ine ke ma Farsha Torki nemidunim ta befehmin şoma çi mi miğid. (İkinci kusuru buradadır ki biz Farslar Türkçe bilmiyoruz ki sizin ne dediğinizi anlayalım)"

"Cevabı evveli men hem ine ke men el an Torki sohbet mikonem ve şoma hem xahid did ke mişe. (Benim de ilk cevabım şudur ki ben şimdi Türkçe konuşacağım ve siz de olabileceğini göreceksiniz) Dovvum in ke ey aqayı danuşçiye nişeste der kelasi dersi camey şınası! (İkincisi de bu ki sosyoloji dersi sınıfında oturmuş sayın öğrenci!) Kesi ke bed ez se-çahar sal nun ve nemek xorden ez merdum yek camey henüz comlei ez zebani anca ra yad ne gerefte başed der heddi nist çi mezmuni soxenani im ruz ra be dorosti befermaid. (Üç dört yıldır bu bölgenin ekmeğini ve tuzunu yiyen ama hala o toplumun dilinde bir cümle öğrenmeyen kişi bu günün konuşmalarını doğru dürüst anlayacak düzeyde değildir.) İlm covideni nist ke becuyim ve derdehani şoma be gozarim. (İlim çiğnemeli değil ki çiğneyelim ve sizin ağzınıza koyalım.) Taze eger hem gozaştı gurd dadeneş ba hode şomast. (Diyelim ki ağzınıza koyduk onu yutmak sizin elinizde.) Sevvom in ke be Torki sohbet neş'e konferansi hem der kar nexahed bud, vesselam! (Üçüncüsü budur ki Türkçe konuşma olmazsa konferans da olmayacak, vesselam!)"

Farslar neçe yandan o Fars oğlanı garsdılar. Onlardan birisi qalxdı ayağa: "Ma ferhengi şoma ve zebani şoma ra dustdarim ve be unha şediden ehtiram gaelim (Biz sizin kültürünüzü ve dilinizi çok seviyoruz ve onlara son derece saygı duyuyoruz)" dedi.

"Hoşal mişim untori ke mi hahid sohbet konid. Ber ma vaqein intigat varede ke çetor bed ez salıha unden tu Tebriz zeban yad nemigirim. İn mes'ele eslen caye eftihar nist. (Seviniriz ki istediğiniz gibi konuşabilin. Bize olan eleştirileriniz doğrudur ki nasıl

olur yıllarca Tebriz'de kaldıktan sonra bu dili öğrenmeyelim. Bu konu kesinlikle öğrenilecek bir şey değildir.)¹⁵⁴

Esirlik Tanrısı çok ilginç ve gizemli bir karakterdir. Verdiği sosyoloji dersinin ikinci haftasında konuklarını çağırmadan önce kendisiyle ilgili bir açıklama yapar.

Azca sonra gözlenilmeyen halde: "Menim bir 'adetim var" dedi, "o da budur ki, yuxum gelmiyen çağlarda xıyavanlar uzunlu yol gederem. Yol gederken de öz özüme tiringe oxuyaram. ¹⁵⁵

Bu çok basit bir şey gibi görünse de Esirlik Tanrısı hakkında bazı şeyleri kavramımıza yardımcı olur. Bu genç adam yalnızdır, ancak bu durumu kendisi seçmiştir. Çevresindeki insanları kafası götürmediği için onlarla birlikte olmaktansa tek başına kalmayı tercih eder gibidir. Yüreğindeki boşluklardan kurtulmak için verdiği çaba onu içine kapanık, etrafındaki insanlarla çok fazla ilgilenmeyen bir insan haline getirmiştir.

Esirlik Tanrısı, kendisini talihin eline bırakmış, gençken yaşlanmış bir insandır.

Esirlik Tanrısının indiki o baxışından belli idi ki daha teslim olmağa ellerini qaldırırdı. Canı qızışarken "Day ne xeberdir!" deyirdi. "Daha besdir!" deyirdi. Olsun ki adı teslim olmaq olmayaydı amma bir cür her zaddan el götürmek idi. Bir cüre gencken qocalmaq idi. Erken bezik oluban yorulmaq idi. Bir cür sanki özünü ele salmaqdan götürmeye benziyirdi. ¹⁵⁶

Romandaki belli yerler dışında, Esirlik Tanrısı hakkında çok fazla bilgi edinemeyiz. Esirlik Tanrısı romanın çoğu yerinde konuşmaz, onun hakkında yorum yapılır, anlatılır ama bu genç adam kendisi hakkında bazı yerler dışında yorum yapmaz. Buna dayanarak yazar bu adamın gizemini korumaya çalışmıştır diyebiliriz. Yazar çok konuşan, çok anlatan bir insanın gizemli bir yanı olmayacağını düşündüğü için olsa gerek onu biraz da içine kapanık, herkeste ilgi uyandıran ancak bunun farkında bile olmayan bu karakteri bize tanıtırsa da soru işaretlerini tamamen yok etmekten kaçınmıştır.

---

¹⁵⁴ S. 153-154

¹⁵⁵ S. 165

¹⁵⁶ S. 178

Humay;

Humay, romanda önemli bir yere sahip, kimi zamanlar olaylara yön veren, Kadının üzerinde de oldukça etkili ve büyük izler bırakan genç bir kızdır.

Fiziki özelliklerinin anlatımı diğer karakterlerden farklı değildir. Humay da ötekiler gibi gözde tam anlamıyla canlandırmaya olanak sağlayacak biçimde tasvir edilmemiştir. Bu kızın çok güzel, on altı yaşında bir kız olduğu dışında hiçbir şey öğrenemeyiz. Yazar Humay'da da fiziki özelliklerin psikolojik özelliklerinin önüne geçmesine izin vermemiştir.

Humay'ın dış görünümü ve yaşı ile ilgili yalnızca iki bölüm çekip çıkartılabilir romanın içinden.

*Humayın o anasından aparmış hedsiz hesabsız gözeliyi bir yandan atasının o iyid heykeli bir yandan, Humay birden başını qaldıranda otağın bütün mulaqatçılarının gözlerini özlerine tikilmiş görür.*¹⁵⁷

*Onaltı yaşlı Humay...*¹⁵⁸

Humay romanın sonlarına doğru çıkar karşımıza. Bu kız Esirlik Tanrısının sosyoloji dersinde öğrencilere tanıttığı Aya ve Ayvaz'ın kızıdır. Bu ders Kadının hayatına büyük etki etmiş ve Kadın bu dersi hiç unutamamıştır. Tebriz'e geldiği zaman da Aya ve Ayvaz'ı bulmaya karar vermesiyle birlikte yazar bize Humay'ı tanıtır.

Romanda Humayla tanıştığımızda babasını yeni kaybetmiş, çok kederli on altı yaşında bir kızdır. Bir sene önce annesini de kaybettiği için kimsesiz kaldığında başlarız Humay'ın hayatını tanımaya.

Anası yaman bir azardan bildir ölmüşümiş. Atası da sanki o dünya gözeli olan (Esirlik Tanrısı onu bize "Aya xanım" adıyla tanıtdırıldığı) hayat yoldaşının ayrılığın

---

¹⁵⁷ S. 252

¹⁵⁸ S. 251

dözebilmeden düz birce il bir gün sonra dünyadan gedirdi. Humay –anasını üzünde gördüyüne göre- atasının canında yuvasalmış ölümün iyini boyasını daha tanıyırđı. ¹⁵⁹

Humay'ın babası kötüleştđi için hastaneye yatırılmıştır. Bir gün humay onu ziyarete gittiğinde babası gözlerinin önünde can verir. Humay odadan çıkıp giderken çocukluğunu da odada bırakır.

Humay otaqdan çıxarken atasının diri qalmağını, ürek evinden sıtqayarken, Allahdan istedikde ancaq bitin uşaqlıq dünyasını arxada qoyur. Ancaq başdan boya yeni bir 'aleme girmekle öz yalqız qaldığından sazaxda esen mumalar tekin öz özüne titriyir. Atası yatan mertebenin yolacağını başa vurub merizhanadan küçeye çıxıncan bir 'ömr zaman çekir. ¹⁶⁰

Babasının ölümü, Humay'ı çok etkiler. Bu acılar onu olgunlaştırmış Humay'u daha akıllı bir kız haline getirmiştir.

Humay ancaq merizxanadan yeni yetme yaşda amma daha esiremiş yox bekle de ahullanmış bir qız kimi küçeye çıxır. Bütün dünya küllüce boyanmış onun me'sum çalan gözlerine yadışqalanmış bir durumda baxır. Dünyanın sonu, o küllüce bayanmış qebirler 'alemi, her yana yayılır. Dünyada eli her zaddan üzülen kimi nese gözleri bir umud mahnası axtarır. ¹⁶¹

Humay her şeye rağmen hayatına devam etmek zorunda olduğunu farkındadır. Babası onu çok yakın olduğu Profesör şimşek'e emanet etmiştir. Humay aile dostları Sona'nın yanında kalır. Profesör şimşek de onu yalnız bırakmaz. Sona da, Profesör şimşek de, yine aile dostları olan Tılımxan da kızın üstüne titrerler. Onu kendi kızları gibi görürler.

Babasının ölümünden yaklaşık iki hafta kadar sonra okuluna giderken kullandığı yolda bir oğlanla karşılaşır. Tanımadığı bu oğlan Humay'a nasıl olduğunu sorar. Humay bu soru üzerine düşünelere dalar, ağlamaya başlar. Oğlan da bunu üzerine onun yanında yürür. Humay tanımadığı bir gençle omuz omuza yürüdüğünü fark edince

---

¹⁵⁹ S. 252-253

¹⁶⁰ S. 252

¹⁶¹ S. 253

kendini toparlar. Oğlanın yanından hızla uzaklaşır.

İki hefteden artıq her gün ürek qızırdıran bir baxışla onun yolunun üstünde duran o oğlanı indice küçede dayanmış görür. Küllüce boyanmış dünya onu görcek ışıqlanmış hala düşür. Yaz öz yam yaşıllığını tapır. Saçlarını jellemiş uca boy o oğlansa onun halini duyduqda qızın üreyinin derinliyinə çöken baxışla sanki “sen tek deyilsen!” deyir. Humayın üreyinde bir tel titriyir. Oğlan birce quzu tekin gelir onun yanında yol gedir. Oğlandan dirilik iyi yayılır. Qız nese bir söz deyebilmiş.

Oğlan hezin bir sesle: “Hal babat çetore?” (halin nasıl, iyi misin?)

Qız eşitdikde hökürtme çalır ağılır. Oğlan daha da hörmətle onun yanına yol gedir.

Qız hezinden gözyaşı tökerken o oğlannan bir müddət çiyin çiyine yol gedir. Bu sayaq yol getmək Humayı öz varlığına inandırır. Üreyi inceden qızıdır. Atasının anasına nisbet dolanışığında bir nişanalar görür. Özünə güvenir. O endizlikle sop-soyuq yalqızlığın içinde hezinden istilənən bir çırtıdanışı duyur. Özünde tezece başlanan bir başlanışı gördükde dünyanın ışıqlıqlarına bir yol açılır. Ele bu sadelikle de bir dövran başa çatır bir dövran başlanır.

Bababağıya geden utubusun durağına yaxınlaşanda oğlan: “Maşın hest ha bezar beresunemet!” (Araba var, izin ver de seni götüreyim) deyir. Qız birdən özünə gelen kimi adımlarını yeyin atdıqda qaçır uzaqlaşır. Belke de bu sayaq qaçıb uzaqlaşdıqdansa o gündən beri oğlan bir damcı su olur yeri cumur.¹⁶²

Bu olayda Humay’ın aslında ne kadar dolu olduğunu, içindeki hüznün, acının ne kadar derin olduğunu görürüz. Hiç tanımadığı bir insanın “nasılsın” sorusu bile onu ağlatmaya yeter.

Humay kimi zaman, uykudan uyanırken babasının ölümünün kötü bir rüya olmasını ister.

Humay gözlerini açarken Allahdan istiyir atasının o hali bütövlükle bir yuxu olaymış. Indice her zad öz vez’ine qayıdaymış. Arzılıq indice Sona xala ona bir xoş xeber versin, Amma verilmir.¹⁶³

---

¹⁶² S. 253-254

¹⁶³ S. 254

Humay çok güzel bir kızdır. Bu yüzden sürekli genç erkeklerin ilgisini çeker. Yine bir gün okula gittiği sırada serserinin biri yolunu keser, Humay'a çirkin sözler söyler. Bir süre sonra yine karşısına çıkar ve daha da ileri gidip Humay'ın yüzüne dokunmaya kalkar. Humay bu olaydan çok etkilenir ve korkar. Okula sınava girmek için gittiği sırada yaşadığı bu kötü olay onun kafasını darmadağın eder, sınavda da kendini sorulara veremez.

O gündense darga şayırın birisi bir lat oğlan tapılır. Her gün her gün onun yolunun üstünde dayanır ona kibir kibir sözler atır.

*Medresenin son sınaqları başlanır. Sınaqların ilk günü seherçağı medrese yolunda yine de o lat oğlan tapılır. Bu yol Humayın üzüne sarı elini uzadır da. Humayın rengi gec kimi ağarır. Yerden göyden bezikmiş bir halde medreseye girir. Ancaq birinin elinden bir iş gelmeden kızın fikri asla sınağın cavablarına işlemir.*¹⁶⁴

Bu olaydan ve Humay'ın verdiği tepkiden yola çıkarak Humay'ın sessiz sakin, biraz da ürkek bir genç kız olduğunu söylemek mümkündür. Böyle bir durumda kimi genç kız bağıırıp çağırarak yardım ister kimi kız ise oğlana sert tepki gösterir. Humay ise korkusundan sesini çıkartamaz. Oğlana da bir şey diyemez.

Humay sınavdan çıktıktan sonra korka korka yola çıkar. Tam köşeyi döndüğünde serseri yine karşısına çıkar. Çirkin sözler söylemeye başladığı sırada başka bir genç Hızır gibi yetişir. Serserinin yakasından yapıştığı gibi bir yumruk atar. Serserinin kaçmasının ardından Humay'a dönüp iyi olup olmadığını sorar.

Beyaz atlı prens gibi gelen bu oğlan Humay'ı şaşkına çevirir. Ancak onu ilk gördüğü andan itibaren içinde bir sıcaklık hisseder. Bu kibar gençten çok etkilenir. Ondand hoşlanır.

Humay bu genci görür görmez yüreği ışıllı olur. Babasının hastalığından bu yana ilk kez kendisini böyle hissetmiştir.

*Atasının merizliyinden sonra ilk keş olarak üreyi ışıqlandıqda Humay başıyla cavab verir. Me'sum çalan bir gülümsünmekle sanki ona "sağol" deyir. Hali özünde olmayaraq ne iş gördüyünü bilmeden özünü birden oğlanın maşınının qabaq sendelinde oturmuş görür.*¹⁶⁵

---

¹⁶⁴ S. 255

¹⁶⁵ S. 256

Humay gibi bir kızın tanımadığı bir erkeğin arabasına hiç tereddütsüz binmesi normal karşılanacak bir durum değildir.

Humay genç adamın arabasına biner binmez, Humay'ın ilk defa böyle bir arabanın ön koltuğuna oturduğunu öğreniriz. Bu da onun çok da modern bir hayat yaşamamış, normalin altında bir yaşam sürmüş olabileceğini getirir akıllara.

Ömründe bu ilk keş imiş bele bir maşının qabaq sendelinde oturmuş. Onu da ne hörmətle; el-ayağını itirir¹⁶⁶.

Arabada sohbet etmeye başlarlar. Humay ne diyeceğini bilemez halde sessiz sedasız oturur. Oğlan üniversitede okuduğundan, içinde buldukları arabanın da babasının üniversiteyi kazanma hediyesi olduğundan bahseder. Bu konuşmalar Humay'ı huzursuz eder. Kendine güveni olmayan bu kız bu delikanlının yanında kendisini aşağı görür, küçük hisseder.

Bunları eşdikde Humay daha da özünü küçük his edir.¹⁶⁷

Genç adam Humay'ı Bababağı durağına bıraktığı sırada ona iltifatlar eder. Onun güzelliğinden, gözlerinden, geceleri ona olan sevdasından uyuyamadığından söz eder. Bu tür şeylere alışık olmayan Humay o gece uyuyamaz. Ancak bu sefer rahatsız olmamıştır, bilakis iltifatlar hoşuna gitmiştir.

Humay, bu genci babasına benzetir. Gerçekten benzediğinden mi yoksa Humay'ın yokluğunu şiddetle hissettiği babasının ölümünün yarattığı boşluktan mı bu kaniya varır? İşte bu okuyucunun kafasında beliren bir sorudur.

Amma oğlanın özü de çox çox gözəl imiş. Maşınından çox çox gözəl 'etir iyi gelirmiş. Ne de düşünecekli imiş. Humayın o teklisinde Allah ona hayat yoldaşı göndermişmiş. Humay atasının da bir yol savaşmasını görmüşmiş. Ele onda da dargaşayirdin birisi tapılmışmış Humayın anasının gözlerine bir söz atmışmış ki Humayın atası o gedeni o ki varmış vurmüşmiş.¹⁶⁸

---

¹⁶⁶ S. 256

¹⁶⁷ S. 257

¹⁶⁸ S. 257

Humay sevdalanır. Geceleri uyuyamaz. Bu kibar, yakışıklı, hali vakti yerinde genç birden hayatının odak noktası haline gelir.

*Humay me'sum bir sevdaya dalır. Yuxu gözlerinden qaçır.*¹⁶⁹

Humay âşık olduğu andan itibaren, etraf ona daha bir güzel gelmeye başlar. Kısa zaman öncesine kadar gözlerini babasının ölümünün kötü bir rüya olmasını dileyerek açan Humay, artık güne âşık olduğu gencin hayaliyle başlar. Bu ani değişim okuyucuyu da sersemletir.

*Saat on olarmış ki Humay –mütleq anasından aparmış- o gözlerini açır. Heç bir kesin te'rifine güvenmeden sanki o yad oğlanın vurgunluğundan öz güzelliğini sınaqdan çıxmış gördükde pencereden görünen o güzellikleri indi sanki görebilir. Görebildikde de mat qalır. O qeleme ağaçlarını, onların o hezin mehde esen yarpaqlarını, quşların o sevincek cükkültülerini, onların bütün o ince ince gözelliklerini indiyecen sanki duymamışmış.*¹⁷⁰

Humay'daki bu değişimi Sona da, Tehmez de, Profesör Şimşek de fark eder. Humay bu oğlana sevdalandığından, onun da kendisini sevdiğini öğreniğinden beri ne makyaja ne de giyim kuşama kafasını takar. Bu genç Humay'ın içinde, derinlerde bir yerde gizlediği özgüveni ortaya çıkarmıştır sanki. Böyle bir genç onu sevebiliyorsa eğer Humay gerçekten de güzel olduğunu düşünür.

*O yad oğlanla öz qerarına getmekde daha bir o qeder çetinliyi olmur. Sadece geyinir özü bele istiyir. Daha asla o olmayan patlarlara, o el çatmayan bezek düzeye fikir vermir. Birce orta mekteb qızı kimi "Buyam ki varam!" deyir yola düşür.*¹⁷¹

Humay Bababağındakilerin her birinin bir sevdası olduğuna ve bu sevdanın getirdiği bir sırrı taşıdıklarına inanır.

Humay çox derin olan bir duyguya çatır. Onun nezerinde Bütün "Bababağı" da toplaşanların hamısının derin bir sevdaları varmış ata-anasının da, Sona beyimin de,

---

¹⁶⁹ S. 258

¹⁷⁰ S. 258

¹⁷¹ S. 268

*Tulumxanın da, prof. un da! Bunların derin birce sırrı olurdu o da onların sevdalı olduqları imiş.*¹⁷²

Humay değiştiğinin kendisi de farkındadır.

*O zamanlar Humay özünü o sırrlarla dolu olan, o heyva çiçekleri kimin yuxa boyalı olan hislere qatmaq istiyirmişse indi yad bir oğlanla çağala dadı veren sevdaya dalır.*¹⁷³

Humay, mutluluğun onun gelip bulduğuna inanır. Ana-babasınınki gibi bir aşk ister. Annesine benzese de onlar gibi cüzamlı olmadığını, bunu sonucunda da cüzamlı olmayan birini bulup âşık olduğunu dünyaya duyurmak ister.

*Bexteverlik bu rahatlıqda gelib onu tapırmış. Bu iki günde minlerce döne düşündüyü öz hissini o yad oğlanla bölmek istiyirmiş. Sona beyimle anasının sevdası sayaqda yaşamaq istiyirmiş. Bütütn dünyaya ağız-dodağını gösterdikde anasını o yaşmaq altında gizletdiyi 'eybin daha olmadığını bildirmek istiyirmiş. O yad oğlan ellerini ciblerinden çıxartdıqda sağlamlığını dünya 'aleme bildirmek istiyirmiş. Özünü o ucu bucağı bilinmeyen 'alemde itirmek istiyirmiş.*¹⁷⁴

Humay sevdalandığı gence anne ve babasının resimlerini göstermek ister çok defa ama onların üst başından utanır. Ailesini küçük görmese de genç adamı kendisinden ve ailesinden daha yüksekte gördüğü kesindir.

*Humay çox gönlünden keçir o kifinde olan anasıyla atasının şekilini Esiye göstərsin ancaq anasının elat patlarında yaşmaqlandığından otanır. Yoxsa anasının o taysız barabarsız olan dolgun gururla baxan gözlerini, ha belesi de, atasını o iyid boy-buxununu esiye göstermek istiyirmiş.*¹⁷⁵

Sevdası arttıkça anne ve babasının yokluğunu da daha çok hisseder. Annesine sarılıp âşık olduğunu söylemek, ne var ne yoksa anlatmak ister.

O saatda Humay öz anasının qucağını arzılıyır. Onun o gururlu qucağına cummaq istiyir. Ona: "Ana men sevdalanıram!" demek istiyir. Ona nese başının

---

¹⁷² S. 269

¹⁷³ S. 270

¹⁷⁴ S. 270

¹⁷⁵ S. 271

*gicelmeyinden danışmaq istiyir. Öz yetginlenmeyinden danışmaq istiyir. Sevdanın sırrından danışmaq istiyir*¹⁷⁶

Humay için cüzamlıların sürüldüğü bu şehirde yaşamak her geçen gün daha ağır gelmeye başlar. Hastalıklı yüzler görmekten yorulur. Bu durum yine sevdalanmasının yarattığı değişimlerdenidir.

İndi bu kökde Bababağının o pistik üz-gözlerinden daha heddinden artıq yorulmuş kimi –her zamandan artıq- bir yan tapıb qaçmağa telesir. Fikre dalır ki atasıyla anası ne sayaq burada qalırmişlar.

*Bu his çoxlu da anasının üzünün o pistiklenmiş yerlerini heç zaman görmediyinden ötrü imiş. Atasının ellerini de herden bir görermiş. Ancaq o heç zaman öz dolgun gururlarını itirmiyen ata anasının yanında üreyi bu qeder sıxılmırmış. İndi sanki gündən güne orda yaşamaq çetinleşirmiş.*¹⁷⁷

*Gündən güne yox bekle zamanın her ağırayaq bir saati sovuşarken Humayın dözümü azalır. O pistik dağıtmış üzleri gördükde dünya daha da darısqallanır. Gözünün qabağında bir bir dodaqları torbalananları görür, üzlerinin derisi çekilmişleri görür. Dodaqları tökülmüşleri görür, komuv burunları, pirnovları, körük burunluları görür, barmaqları tökülmüşleri görür. Bababağdan ona tekce bunlar qalır.*¹⁷⁸

Humay'ın geçirdiği değişim gün geçtikçe kötüye gider. Artık büyüdüğü şehirden tiksinen, ana- babasından utanan bir kız haline gelmiştir. Önceleri çok başarılı olan Humay'ın düştüğü bu aşk derslerini de etkiler. Kısa süre öncesine kadar çok çalışkan kızdan eser kalmamıştır.

*Öz derslerinde en bacarıqlı olan qızdan heç bir eter qalmır; bildiyi zadlar da yadından çıxır. Elebil, Humay yalnız ata anasının birce kölgesi imiş; onlar gedenden sonra daha onun qalmağına bir bahana yox imiş.*¹⁷⁹

Humay için artık sevdalandığı oğlandan yani Esi'den başkası yok gibidir. Ondan başka kimseyi düşünmez, kimseye önem vermez. Onunla birlikte kaçmak, Bababağı'nı

---

¹⁷⁶ S. 273

¹⁷⁷ S. 275

¹⁷⁸ S. 281

¹⁷⁹ S. 281

terk etmek ister. Utandığı şeylerin içine yaşadığı yer de eklenmiştir. Birileriyle konuşurken Bababağı'nda yaşadığını söylemeye çekinir. Onu Bababağına bağlayanın annesi ve babası olduğunu, onlar yokken bu cüzamlı şehirde yaşamaması gerektiğini düşünür. Sona'yı, Tılımxan'ı, Profesör Şimşek'i aklına bile getirmez.

Humay Bababağının her zadından yorularaq nefes yolu tapıb qaçmaq istiyir. Saatın ağır ağırçasına keçdiyini ne sayaqsa qavriyir bekle utubusun hareket vaxtı çatır. Yol uzuznu hemeşelik ordan qaçmağına fikirleşir. Esile dünyanın her bir yanı olursa olsun getmeye fikirleşir. Sanki özünü heç bir 'agla batan delili olmayaraq Bababağıda dustaqlanmış görür. Her bir adamın –tanış olsun yad olsun- yanında öz yaşadığı yerden danışmaqdan 'ari geldikde çekinir. Medresede birge yaşadığı adamlardan danışanda arıyır yere girir. "Men ki pistikli deyilem!" deyir. "Ata anam da ki öldüler getdiler. Men indi burda ne qayırıram axi!"¹⁸⁰

Humay eskiden bu tür düşünceleri aklının ucundan bile geçirmez. Ancak babasının ölümü ve sevdalandığı Esi onu bambaşka bir insan haline getirir.

Bunlar teze tapılan hisler imişler. Atası ölmemişden qabaq, elece de, Esile tanış olmamışdan qabaq bu sayaq duygularla dolmurmuş. İndi, amma, üreyi yerinden oynayan kimi bele bir yerde dayanmağa da daha dözümü qalmamış imiş. Dözümü qalmadan gönlü istiyirmiş: "Keşke özümü ataydım Esini qucağına ürek dolusu bir ağlıyaydım! Birce ürek sözümü deyebileydim. Belke birce buradan qaçabileydim..."¹⁸¹

Humay bir gün Esi'nin kendisini kötü yola düşürmek için uğraşan biri olduğunu öğrenir. Aslında kendisine çirkin sözler söyleyerek sarkıntılık eden adam da bu oyunun içindedir. Humay tüm yaşananların bir oyun olduğunu öğrenince dünyası başına yıkılır. Esi'yi yaşamının odak noktası haline getirdiği için bu durum üzerine büyük bir boşluğa düşer. Kendisine bu tuzağı kuranların profesyonel olduğunu anladığında da acısının üzerine bir de korku eklenir. Peşindekilerden kaçarken genç bir karı koca Humay'a sahip çıkar. Onlarla birlikte Bababağınadan ayrılır, sürekli çıkıp gitmek istediği memleketinden ayrılınca kendisini yersiz yurtsuz, tam anlamıyla kimsesiz hisseder.

---

¹⁸⁰ S. 282

¹⁸¹ S. 282

*Qız bu sözləri eşidir amma üreyi öz tale'inden kederlenir. Yersizlik yurdsuzluq derdi ağırlana, dünya gözeli olan bir qızı qaralıyır. Ne bir paltar götürüb ne de cibinde birce qıran pulu vardır.*¹⁸²

Düşüğü durum gerçekten de çok kötüdür. Esi ile buluşmaya gittiğinde şans eseri kendisine kurulan tuzağı fark etmiş, dışarı öylesine çıktığı için anına hiçbir eşya almamıştır. Cebinde beş kuruş para olmadan peşindekilerden kaçmak zorunda kalır. Humay kendisine sahip çıkan, daha önce hiç görmediği karı kocanın arabasındayken düşüncelere dalar.

*O gün ele seher tezden oyandıqdan beri başını daldalamağa yer tapmaq qaygısı üreyini çulguşur. Dünyada "özümüz" deyebilen birce desmalca bir yer tapmağına da umudu olmuyan indi geyik bir halda "Humay" olan, "Umay" olan o şanlı adını o yol qırağında tikilen zibil qabına atmaq istiyir. Acışan üreyinde anasının ala gözlerinin o çalalarına indi torpaq altında qurd-quş dolmağıni görür. Fikre dalır kiatasının o seditli sevdasından, o iyid boy buşunundan yerde ne qalır göresen? Birce oyuncaq bir yadiqar! O da adam oğrularına bir umud yolu olarken özü diyar ba diyar qaçır; sanki ne yer götürür ne de göy. Helelik bir yerde yatabilmişdi geceni sovmğa, sabah nece? Birce gece yatmaq için o gözlerindeki gizlin sırrı neçeye satabilermiş göresen?*¹⁸³

Humay, başına açılan bu dertlerin nedenini güzelliğine yükler. Güzelliğine lanet eder. İlk defa cüzamlı olmayı ister.

*Gözelliğin yaxşılığı harasında imiş? Yene Sona beyim kimi pistikli olsaymış Bababağıda bir yer tapabilermiş.*¹⁸⁴

Humay cüzamlı bir anne babaya sahip olduğu ve Bababağında yaşar ancak cüzamlı değildir. Bababağında doğup büyüdüğü ve çevresinde cüzamlılar olduğu için normal bir insan da değildir. Bu yüzden Humay'ın yaşamı arada kalmıştır. Ne hastalıklılıdır ne de normal. Kendisini evsiz barksız hissetmesinin, bir yere ait olmadığını düşünmesinin sebebi bu olabilir.

---

¹⁸² S. 291

¹⁸³ S. 291

¹⁸⁴ S. 291

Humay peşindekilerden kaçarken Sona, Tılımxan, Profesör Şimşek onu çok merak ederler. Sığındığı karı kocanın Humay'ın yanlarında olduğunu haber vermesiyle biraz da olsa rahatlarlar. Geri dönmesini isteseler de Humay utancından dönemez.

Humay ve onu yanlarına alan karı koca Tebriz'e giderlerken arabaları kaza yapar. Kendilerinde çok fazla hasar olmasa da araba büyük hasar görmüştür. İşte bu esnada Kadın devreye girer. Profesör Şimşek Kadından yardım ister. Ona olayları anlatır. Kadın kendisine verilen görevi seve seve kabul eder ve Humay'ın kaldığı eve gider. Burada yorgun argın, başına gelenlerden bitap düşmüş Humay'ın kaldığı odaya girince Humay Kadını annesi zanneder.

*“Aya”nın o yedimdin il umsug qalan dadaqlarıyla onun yanaqlarından öpdüm. Yuxudan ayıldı. İki qollarını benim boynuma saldı. Mene “ana” dedi.*¹⁸⁵

Sonradan onun annesi olmadığını fark eder. Bunu da Kadının onu yüzünden öpmesinden anlamıştır. Çünkü Humay'ın annesi onu hiçbir zaman yüzünden öpmemiştir. Bunun sebebi de cüzamın burnunu ve dudaklarını dağıtmış olmasındandır.

*Sonra Humay gözleri dolarken: “Anam heç zaman benim üzümünden öpmemi!” dedi. Atam üzümünden öperken anam tekce benim saçlarımı sığarlardı. “Anam benim üzümünden öpende gözleriyle öperdi!”*¹⁸⁶

Bunun üzerine Kadına kim olduğunu sorar. Karanlıkta onu annesine benzetmiştir.

*Sonra üzünü tutdu mene: “Sen kimsen?” dedikde soruşdu. “Gözlerim hele ele sağlamayıb, ala qaranlıq çalır. Amma sen anama benziyirsen!”*¹⁸⁷

Kadın Humay'ı bağrına basar, Humay da ona annesiymiş gib sarılır. Yersiz yurtsuz, çaresiz, güzelliğinden şikâyetçi bu genç kızın artık bir annesi, evi, yeri yurdu vardır.

---

¹⁸⁵ S. 341

¹⁸⁶ S. 340

¹⁸⁷ S. 341

Zaman;

Umberto Eco, Batı uygarlığında poetikanın gelişim çizgisinin; idealden somut gerçeğe, oradan soyuta, oradan da olanaklıya giden bir yolda ilerlediğini söyler. Bu çizgide görünen en önemli biçimsel/yapısal kırılma 20. yy. başlarında gerçekleşir. Bu tarihe kadar okur, kendi dünyasının fiziksel koşullarına benzer bir dünyadaki kişilerin başlarından geçen –çoğunlukla- somut olayların öyküsünü okudu romanlarda. Kimi kez duygulandı, etkilendi, coşku duydu ya da şaşırdı; kimi kez bilgilendi, ders aldı; kimi kez de belki –Kant’ın dediği gibi- çıkarsızca beğendi. Romandaki kimi düşünsel içerikli bölümler ona yabancı gelse de, onları onaylamasa ya da anlamasa da, karşısındaki roman dünyası ona bütünüyle yabancı olmadı hiçbir zaman. Her şeyden önce de, okurun rahatlıkla izleyebileceği bir öykü anlatılıyordu bu romanlarda. Dış dünyayla örtüşen nesnel bir anlatım tutumuyla yapıyordu yazar bunu. Dün-bugün-yarın zincirinin zamandizinsel art ardalığı içinde anlatılıyordu öyküler¹⁸⁸

Avava adlı roman da öncelikle zaman çizgisi açısından postmodern romana yaklaşmaktadır. Avava romanında da alışılmış, modern romanın özelliklerinden biri olan dün-bugün-yarın düz çizgisi eğilip bükülmüştür. Önce şimdi anlatılır, sonra geçmişe dönülür, sonra tekrar anı anlatmaya karar veren yazar aralara geçmişten parçalar serpiştirmeyi ihmal etmez. Gelecek ise neredeyse yoktur.

Bu romanda zaman, tıpkı olay örgüsünde olduğu gibi yine postmodern özellikler sergilemeye devam eder. Romanda belirli ve ölçülebilir, hesaba kitaba gelir bir zaman anlayışı yoktur. Onun yerine dağınık, sınırları belirsiz, birbirine girişik bir zaman anlayışı çıkar karşımıza. Yazar düz bir çizgide yürümek yerine önce ileri sonra geri sonra tekrar ileri gitmeyi tercih etmiştir. Sanki yazar okuyucuya bilmediği, geçip gitmiş tüm olayları öğretmek, göstermek ister. Roman kahramanı “kadın”ın genç kızlık dönemlerinde olayları başlatıp yavaş yavaş hiçbir yere sapmadan ya da dönmeden anlatmak yerine “kadın”ın şu anki yaşamından başlayıp geriye dönerek anlatmayı tercih etmiştir. Bu biraz da sondan başa gitmek gibidir.

İsmet Emre, postmodernist romanın zaman kavramı ile ilgili şunları söyler: ”Söz konusu metin postmodernist bir özellik gösteriyorsa onun zamanını, okuyucu olarak

---

¹⁸⁸ Yıldız Ecevit, Türk Romanında Postmodernist Açılımlar, İstanbul 2001, s. 33-34.

çözmek, klasik ve modern metinlerde olduğu gibi, belli bir olay akışıyla özdeşleştirerek peşinden gitmek oldukça zordur. Çünkü postmodern metnin ötekilerden ayrılan en önemli özelliklerinden biri kuşkusuz, onun zamanı kurgulama, zamana yaklaşma biçimidir. ”Gerçekten de “Avava” romanında zaman kavramını çözmek kimi durumlarda okuyucuyu zorlamaktadır. Yazarın “zamana yaklaşma biçimi” zaman tüneline elini kolunu sallaya sallaya gezen bir insanı düşündürür. İsteddiği zaman istediği tarihe, istediği güne gidebilir yazar. Okuyucu da onun arkasında sürüklenir. Bir dahaki sefere kimin geçmişine yolculuk yapacağını, bu yolculuk sırasında neler öğreneceğini merak eder.

Romanın zaman tüneli trendir. Çünkü trenden indikten sonra geriye dönüşler biter. Oradan oraya savrulan okuyucu zamanın düz çizgisinde ilerlemeye başlar. Bu durum oldukça ilginçtir. Hatta “Acaba tren gerçek mi yoksa hayali bir yer mi? ” şeklinde sorular sordurur.

Roman kahramanı “kadın”ın trene binmesinden kısa bir süre sonra tren hareket etmeye başlar. Onun hareket etmesiyle birlikte de zamanın akışı değişir, geçmişe dönülür. Burada en dikkat çekici nokta tren durduğu anda “şimdiki zaman”a dönülmesidir. Geçmişe her dönüşte yeni şeyler öğrenen okuyucu tam kendini kaptırırken tren bir durakta yolcu indirip bindirmek için durur. İşte o anda şöyle bir silkelenip kendine gelmeye çalışan okuyucu trenin hareket etmesi ile tekrardan geçmişe savrulur. Trenin “zaman makinesi” imajı uyandırmasının en büyük sebebi de işte budur.

Yazar romanı “geçmiş zaman” ve “şimdiki zaman” açısından oldukça zengin bir hale getirmiş olsa da “gelecek zaman”dan olabildiğince yoksun bırakmış gibidir. Geçmiş, romanın dörtte üçünde çok büyük bir yer tutarken dörtte birlik bölümde, yani son kısımlarda adeta ortadan kaybolur. Bu kısımda artık “şimdiki zaman”ı yaşıyoruz. Trenden iniş, zaman makinesinden inişini temsil eder gibidir.

Qatarın qapı pillesini enmek özü bir ‘ömür çekdi sanki. O ‘ömür uzunluğunda süren bir neçe lehzedede bütün Sara Gelinleri gördüm öz Sonaylarını axtarırdılar. Öz Sonaylarını tapanmayan Sara Gelinleri görürdüm başqalarına yol salıq verirdiler. Nece deyim, sanki danışanmayan lal adamlar birisini ünlemek üçün çığırmaq da yox bağırmaq istiyirdiler. Sanki bütün Sonaylar dumanlı bir çığırda, qıncıq qıncıq

cıgırlanan bir kora yolda sürgünlenirdiler. O kora cıgırı men Esirlik Tanrısının gözünün içine tuş baxanda görmüşdüm. O başa çatmıyan sürgünün cıgırını men görmüşdüm. Ebedi tıkrarlanan bir 'agla sıgımıyan "Haray" oyununun cıgırı idi o; sonsuzcasına bele dönderilirdi tıkrarlanırdı, hey dönderilirdi tıkrarlanırdı.

Başım bir qolay gicelirdi ancaq serin bir meh üzüme deydikde azca 'eynim açıldı. Demir yolunun dayanağının damdaşından çıxandan sonra o meydandan bütün şehir başlanırdı. Yadıma düşdü ki, Esirlik Tanrısı be'zi geceler –gecelerin de lap o sayxaş çağlarında- Tebrizin doğusundan batısınacan, batısından doğusunacan piyada yollanıban gedib qayıdarmış.¹⁸⁹

Romandan, çok geniş yer kaplayan geçmiş zaman kısımlarını çıkardığımızda geriye kalan “şimdiki zaman” kısmı çok azdır. Eserin yıllardır süren olayları anlattığını düşünürken kadının trene binışı ile romanın bitişi arasındaki zamanın bir-iki haftadan ibaret olduğunu söylemek mümkündür. Okuyucunun “Peki ya bundan sonra? Gelecekte ne olacak?” sorularını sorduğu yerde roman biter. Bu da ilginç bir durumdur. Yazara geçmiş ve hal yetiyor gibidir. Tüm olanlardan sonra geleceği anlatmak istemez, merak edenleri de umursamaz.

Rosenau postmodernistlerin zaman kavramını Derrida'dan alıntılıdığı bir kavramı kullanarak açıklar: Kronofonizm. Rosenau'ya göre; ”Postmodernistler zamanı kronolojik ya da çizgisel bir şey olarak gören bütün anlayışları reddederler, bunlar için aşağılayıcı bir terim olan 'kronofonizm' terimini kullanırlar. Modern zaman anlayışının baskıcı olduğu, insanın faaliyetlerini ölçüp denetlediği söylenir.”¹⁹⁰ Bu düşünceye baktığımızda Avava adlı eserde de zamanın kronolojik çizgisinin reddedildiğini görmek oldukça kolaydır. Yazar çizgisel zaman olgusunu yok sayar, hatta geçmiş-şimdi-gelecek şeklinde bütünleşmiş durumdan geleceği atar, geçmişe tüm gücüyle yüklenir, şimdiki yüzeysel bir biçimde işler. Bu da tüm dengeleri yıkıp üç kollu teraziyi darmadağın eder.

Romanda gözden kaçırılmaması gereken bir durum vardır. Eserde çok geniş yer tutan “geçmiş” kendi içinde son derece dengelidir. Tam olarak kronolojik bir yapı sergileyen “geçmiş zaman” , karakterler okuyucuya tanıtılırken geçmişten geleceğe doğru ilerleyen bir yol izler.

---

¹⁸⁹ S. 201

¹⁹⁰ Yrd. Doç. Dr. İsmet Emre, Postmodernizm ve Edebiyat, Ankara Ekim 2004, s. 174-175.

Zamanın karakterler üzerindeki etkisi çok büyüktür. Başkahramanımızın geçmişlere dönüşler sayesinde hayatının en can alıcı noktalarını seyrederiz. Böylece genç kızlıktan kadınlığa doğru ilerleyen yaşamı sırasında zaman kavramının üzerinde yarattığı etkiyi görebiliriz.

Kahramanımız üniversite dönemlerinde çekingen ve biraz da hayal dünyasında yaşayan bir kız imajı çizerken yurtdışına gittiği dönemlerde çeşit çeşit düşünceyi inceleyen, inandığını da ateşli bir biçimde savunan birine dönüşmüştür. Zaman içinde evlenmiş, çocuk sahibi olmuş, boşanmış, çok seçkin bir iş kadını haline gelmiştir. Zaman ilerledikçe yavaş yavaş açılan bir çiçeğe benzemektedir. Romanda zaman unsurunun en fazla etki ettiği kişidir. Özel hayatına etkisi kimi yerde olumlu kimi yerde olumsuz iken, düşünce yapısına ve fikirlerine sürekli olumlu etki etmiştir.

Romanın 2. derece karakteri olan Haray, Humay ve Saragelin üzerinde zaman etkisi “kadın” a etkisinden daha farklı ve durağandır. Haray üniversite öncesi dönemde daha silik ve etrafındaki yaşlılarından farklı bir tip sergiler. Bunun getirisi olarak da yaşlıları gibi olmaz, okumayı bırakmaz. Üniversiteye girer, mühendis olur. Zamanın onun üzerinde de inkâr edilemez bir etkisi olsa da karakterinde ve iç dünyasında çok büyük değişikliklere yol açmaz. O baştan sona kadar olgun bir kişilik sergiler. İniş çıkışlar yaşamaz.

Saragelin romanda bir görünür bir kaybolur. Zaman içinde birden karşımıza çıkar; ancak bu, zamanın onun üzerindeki etkisini incelememizi de imkânsız kılar.

Humay ise geçmiş zamanda yoktur. Şimdiki zamana ait bir karakterdir. Geçmişe dönüşler onun anne ve babası ile tanışmamıza vesile olur. Ancak Humay ile geçirdiğimiz zaman çok da uzun değildir. Onun gelişimini ve değişimini izlememize olanak tanımaz.

Romanın belli yerlerinden bazı tarihleri öğrenebiliriz. Ancak yazar bunları çoğu zaman söylemiş olmak için söylemiş söylemiş gibidir. Kimi yerde Esirlik Tanrısının okulunu bitirip mühendis olduğu tarihi öğreniriz.

Min üç yüz elli beşin ilkin yay axşamlarının birinde “porleyn mühendisler

*müşavirliyi”nde önceden qerara gelinmiş bir fenni müşavire görüşü qurulur.*¹⁹¹

Kimi yerde ise Esirlik Tanrısının arkadaşı Yunus’un, kurdu öldürdüğü gün yavaş yavaş sonbaharın geldiğini öğreniriz.

*Yalqizeyin öldürülmek xeberi kende basır. Hamının üreyi bir teher kövreklenir. ”Yunus qaga”nın başından qaranatın açılmağından danışirlar. Yunus qaganın iyidliyinden danışirlar. Bu danışirlarda payızın kesgin soyuğunun xeberini getiren ağ yel bala bala esmeye başlıyır. Onun ayazı sümöklere çökür.*¹⁹²

Esirlik Tanrısına memleketini özleten, gidemediği köyün hasretini yüreğinde iyice büyüten mevsim yazdır. Çünkü eğitim yılı ve dersler biter. Esirlik Tanrısı yüreğindeki ve zihnindeki boşlukları kendini okuluna vererek doldurmaktadır. Yaz mevsimi onu meşgul eden en önemli şeyi elinden alır, okulunu.

*Yaz başa çatdıqda teshil ili de bitir. Yene de o rüyalarla dolu olan o yaz günleri derse qarışarken bilinmir ne vaxt gelir ne vaxt gedir. Ona göre de o köyşenlerin şen çağlarına dadanmış üreklerde bir nisgil qalır. Nisgilli günlere nisgilli qaldıqda da Yalqizeyin çetin günleri yoldan çatır. Yaz ki sehel imiş daha öz köyşenlerinin yay görüşüne de çatanmadığının çetinliyi indi bilinir. Köhne bir yara indi birden qovranır. Öz yurduna umşuq qalacağından üreyi yaman sıxılır.*¹⁹³

Esirlik Tanrısının herkesin aklında yer eden, katılanların ömür boyu unutamadığı, özellikle de Kadının hayatında büyük yer eden sosyoloji dersinin ilk haftasının da bir kış günü gerçekleştiği anlaşılır.

O günü qışın ilkin günlerine düşmüşdü. Quzey duvarların dibinde tala qar görünürdü. Hava bir o qeder de soyuq olmadıqda ancaq herden bir hezinden sazaxlanırdı. Güneşin qağını seyrederken yayılan bulud –tor kimi- tuturdu. Güneş o torlanan buludun lap seyrek yerlerine çatanda qapı dalına düşen kişiçiğazlar tekin bir an dodaqlarının ucu qaçırdı; nefesinin ılıqlığı bir o qeder de yere çatmırdı. Sonrası yene de toz basmış löpürd ağ daşa benziyirdi. Adam mat qalırdı ki bes o yaylarda

---

¹⁹¹ S. 63

¹⁹² S. 94

¹⁹³ S. 119

herzadı pöşlüyen güneşçiğazın başına ne gelib göresen; indi –bax- belece canı soyumuş tendire benziyir.

Men tekcesine self-servisde naharlandım. Azca buyan oyanda gitlendim belke saat ikide sosyoloji kilasına çatam.

Olduğu kimi düz ikide prof. Helacoğlunun gelmeyle kilas başlandı. Nezerime bele geldi, bu günkü kilasın artmış iştirakçısı vardır. Ancaq prof Helacoğlunun kilaslarında bu meselenin sabiqesi olduğu üçün çox da dovruxduran deyildi.

Prof. az müqeddmeden sonra Esirlik Tanrısını tribün arxasına çağırdı. Esirlik Tanrısını tribünün arxasında dayanan çağda Prof. üzünü ona tutaraq yarı gülümsündü: "Ancaq", dedi, "hele de biz sizin danışacaq mövzu'uzu bilmedikde sebirsizlikle onun ne olduğunu bilmək istiyirik." ¹⁹⁴

Esirlik Tanrısı, genç bir mühendis olup çalışmaya başladığı dönemlerde, tanımadığı bir kızdən telefonlar almaya başlar. Bu kızdın kim olduğunu bir türlü öğrenemez, kız ismini söylememekte kararlıdır. Genç kız bir aradığında adının "Maya" olduğunu söylemiştir. Esirlik Tanrısı buna rağmen kim olduğunu hatırlamayınca kız telefon etməyi bırakır. Bu olaydan yıllar sonra Esirlik Tanrısı yaz mevsimini geçirdiği ve âşık olduğu obaya gider. "Yıllar sonra"nın tam olarak yirmi üç yıl olduğu eserde belirtilmiştir. Yani Esirlik Tanrısı artık olgun bir adam haline gelmiştir.

O telefonlardan düz yirmi üç il sonra, Esirlik Tanrısı o büzgüş dağında "Hacı Bağır Yurdu"nın üstündeki o yurda bir de macal tapıb qayıdır. Oranı gördükde otuz neçe il ondan ireli o obada üz vermiş zadları bir de izliyir. Ahmed Müellimgilin çadırındaki 'aşiq Alişan oxuyan gecenin lehzelerini zehinde birce birce inci mıncıqlar tekin çevirdikde üreyini qifilden diksindirib yerinden oynadan bir zad yadına düşür. Beleki 'aşiq Alişan oxuduqca uşaqqlar bir sözü şenşinlendirerek bir sayaqda hey çevirib oxuyurmuşlar. ¹⁹⁵

İşte burada Esirlik Tanrısı yıllar önce kendisini arayan "Maya"nın aslında âşık olduğu Sara Gelin olduğunu anlar. Obada oynadıkları oyunda Sara Geline taktıkları isim "Maya"dır.

---

¹⁹⁴ S. 149

¹⁹⁵ S. 198

Kadın Tebriz'e varışının ikinci günü o günün tarihini tam olarak verir. Normalde eserde tarihler İran'da kullanılan Hicri Şemsi takvime göre verilirken, Kadın verdiği tarihte Miladi takvimi de belirtir. Bu biraz da Kadının uzun yıllar Fransa ve Amerika'da yaşamasından ileri gelmektedir. Kadın ikinci bölümün başında o günün hangi gün olduğunu hem Hicri hem de Miladi haliyle belirtir.

*Nahar çağı idi yuxudan oyandım. Oyanmaq da yox, daha doğrusu, ayındım. Çərşemmə günü şəhriverin ondördü, demeli, septamberin beşi idi. Tebrizin yaxınlaşan payızının nefesi gelirdi. Yayın istisi hesabı incardan düşmüşdü. İsti patlar geyilmeli idi. Buranın havasının quruluq fərqi baxmayaraq Nioyurkun havası da indi gerek kötlü deyişileydi.*¹⁹⁶

Kadın geriye dönüşlerde Paris'te yüksek lisansa başladığı tarihi yine Miladi takvime göre söyler. Ancak Hicri takvimi de ihmal etmez. Ancak önceliği Miladi takvimdir.

*Ondoqquz-seksende (demeli min üçyüz elli doqquzda) yayın ortalarında mən Parise yetişdim. Baba tapşırmışdı "Sorbon" biliyurdundansa başqa yerde ders almamalıyam.*¹⁹⁷

Kadının eserin sonlarına doğru hayatını dört bölüme ayırmasıyla eserdeki zaman dilimleri daha net bir biçimde gözler önüne serilir. Ancak bu daha çok kadının hayatının zaman dilimleridir.

*Beleliklə, mənim yetginliyim_əslində_dörd dövreyə bölündü. İlk dövrəsi Tebrizin biliyurdunda elm_ayınla başlandıqda yeddi il sürdü. İkinci dövrəsi isə felsefeləndikdə Parisdə iki il çəkdi. Üçüncü dövrəsi də səthi olan ayın bir sayagda bitdi. Dördüncü dövrəsi də ictimai rölümə o beynəlmiləl şirkətimizdə çox buruşuqlu olan çərçivədə başdan boya səferli olan bir sıra müqavimətlərlə keçdi. Birdən gözümlü açdım gördüm bu dövrən məni həddindən artıq sarsıdıbdır. Oracan ki, ondörd il bundan irəli (ikinci il Amerikada yerləşəndən sonra) atamın mənə ağır olan o və xəbəri çatanda da nə ki Tebrizə gələbilmedim belkə öz yanımda da onu xatırlamağa macal tapanmadım.*¹⁹⁸

---

¹⁹⁶ S. 239

¹⁹⁷ S. 312

¹⁹⁸ S. 322

Romanın son kısmındaysa bu dörd bölümü daha ince ayrıntılı biçimde ele alır.
Bu sefer zaman daha nettir.

İndiye geder dörd yol _her yolun özü bir davran! _yaşamışdım. İlk davranımda men qırx yeddi il yaşadım. İkinci davranımda yirmi sekiz il yaşadım. Üçüncü dövrüm yeddice gün sürdü. Dördüncü dövrüm ise birce lehze parladi, bitti.

İlk dövrüm uşaqlığın dövrünü imiş. “Min üçyüz otuz üç”ün Mehr ayından başlanır bu günecek. Demek, qırx yeddi ‘eddinde sadece bir “dörde”le bir “yeddi” bir birinin yanında dayandıqda qırx yeddi il tamam benim uşaq yaşadığımı gösterirdi.

Qırx yeddi il men öz uşaqlığımı yaşamışdım. Uşaqlıq rüyalarımda yaşamışdım. Öz me’sum olan rüyalarımı gabudlanan bir dünyada dağdan daşa çalib yorulmuşdum.

Gördüm ki bu dünyada siyasetçiler, oyunbazlar, yazargözesini kesib oturanlar, delallıq ocağını qızırdıranlar, ‘eleme qaş yaxanlar, adam canını şisede saxlayanlar, duygularını öz aletleriyle ölçenler, insan karekterini “bibican xanım” qayıranlar, doların (\$) ‘elametini Tanrı görenler, ‘elametden başqa dünyada her bir neyin cediti olduğuna gülenler... Bele bir cenevarlar me’sum olan bir bir insan rüyalarının her birine bir qiymet qayduqda öz qara evlerde doşlanan varlıqlarıyla tutuşdururdular.

Men ki yoruldum amma uşaqlıq dövrünü elece de yorulmadan sap sade menle yaşadı. Hen bu uşaqlıqda dünyanı oyuncaq oyuncaq gezdim, oyuncaq oyuncaq yüksek döktürlük aldım. Oyuncaq oyuncaq evlendim. Oyuncaq oyuncaq uşaq oldum. Oyuncaq oyuncaq boşandım. Oyuncaq oyuncaq şirket qurdum. Oyuncaq oyuncaq pul qazandım. Birce gen ancaq oyuncaqcasına da merizledindim.

İkinci yol yaşadığım dövrüm “min üçyüz elli iki”nin Mehr ayının ilkin günlerinde başlandı. Gözüm o Esirlik Tanrısına sataşan anda men bir daha duğulub bu dünyaya geldim. Dörd döne yeddi il savuşduqda heç suxluq olmayan o get’iyyetle savuşan yirmi sekiz il meni yeni yetmeliyimde yaşatdı. (Bu yol daha dördle sekkiz sadece bir birinin yanında dayanmamışdılar. Oyuncaqcasına yox, bekle get’iyyetle yeddi il dörde birbirine çalındıqda sekkiz ilmende yaşamışdılar.)

Yirmi sekkiz il bundan ineli Tebriz biliyurdunun fenni mühendislik fakültesinde yaranan bir dünyada, men bu günece başdan boya öz yeni yetmeliyimde yaşadım. Düz dörd yol yeddi ilin tıkırlanması başa çatdıqda _ha bu gece_ benim o nocavanlığım _o yeni yetmeliyim_ sona çatdı; qurtuldu. Bu dövranda men ayn yaşadım. Men öz sevdamla yaşadım. Yirmi sekkiz il bundan ineli fakültede yoldan çatan daha nedense argın-yordun

olan bir oğlan topıldı. Tağılandan beri öz başa çatmayan yorgunluğunda bu oğlan adsız dolandı. Bu dolanmalarla öz canında bir dünya sırr daşdı. Onun her bir keçdiyi yerden, her bir keçdiyi yoldan dağın gizlinliklerinin iyi gelerdi. Sırlı olan bir duygu yaranardı. Vucüdında bir sevda çarpınardı. Onu gören anda men başqa bir 'alemdə başqa bir dövrandə doğuldum. Sevda en güclü olan ciddiyetiyle da menle yaşadı. Heç zaman oyuncaqlıq duyğusu mende yaranmadı. Menim sevdalı yeni yetmeliyim düz yirmi sekkiz il sürdü.

O adsız dolanan ağlanın yalqızlığında bir sırr çarpındı. Menim varlığım birce sırrdan yarandı. Men öz yetginiyimde o gizlincesine, o adsız ağlanın evine de yox belke derinlikde olan me'bedine girdikde onun zulumatından öz nişanlılıq daşımı götürdükde, elece de, ona öz nişanlılıq zincirimi qayduqda onla adaxlandım. Onun o hediyesi olan Sanayın me'bedinde yaşadım. Yaşadıqca da öz tiringelerimi 'esirler boyu o me'bedde oxudum. Birce gün o oğlanın göstərşiyile sırrlarla dolu olan o gizlinler gizlinindeki "Aya"nın gözlerini de gördüm gizlinlerde olan nese örtüklü ağzını da gördüm. Ancaq onun o gururlu baxan gözlerinde bütün dünyanın heç de oyuncaq olmadığını gördüm. O gözlerin ala söz-sovunu özümle daşıyorken bu gece Humaya çatdırdıqda bu 'ömrünü Sona çatdırdım.

Üçüncü yol dünyaya gelmeyim düz yeddice gün bundan işeli Şehrivərin onikisinde (ayınlı "Sonay"ın ondörd geceliyinin axşamında) olduqda döz yeddi gün sürdü. Düz öz qeşerimde oturan o Esirlik Tanrısına gözüm sataşanda onun o baxışından gözlerim qamaşanda üçüncü keş olaraq men doğuldum. Bu doğulmaqla menim yetginiyim başlandı. Yetginlenmekle men hekmete doldum. Men felsefelendim. Düz o yeddi gecede men yüz neçe yaşlı olan o Canışan kişinin 'ömrü uzunluqda 'ömür sürdüm. Men bu uzun 'ömrümde "Sara Gelin"nin 'agla sığmayan güzelliğini gördüm. Men bu uzun 'ömrümde Sonayın batan baxışını öz sevdalı baxışına birce an sataşmağını gördüm. Belelikle "Sonay"la, men me'nuy olan bir "balay"ına çıxdım. Men bu uzun ömrümde "adsız bir kimseni" sürgünün son döngesini dönənde gördüm. Men bu uzun 'ömrümde Sonayın ilk axşamdan seherecen menim me'bedime yağdığını gördüm. Bütün dünya sırrıyla doldum. Men balalamaq istedim. 'Esrin sırrını biten menle beraber 'ömürlü olan o Canışan kişinin yer bellemeyinden torpaq canım balalandı.

Dördüncü yol dünyada geliben yaşadığım dövrən isə birce lehze sürdü. Doğulduğum anda mən sənə çatdım; dadaqlarım Humayn yanağına toxananda mən doğuldum da qurtuldum da.

Mən o balalandığım yükü yere qoymaqlıq bu dövrənəm də bitdi qurtuldu. Amma o lehədə mən bir 'esr yox bekle yeddi min illik daşınan birce sırrı öz canımda daşdım. 'Esirlər uzununu süren o sırrın şanlı varlığına inandım da onla yaşadım da. İndi düz bu gecə mən bu 'esirlər uzununu süren yaşayışında balalanıban doğdum da öz balama çatdım da. Balam gözlerini yummuşdu. Eyildim. "Aya"nın o yedimdən il umsug qalan dadaqlarıyla onun yanaqlarından öpdüm. Yuxudan ayıldı. İki qollarını mənim boynuma saldı. Mənə "ana" dedi.¹⁹⁹

---

¹⁹⁹ S. 337-338-339

Mekân;

Rosenau: "Postmodern edebi bir metindeki zaman ve olay örgüsünde olduğu gibi mutlak anlam içeren bir mekân anlayışı bulunmaz. "200 demiştir. İşte burada, yani mekân konusunda tam anlamıyla postmodern demek mümkün olmaz. Çünkü romanda bazı mekânlar oldukça önemli bir unsur haline gelir. Hangi mekânın gerçek hangisinin uydurma olduğunu anlayamamak açısından ise postmodernizme yaklaşıp.

Avava'da mekân parçalanmışlık hissi yaratır okuyucunun üzerinde. Geçmiş dönüşler mekân unsurunda da sürekli sıçrayışlara neden olur. Hatta kimi zaman, okuyucu olayların akışına kapılmışken mekânın ne olduğunu, okuduğu olayın nerede gerçekleştiğini unuttur. Ancak kimi bölümlerde mekân olayın can damarı haline gelerek merkeze oturur.

Metindeki mekân kurgusuna belli bir hareket, esneklik ve yer yer de şeffaflık kazandıran yazar kimi zaman mekânı görünmezleştirir. Bununla beraber mekânın okuyucunun gözüne sokulduğu yerler de vardır.

İki hefteden sonra, üstadlarının nezerleriyle öz şirketlerinin mühasibe mühendislerinin nezerlerini topladıqda o teze mühensislenen telebe bele qerara gelir ki, evin ortasındaki büyük (10x10 metir) dördgöl (merb') olan ışık yolunun düz üstünde bu istenilen suvit üçüncü mertebe kimi tikilsin. Bele ki, şerqle gerb yanlarda her birinde dörd dene sütun qaldırmaqla (bu teze sütunların binövre quruluşla heç bir ilişiyi olmadan) bu iş elverişli olur. Bele ki her yanda iki sütun ortada bir metrelik fasile ile yanaşı tikilir. Bu üçüncü mertebe özü üst damdan metr yarım fasile ile ucaraq, elece de, her terefdən bir metre yaxın konsol vermekle tikilmeli olur. Belelikle aşığı mertebenin ışığı ile tehviyesi de kesilmir. Onu da muhasibe mütali'eleri gösterirmiş ki elverişlidir. Ancaq binövrenin met (bir parça beton) fondosyuvu ehtiyatla altı nöqteden delinmeli olar. Sonrası da 'imaretin ön görkemi iki yandan qabaqlıq olduğu qerinelikle ortadan ise içeri batıqlı olduğuna göre üç merheleli eşik pilekan vurmaqla beraber o damdaş bir "ziqverat" görkemi tapabilir.

Neqşeler çekilir. Üçüncü mertebenin ortasında on iki metir boy on iki metir en ölçüde bir süvit verilir. Şimal-şerq bucağında dekorativ bir qormadayataq otağı ile

---

²⁰⁰ Yrd. Doç. Dr. İsmet Emre, Postmodernizm ve Edebiyat, Ankara Ekim 2004, s. 178.

servis nezere alınır. Şimal-gerb bucağında açıq olan musiqi fezası düzeldikde piyano qoyulur. Cenub-gerb bucağı yarım duvarla ayrıldıqda mütali'e fezası olur. Cenub-şerq bucağı ise oturma ve qonaqlama fezası olduqda balaca bir mutbaqca ile mükemmelleşir. Suvitin düz ortalığında girde olan halaylı bir seki verilir. Cenubterefden, verilmiş o ziqverat forma pileden, giriş yolu olduqda, şimal terefdən ise alt mertebenin içine de dekorativ pile ile yol verilir.

Bu suvit her terefdən açıq olduğundan ötrü dörd yanından da ışık alır. Söz burasındadır ki, bir meseleni o cavan mühendislik telebesi çox çetinlikle hel edir. Bele ki doğuya baxanla batı yanların ışıkları 'ecibe bir formada olur. Qoşa sütunların arasından eni otuz santimetrelilik olan o ışık şırığı şerq duvarın dibindən başlayır duvarın axırınacan. Sonra tavanda davam tapır nehayet gerb'e baxan duvardan enir kefecen. Bu ışık şırığının zaviyesi sanki çox önemli olduğu üçün o cavab mühendis hey teodolit (neqşe berdarlıq dürbünü) quyur buyan oyana baxır. Hey o zaviyeni qutbnuma ile sınavır. Axir ki düz olan zaviyeni tapır.²⁰¹

Eserde çoğunlukla geçiştirilen mekân kavramı burada tam tersine en ince ayrıntısına kadar işlenmiştir.

Romanda en önemli mekân, olay örgüsünün de zamanın da en önemli unsuru olan trendir. Romanın dördte üçlük kısmında yani geri dönüşlerin sürekli olduğu bölümde okuyucunun dönüp dolaşıp geldiği yer hep trendir. Trenin içi ile ilgili hiçbir ayrıntı verilmez. Tasvir yoktur. Bu yüzden de okuyucu mekânın tren olduğunu bilse de gözünde net bir biçimde canlandıramaz. Karakterler sanki buğulu bir trende yol almaktadır.

Roman trene biniş ile başlar. Kadın geçmişe dönebilmek, acı tatlı hatıraları yeniden yaşayabilmek, çocukluğuna gidebilmek için uçak yerine treni seçtiğini daha ikinci sayfada dile getirir. Bu biraz da okuyucuyu olacıklara hazırlamak gibidir. Okuyucunun gözünde, trendeki yerine yerleşip, onun yavaş yavaş hareket başlaması ile birlikte kadının geçmişe yolculuğunun da başladığı canlanır. Trenin hızı ile zaman doğru orantılıdır. Tren nasıl yavaş yavaş ilerlemeye başlayıp gittikçe hızlandıktan sonra tekrar yavaş yavaş hız kesip duruyorsa, geçmişe yolculuklar da aynen bu şekilde olur eserde.

---

²⁰¹ S. 65

*İran'a qayıdandan sonra bu ikinci def'e idi Tebriz'e gedirdim. Birinci def'e irs işlerini yola salmaq üçün qaçaqda getdim. Ancaq bu yol canasiner bir getmeyi istiyirdim. Özüm teyyâreye minmedim. Qatara minmek istedim. Qatar meni aparırdı aparırdı o itgin itgin günlerime. Uşağlığı yada salırdı. Keçmişleri yada saldıqda da istediym tekin aparırdı acılı-şirinli olan öten günlerimde meni azdırırdı. Mense o azmaları sevirdim, elece de azmaqlarıma sevinirdim. Qatarın gedişinde öyrencilik (talebelik) çağlarımda yol döymeklerim, yol döymeye can atmaqlarım canlanırdı. Qatarın gedişi bir dünyaydı mene.*²⁰²

Tren dışında birçok yer gezilir romanda. Çoğunluğu Tebriz'de geçen olaylar sırasında okuyucu kimi zaman Esirlik Tanrısının evine;

Evleri "erk" qabağına çıkan küçenin buruq buruq burulan qolarının birinde idi. Demeli, Tebriz'in göbeyinde, qedim olan bir ev idi. Allah bilirdi o uçub dağılan ev başdan boya öz yaşında neler görmüşdü.

Qapı büyük bir heyete açıldıqda sanki tarihin qapısı açılırdı. Qocaman qocaman ağaçlar var idi. Heyetin şimal terefində eski bir damdaşın töküldüyü görünürdü. Tekce, balaca bir hissəsi salim qalmışdı. Bu hisse o tökülen damdaşın ortalığında idi. Ora Esirlik Tanrısının demek, yaşadığı yuvası idi.

*Ele o hissənin üstündə balaca bir eyvanla balaca bir otaq var idi. Orda da bu qarı arvad otururdu. Eski bir pilekandan çıxdıq o qarının menziline.*²⁰³

*Heyetden üç pille aşağı endikde, bir hal idi. Halın bir qismetinde de metbexçe idi. Qaranlıq olduğuna görə bir zad görebilmirdim. Ancaq bir el-üz yuma servisi var idi bir dene de sanki ambar qapısı var idi. Sol terefdən otağın qapısı açıq idi, girdim içeri.*²⁰⁴

Ellerim duvara deyende bele başa düşdüm ki, metir-yarımlıq ucalığında telisden dövre-ala dekor çekilmişdi. Otağın tavanı qovsi idi ancaq rengini yaxşı seçebilmedim. Otağın baş yanında yataq texti qoyulmuşdu. Ortada bir mizle sendel, aşağı yanında da

---

²⁰² S. 38

²⁰³ S. 58

²⁰⁴ S. 60

*pencerenin qırağında rəssamlıq çatmasının üstündə yarımçıq qalan böyük bir tablo var idi. Otaqdan sevməli olan o boyaların iyi gəlirdi.*²⁰⁵

Kimi zaman Esirlik Tanrısının doğup böyüdüğü köydəki yemiş ağacının altına;

*Dağın böyründə bitən o “yemişən kolu” adlanan qocaman, çox böyük olan bir yemişən ağacı imiş. Haray uşaqılıqdan “Aslıynan Kerem” in yaşadığı ağacı eşinəndə həmişə nəzərinə bu “yemişən kolu” gəlmiş. Ancaq yalnız belə bir ağacın ən ucqar olan budağı da sınıan deyilmiş. Payızda yere şaxta düşəndə uşaqlar gəlib o qıp qırmızı qızaran yemişənləri derəmiş. Derərkən də onun lap yuxarı olan ucqar budaqlarının üstündə –düz ağacın o bir birinə geyişmiş bur budaqlarının qurtulan yerində- uzanıb da yatarmışlar. Yel də gəlib onları həzindən yırğalıyarmış!*²⁰⁶

Kimi zaman Esirlik Tanrısının yazını keçirdiği obaya;

*Qara Xan: “Orda gərəcəksən” deyir, “şəherlərdən də gəlirlər çadır qurub qalırlar. Asla darıxmazsan. Adam var, dağ var, dere var, meşə var, çay var, çimən var (şuxluqca da artırır: “Çayda çimən var!”) göy var, göyerti var. Minməyə at var. Quşlamağa quş var, ovlamağa ov var!” daha da artırır : “İşləməyə iş var!”*²⁰⁷

*Obada damdaşlarla çadırlar qarışıq halda görünürmüş. Havada teke tük ağ bulud da vairmiş amma göyün özü xıyallarda boyanmış kimi tüm laciverd çalırmiş. Havanın o üreyə yatar serinliyində quşlar uçurmuşlar, qonurmuşlar, oxuyurmuşlar. Çimənliklərdə torağaylar, qazalaqlar seslərini dərədən axan o çaya bənzər suya qatırmışlar.*²⁰⁸

Kimi zaman da Kadının doğup böyüdüğü eve gider;

Babamın o celal -ceberutlu- ziqveratinin birinci mertebəsində (doqquz yüz metirlik götürgedə) yirmi dörd dənə feqət otaq var idi. Baba –rəhmətliyin- öz yatağı cənub-şərq hissədə ağaclıqların dibində idi. Ondən azca ıraqlıqda iş otaqları idi. İkinci mertebe isə (altı yüz metirlik) oturmaqla qonaqlama üçün idi. Altı yüz metirmerblik genişliyi olan açıq o mehevvetələr dekorativ halda feza yaradırdılar. O fezalar pillelərlə

---

²⁰⁵ S. 60

²⁰⁶ S. 85

²⁰⁷ S. 119

²⁰⁸ S. 120

*alçaq-ucanırdılar. Yalların birinde böyük bir bilyard mizi qoyulmuşdu. Başqasında ise maman -rehetliyin- heç bir zaman çalınmayan o piyanovu qoyulmuşdu. Baba o piyanovu mamana evlenme gününü xatırlama adıla hediye almışdı ancaq mamanın hali xoş olmadığı üçün çalanmadı. Maman merhum olandan sonra da baba daha o piyanovun arxasında oturmağa birisine icaze vermedi.*²⁰⁹

Tüm bunların yanında Erk Kalesi, üniversite, Fransa, New York, gül bahçesi, mezarlık da adı geçen mekânlardandır. Fakat herhangi bir ayrıntı ya da tasvir yapılmamıştır.

Bütün mekânların içinde trenden sonra en çok dikkat çeken ikinci önemli mekân kadının odasıdır. Bu oda çok ayrıntılı bir biçimde anlatılır. Esirlik Tanrısı tarafından inşaa edilmiş olması odanın en ilginç özelliklerinden biridir. Ayrıca Esirlik Tanrısı odaya bir ışık şelalesi yapmıştır. Bu sayede sonayın ışığının odaya girmesi planlanmıştır. Odayı önemli kılan bir diğer özellik de budur.

*...menim yadıma suvitimin şerq duvarlarının dibinden başlandıqda tavandan gelib gerb duvardan yere çatan o şirim ışiq yolunu saldı. Ancaq bu anayın ışiq yolunun da neqşesini ele bu Esirlik Tanrısı verdiyi yadıma düşdükde halim artıq gerginlendi.*²¹⁰

Tebriz'deki baba evinde bulunan bu oda sonradan inşa edilmiştir. Daha bu aşamada Esirlik Tanrısının inşa etmesi açısından önem kazanır. Ancak en dikkat çekici unsur odanın tavanındaki penceredir. Bu büyük pencere “ışık havuzu” oluştursun diye yapılmıştır. Dolunay olduğu geceler burada ay ışığı odayı aydınlatır. Bu odanın bir diğer önemi ise ayrıntılı bir biçimde tasvir edilmesidir. Romanda geçen hiçbir mekân böyle anlatılmamıştır. Kimisinin üzerinde hiç durulmazken, kimisi öylesine anlatılmış, okuyucunun “göz gezdirmesi” ne izin verilmiştir.

Eserde mekânların sayıca bu kadar çok olması hareketli bir roman olmasını sağlar. Başkarakterin bulunduğu mekânlar genellikle daha net gözde canlandırılabilse de diğerleri için bunu söylemek pek mümkün olmaz. Haray'ın çocukluğu ve ilk gençlik yıllarının geçtiği köyde yaşananlar, sonrasında tüm yazını geçirdiği ve ilk kez âşık

---

²⁰⁹ S. 292

²¹⁰ S. 62

olduğu obada geçen olaylar roman bittikten sonra akılda kalırken mekânlar ile ilgili detaylarla alakalı çok Şey hatırlayamaz okuyucu.

Eserde mekânların bu kadar az tasvir edilmesinin sebebi, postmodernist dūŐünceye mal edilebilir. Postmodernist eserlerde yazar her okuyucu için tıpatıp aynı bir roman çıkarmak yerine okuyucunun da dâhil olduğu, esere biraz da okuyucunun yön verdiği romanlar oluŐturmak ister. Buna dayanarak Avava'nın da bunu amaçladığını söylemek mümkündür. Çünkü en ince ayrıntısına kadar tasvir edilmiŐ mekân ister istemez her okuyucunun zihninde benzer bir tablo çizer. Çok ufak kısımlar hariç tüm zihinlerdeki mekân aynı olur. Ancak tam anlamıyla anlatılmamıŐ, tasvir edilmemiŐ, bir iki saniye göz attırılmıŐ mekân her okuyucunun zihninde bambaŐka bir tablo çizer. Yazarın amacının da zaten bu olduğunu dūŐünmek çok da mantıksız olmaz.

Tüm bunlara dayanarak belli baŐlı mekânlar dışında, yazarın romanında mekânları görmezden geldiğini söylemek de mümkündür.

Olay Örgüsü;

Bu romanda; birbirinden kopuk gibi görünen ve karmaşık bir olay örgüsü çıkar karşımıza. Yazar düz bir çizgide ilerlemek yerine daha iç içe geçmiş bir akışı tercih etmiştir. Bu yönleriyle tam anlamıyla postmodernist roman imajı çizen eser, bazı yönlerden ise bu akımdan ayrılır. Örneğin Rosenau postmodernizm ile ilgili şunları söyler: "Postmodernist metinlerde, modern metinlerin olay örgüsü kurgulanımının tam tersine, karmaşık ve başıyla sonu belli olmayan bir yapının karşımıza çıktığını söylemek mümkündür."²¹¹ Bu görüşten yola çıkarak "karmaşık" olay örgüsü konusunda hemfikir olsak da, "Avava" romanı için "başı ile sonu belli olmayan bir eser" demek hiç de doğru olmaz. Çünkü romanın nerede başlayıp nerede bittiği oldukça nettir. Netlikten asıl kopuş metni okudukça çoğalır. Romanın "düğüm" bölümü en çok kafa karıştıran kısmıdır. Geriye dönüşlerle daldan dala atlanır. Önemli ya da önemsiz çoğu karakterin yaşamı ile ilgili ilginç bazı noktalar öğrenilir. Okuyucu daha bir noktayı hazmedememişken başka bir noktayı öğrenmeye başlar. Ama sonuçta hepsi birbirine bağlanır. Romanı okudukça bulanık sulara doğru ilerleyen okuyucu, "çözüm" bölümünde berrak sulara doğru yön değiştirir. Tüm soru işaretlerinden kurtulmasa da, romana bakışı artık daha net olan okuyucu olay örgüsünü kafasında oturtmayı başarır.

"Avava"da olaylar trene biniş ile başlar. Tren hem olayları başlatması, hem de olayların devamını sağlaması açısından eserin kalbi gibidir. Romanın kahramanı "kadın"ın trene binmesi ve burada üniversite hayatı boyunca hoşlandığı daha sonra da aklından tam olarak çıkartamadığı Esirlik Tanrısı ile karşılaşması olaylar zincirinin ilk halkasıdır. "Kadın" trende yolculuk yaptığı sırada geçmişi hatırlar. Sık sık geçmişe gidilir, bu geriye dönüşler sırasında "kadın"ın hatırladıkları sayesinde okuyucu birçok karakterle tanışır. Esirlik Tanrısının hayatının en ilginç ve gizli kalmış yanları öğrenilir. Ancak tüm geriye dönüşlerden sonra dönülen yer yine trendir. Olay örgüsünde treni tam ortaya yerleştirirsek tüm yaşananların buradan çıktığını görebiliriz.

Yazar romanını yazmadan önce hazırladığı taslakta; okuyucuyu şaşırtmayı, bazı şeyleri okuyucunun kendi kendine algılamasını sağlamayı göz önünde bulundurduğu anlaşılmaktadır. Olay örgüsündeki kopuklukları okuyucunun kendi kendine bağlamasını

---

²¹¹Yrd. Doç. Dr. İsmet Emre, Postmodernizm ve Edebiyat, Ankara Ekim 2004, s. 169.

istemiş, boşlukları da kendi kendine doldurmasını hedeflemiş gibidir. Romanın bir yerinde karşımıza çıkan ve önemsiz gibi duran karakter olayların akışı sayesinde ayrı bir önem taşımaya başlar. Yine romanın bir yerinde karakterlerden biri sokakta yanımızdan öylece yürüyüp geçen bir insan gibiyken, olay örgüsünün bizi getirdiği yerde eserin önemli bir ögesi haline gelir.

Yazar, belki de günlük hayatta önemsiz gibi duran olay ve kişilerin zihnimizde farklı algılanmasını istemiştir. Çünkü okuyucu romanı okuyup bitirdikten sonra, kendi hayatını bir film şeridi gibi gözünün önünden geçirir. Birbiri ile alakası olmadığını düşündüğü olayların ve kişilerin aslında nasıl da olmadık bir yerde kesişebileceğini düşünür.

Romandaki olaylar kimi zaman olumlu iken kimi zaman da olumsuzdur. Tıpkı hayat gibi. Ancak bu örgü öyle bir biçimde kurgulanmıştır ki, kötü çoğu zaman iyiyi de beraberinde getirir. Eserin başından beri karakterlerin başına gelenler bir amaca hizmet etmiş gibidir adeta. Bu da akıllara olay örgüsünün sonuçta kulağımıza fısıldamak istediğinin “her işte bir hayır vardır” düşüncesi olup olmadığını getirir. En ufak bir olay, bir insanın hayatında 1. Dünya Savaşı kadar büyük bir etki yaratabilir mi? Bu birçok insanın bildiği, kiminin inanıp kiminin gülüp geçtiği bir düşünceyi hatırlatır. Bir kelebeğin kanat çırpması, öteki kıtada fırtınaya yol açabilir belki.

Avava romanının olay örgüsü yapbozu andırmaktadır. Bir aya yayarak okunabilecek bir roman değildir bu. En fazla bir hafta içinde okunmalı, iki okuma arasındaki mesafe çok olmamalıdır. Bunu gerekli kılan en önemli unsur da işte bu olay örgüsüdür. Yazar, küçük küçük olayları yapboz parçaları okuyucu zihninde teker teker toplamalı, okudukça gereken yerlere yerleştirmelidir. Bunun için de küçük parçaları unutmaya meydan vermeden, arayışı uzatmadan eseri bitirmelidir. Ancak bu şekilde sonuçta ortaya çıkan güzel tabloyu eksiksiz bir biçimde görebilir.

Avava Nasır Mensuri'nin iki önemli romanından biridir.

Okuyucu roman boyunca olayları kadının gözlemleri, düşünceleri, yorumları sayesinde izlerken; bir taraftan da yazarın gözüyle takip eder.

Romanın başına bir sohbet eklenmiştir. Burada bir kadın ve Nasır Mensuri

sohbet eder. Yazar kendisiyle Azərbaycan Folkloru ile ilgili konuşmaq isteyen bir kadın olduğunu öğrenir. Kadını kabul eder. Öncelikle “Sonay nedir?” sorusu çıkar yazarın karşısına. Yazar şöyle cevap verir;

*“Sonay” ya “son ay” yayın axırlarında son aylı gecelerde çıxan aya deyilir. Bu zaman ekin döyülüb xırmenler yığılandan sonra, amma hele payız düşmemiş olur.*²¹²

Kadın “Sonay”ın Avropa’daki “ekin ayı” olduğunu söyler. Yazar benzese de tam olaraq aynı şeyler olmadığını belirtip açıklama yapar;

*Beledir. Ancaq azca fərqlenirler. Demeli, gerbde deyilen “ekin ayı” payızın e’tidalına en yaxın olan “bütöv ay” (saray) dır. İsterse yayın son günlerinde olsun, isterse payızın ilkin çağlarında. Amma bizim “Sonay” deyilen geceler düz xırmenler yığışandan sonraki –amma hele payız düşmemiş- aylı gecelerdir. Payızdan qabaq olduğunun delili budur ki payız düşən çağlarda geceler hava çox soyuq olur. Ona göre de geceler aralıqda (meydanda) çıxıb oynamaq olmaz. Sonayın münasibeti bu gecelerde çıxıb oynamaqdır.*²¹³

Sohbetin ilerleyen yerlerinde kadın bu “Sonay”ın destansı bir şey olup olmadığını sorar. Eger böyleyse de bu efsanenin nereye dayandığını bilmek ister. Yazar da anlatır;

Baxın, “saray” (bütün ay) olanda ayla güneş 180 derece zaviyelenirler. Ona göre de ayla güneş üz-üze qalırlar, demek, birbirlerinin üzlerini bütün olaraq görəbilirler. Ancaq bu görme çoxlu öteri, çoxlu telesik haldadır. Bele ki payızın e’tidalı olduğuna göre gece ile gündüz barabardırlar; ay çıxan çağda güneş batır, ’eksine de güneş çıxanda ise ay batır. Yani ay yetginleşib ondördüne çatanda daha bir birlerinden en uzaq olan fasıleye çatırlar. Belege fasılelendikde de bir birlerine çatmağa can atırlar. Sanki bir cür gizdelen palanc oynanır. Elebilirsən ki birisi obirisine çatmaq istiyir. Daha aydıncasına deyilse, sanki “ay” “güneş”in ardıca qaçır amma çatabilmir. Ay, bebelikle, halqın ayın-şayın çağında sövdalanır. Elece, bu ayın-şayın ağda xalqı da sövdalandırır. Xalqın sövdalı gözünde ayın dolanıışı daha da sövdalı görünür.

---

²¹² S. 28

²¹³ S. 29

Bilirsiz ayın dolanışı bu çağlarda da bir teher ferqlener. Bele ki başka günlerde ay qabaqki güne nisbet 45 deqiçe geç çıxar amma sonayki ondörd gecelik çağlara yaxınlaşdıqda bu gecikmeler azalar 30 deqiçeye çatar. Sanki ay sövdalandıqda daha da artıq telesir, tez tez çıxır.

*Amma bilirsiz sonayın sövdası sonsuzdur. Sonsuz da yox belke de ebedi tıkrarlanan bir sövdadır, her il bir gizdelen balanc kimi tıkrarlanır, bir tapmaca kimi tıkrarlanır.*²¹⁴

Kadın buna benzer başka bir sevdanın olup olmadığını sorunca Yazar Kerem ile Aslı'yı örnek verir, neden benzediğini de belirtir;

*Vardır. Aslıyla Keremin sövdası tıkrarlanır. Onlar qocalandan sonra yine cevanlanıb ondörd yaşar olurlar. (ayın on dörd geceliyle müqayise edin!) Kerem aslını axtarır ancaq her yol öteri görebilir (sonay kimi) . Axırda da aslıya çatarken od tutur yanır (güneşin odlu olduğu üçün) . Aslının atasının adı “Qere Melik”dir. Olsun ki bu ad da şerqden doğan güneşle bağlı olsun (qere=şerq) ! Belekile de ebedi olaraq tıkrarlanırlar. Bele deyilsin ki; çox esqi olan bir üstüre zaman boyu reallandıqca öz karakter mısdaqlarını ictima'da tapıbdır.*²¹⁵

Yazar, Aslı ile Kerem'in aşkları ile Sonay efsanesi arasında bir bağlantı kurmuştur. Romanda da bu hikâyeden bahseder. Haray ile üç arkadaşı (Eteb, Çapar, Yunus) ormanda kurdu aramaya gittiklerinde bir ara Haray diğer arkadaşlarını kaybeder, tek başına kalır;

*Evvelce atları yorga sürürler, sonra sözlerini birleşdirdikde qızıışb zor çapırlar. Onların üçü cırasıl at çapdıran olduqları üçün getdikce kese aralanırlar. Haray dalı qaldıqda onlar geden kese yolu tanımadan onları itirir.*²¹⁶

Bunu üstüne yazar birden Kerem ile Aslı'nın hikâyesini anlatmaya başlar;

Bele deyirler ki “Kerem” aylar iller boyu diyar ba diyar, dağları çölleri, elleri obaları, şehirleri, kendleri dolandıqdan sonra nıfretli kineli olan adamların hıylesiyle itirdiyi sevgilisi “Aslı”ya axır ki çatır amma toy gecesi Aslının atası olan “Qara Melik”in qurqulandırdığı tilsimden od tutur yanır.

---

²¹⁴ S. 30

²¹⁵ S. 31

²¹⁶ S. 82

Toy gecesi Aslının donunun tilsimle qifillanan düymelerini Kerem açdıqda düymeler dönürler yeniden düymelenirler. Kerem o düymelerin tilsiminden qurtulması olmadan odlanır. Onun odundansa Aslı da odlanır. O od sade bir od deyilmiş ki. O od nifret tilsiminden qopan bir od imiş. Keremi yanar gören kimi onun ‘azabından Aslı da alovlanır. Aslının alovundan Kerem daha da alovlanır. Bir birlerinin odundan xarla çekib yanırlar. Toyun gecesinden ancaq iki topba gül qalır yerde.

O odlanmalardan da ancaq “yanıq Kerem” havası yaranır; bu hava heç bir sudan sönmüyen bir odun alovlarından danışır nifretten, sevdadan yaranan bir odun alovlarından danışır! Tanrının emriyle o iki sınaqdan çıxmış, elece de sevda odunun tilsimlendiyinden yanıb kül olan sdaqetli sevgililer gözlerden ıraq olan bir yerde ebedi yaşayırlar. Bu sözü bütün analar, bütün qarı analar, öz uşaqlarına bir sırr kimi deyerler. Onlar öz balalarına sevişmeyin hörmətini andırırlar. Bu hörməti andıran çağda onlara deyeler ki Aslıyla Kerem o gözlerden ıraq olan yerde nehendür bir ağacın üstündə yaşayırlar. Orda yaşadıqda onlar qocalarlar, qocalarlar ancaq yene de Tanrının emriyle qayıdıb on dörd yaşar cavan olarlar; dönüb sevdalarının başlangıcından başlarken yeniden ‘ömür sürerler. Xalq öz arası deyer ki bu qocalb yeniden cavanlanma, o gözlerden ıraq olan ağacın üstündə, qıyam-qıyametecən hey dönüb tezelenəcək.

Onlar her döne on dörd yaşarlananda birbirlerini görmemiş kimi, elece de bir birlerini tanımamış kimi yeniden qayıdıb bir gönülden min gönüle bir birlerine vururlar.

Oğlanın terlan quşu gedir qonur qızın elinin üstünə. Oğlansa terlanı axtara axtara girir qızın bağına. Oğlan qızı görceyin onu “Aslı” seslendikde terlanını ondan istiyir. Qız ise oğlanı o halda terlanın ardınca gördükde onu “Kerem” seslendikde: “Oğlan, Kerem eyle terlanıvı gel apar! ” deyir. Belelikle de onlar yene de birbirlerine yeniden ad qoyurlar; qız oğlana “nergiz” yox “Aslı” olur “Aslı” da qalır. Oğlansa qıza “Mahmud” yox belke “Kerem” olur “Kerem” de qalır.

İndi bunun adı ayındır, oyundur yoxsa yaşayışdır ancaq Tanrı özü yaxşı bilir. Tanrı özü bilir ki xalqın üreyindəki o nehendür ağacın üstündə o iki nefer ne sayaq yaşayıyır. Aslının başı ağrıyanda Kerem öz sedefli sazını köyneyindən çıxardır ona ‘agla sığmayan havalar çalır. Ele çalır ki sözlər o havaya çatanmadan tiringeleri söze

dalabilir. O sözləri tapılmayan havadansa Aslı uyur. Ayınanda Keremi tezece tapmış kimi ferehlenir dünya ise ondan ferehlenir.

Atalar analar, böyük babalar, qarı analar öz balalarına deyerler ki Allah bu ebedi müdbeyinliyi onların sevda yolunda sedaqetle çekdikleri meraretlerden ötrü veribdir. Onlar öz xeyir seferlerine gedende Aslıyla keremi o iraq olan ağacın üstünde, ondörd yaşlarındaiken görübler. O gören müsafirler amma, heç zaman onların harda olduqlarını kimsesine demiyibler-demezler de.

Çox balalar vardır bu sözləri eşinende öz böyük babalarının ağ qaşlarının altından uşaqqlar gözü tekin çırıldıyan gözlerinin düz içine baxdıqda üreklerine bir zadı utanıb soruşabilmezler. Onlar bunu bilmek isterler ki göresen onların bu böyük babaları o uzun uzun yollara sefere gedende “Aslıyla Keremi” görebilib yoxsa yox. Onlar bu sorgunu öz balaca çabalıyan üreklerinden bir sırr kimi ondan ötrü gizlederler ki olmuya böyük babaları onlara güldükde: “Yox! ” desin. Amma birce gün qarı ananı şirin şirin dile tutduqda ondan yavaşcadan bu sorgunun soruşmağını özlerine ve’de vererler ele soruşalar ki qarı ona birden “yox” olsa da ancaq “yox! ” demesin.²¹⁷

Bunun dışında Sonay efsanesini “novruzgülü ile qızılgül” ün aşkına da benzeter Yazar;

Ondan sonra, novruzgülüyle qızılgülün sövdasıdır her il tikrarlanır. Bayram çağı qar ericeyin, novruzgülü dağda biter. Neçe gündən sora da solar geder. Bu neçe günde amma gözleri qızılgülü axtarar. Hâlbuki, qızılgül yazın son çağlarında kendde biter. Onlar heç vaxt bir birlerine çatabilmezler. Xalqın fikrice: ”Herkes onları bir birine çatdırarsa behište gedecedir! ” Yazın bütün boyu onların sövdasıyla boyanar, sövda iyile dolar.

Demeli, yazın fesli bu güllerin sövdasıyla başlanır (yaz e’tidalında) . Payızın fesli ise ayla güneşin sövdasıyla başlanır (payız e’tidalında) . Her ikisi de sonsuz bir sövda kimi başaçatmayan bir ayınlı-oyunlu kökde tikrarlanır.²¹⁸

İlginç olan bu “gül” motifinin romanının bir yerinde dikkat çekici bir biçimde önem kazanmasıdır.

Roman kahramanı kadın Tebriz’deki evine dönüp yüz üç yaşındaki bahçıvanları Canışan’ı görünce çok sevinir. Gecenin bir yarısı uyuyamaz, bahçeden gelen kürek

---

²¹⁷ S. 82-83-84

²¹⁸ S. 32

seslerini duyar, Canısan'ın yanına iner. Bir taraftan sohbet edip hasret giderirler bir taraftan da çay içerler. Bu sırada Canısan kişi, kadının babasının (Cenab-ı S) kadın için yaptırdığı odayı yapanın Esirlik Tanrısı olduğunu söyler. Canısan bu oğlanı kendi oğlu gibi görmüştür. Kadına Esirlik Tanrısı ile yaptıkları sohbetlerden birini anlatır;

Canısan kişi sanki bu kövrek xatireden duruxsundu. Sonra: "Zalim oğlunda bir keser var idi! " dedikde bir az dayandı. Çay süze süze: "Mühendis mennen bele şerti kesdi ki, men bu bağda ele qızıl gül becerdem ki bayram axşamı güle dolmuş ola. Qonça qonça çirtlamış ola. Mühendisin özü de o çağda gede o öz dağlarında biten zambaq tekin novruz gülülerini ter-teze getire. "

Men maraqlandım: "Eceb! " dedim. "Bu işin delili ne idi? "

"Axi novruz gülünen qızıl gülün sevdası sonsuz bir sevdadır. Onlar heç zaman bir birlerine çatanmıyblar. Yaradan bele yaradıb ki novruz gülü bayram çağı dağda biter qızıl gülse yazın sonunda. Onlar o sevda sınağında her il tikrarlanırlar. Ancaq Tarı adamlara da bir sınaq qoyubdur; herkes onları bir birine çatdırsa behişte gedecedir! "

*Canısan dayandı. Mene bele geldi, bir zaddansa doluxsundu. Danişabilmedi. Danişanmasaydı da sanki üreyinde qalan bir sözü bir daha saxlayanmayan kimi bir nefere açmaq istiyirdi. Ona göre de başını aşağı saldıqda xırda xırda dedi: "Mene demeseydi de men ancaq başa düşürdüm ki o balanın boynunda bir borcu vardır. Birce mahal-mümkün bir işi başa salmalı idi. Men onun gözlerine baxanda bilerdim ki öz eline qayıdabilmir. Amma özü diline getirmez idi. "*²¹⁹

Nasır Mensuri ile sohbet sırasında kadının bir diğer sorusu ise; "Sonay" da nasıl toplandıklarıdır. Yazar şöyle cevap verir;

*Ay çıxcağın bir nefer elinin aynasını ağzına çala çala "Avavava-----" Çeker. Bu "avava" çağırış marşı kimidir. Bu çağırış sesini eşidenler aralıqda toplanırlar. "*²²⁰

Yazarın yaptığı bu açılama ile romanın ismini nereden aldığını da bize anlatmış olur. Kadın soru sormaya devam eder. "Yalqizek" kelimesinin anlamını öğrenmek ister. "Yalqizek" romanda da Haray'ın (Esirlik Tanrısı, Sonay) bir diğer adıdır. Yazar açıklama yapar;

---

²¹⁹ S. 229

²²⁰ S. 34

”Yalqızek” teze yetginlenmiş (buluğa dolmuş) erkek qurddur. Bu çağda, yalqızek, qurdların sürüsünden qovalanar; qovalandıqda da yalqız yalqız sülener. Sürüye qayıtmaq üçün güclensin gerek. ²²¹

Yazarın bir diğər romanı olan “Qaraçuxa” da sürgün olayı çok büyük bir yer tutmaktadır. ”Avava” romanındaki Sonay efsanesi gibi romanın çıkış noktasıdır. Kadının sorduğu “Sürgün nedir? ” sorusunu açıklayan yazar bize o roman hakkında temel bilgileri vermiş olur.

Sürgün bir sıra çöl heyvanlarının (marallar, qurdlar, ilanlar...kimi) sürü ile ölüme sarı getmeklerine deyilir. Onlar sürü ile gedib möv’ud bir yorgandan atıldıqda hamısı ölerler. Bu zamanda bütün o sürgüne gedenler me’sumlanarlar; heç zadla işleri olmaz. Sürgün Azərbaycan folklorunda bir sırdır. ²²²

Bu dokuz sayfalık sohbet, yazarın;

Neçe aydan sonra terefinden elime bir para yazılarla bir neçe kaset çatdı. Daha artıq xeber-eter olmadı. Özü istediği kimi, o yazılarla kasetlerin mezmunu bele bir yazıya doldu. Ancaq:

1-Bu roman o xanımın dilinden söylenir (romanın müsteqim ravisi o xanımdır.)

2- (Düzgün bir edebi tenqidimiz olmadığı üçün de düşünceler oxuculara demelidir ki) bu romanda, “qatar”la “gece” ravilerin “ayın” (üsturevi, mitikal) zehniyle birleşir. ²²³ dediğine göre bir özet niteliğindedir.

Yazar romanı anlatan kadın ile sohbeti yapan kadının aynı kişiler olduğunu söylemiştir.

Bu roman o xanımın dilinden söylenir (romanın müsteqim ravisi o xanımdır.)

Yani bizim isimsiz kahramanımız bu soruları soran kadındır aslında. Romanımızın temeli bu kadın yıllardır gitmediği Tebriz’deki baba evine gitmeye karar verir. Amerika’dan uçakla Tahran’a giderek, tren ile Tebriz’e gider. Treni seçmesinin sebebi ise özellikle belirtilmiştir romanda. Kadın geçmişini hatırlamak, geçmişi yad etmek ister;

---

²²¹ S. 35

²²² S. 35

²²³ S. 36

İrana qayıdandan sonra bu ikinci def'e idi Tebriz'e gedirdim. Birinci def'e irs işlerini yola salmaq üçün qaçaqda getdim. Ancaq bu yol canasiner bir getmeyi istiyirdim. Özüm teyyâreye minmedim. Qatara minmek istedim. Qatar meni aparırdı o itgin itgin günlerime. Uşağlıgımı yada salırdı. Keçmişleri yada saldıqda da istediylim tekin aparırdı acılı-şirinli olan öten günlerimde meni azdırırdı. Mense o azmaları sevirdim, elece de azmaqlarıma sevinirdim. Qatarın gedişinde öyrencilik (talebelik) çağlarımnda yol döymeklerim, yol döymeye can atmaqlarım canlanırdı. Qatarın gedişi bir dünyaydı mene. ²²⁴

Trene biner binmez üniversitede âşık olduğu oğlanı görür. Geriye dönüşler buradan başlar. Esirlik Tanrısı adını taktığı bu adamı yıllar sonra yeniden görmek kadın üzerinde çok büyük bir etki yaratır.

Kadının üniversiteye girip elektrik mühendisliği bölümüne başlaması üzerine herkesin söyledikleri sözler aklına gelir;

Güneş teqvimiyle min üç yüz elli ikide men Tebriz biliyurdunun (danışgahının) fenni fakültesinin (danışkedesinin) “berq” mühendislik ixtisasında (riştesinde) qebul oldum. Özüm bu ixtisası seçmişdim. Bu seçdiyime göre de heç bir söze qulaq asan deyildim. Amma qulağıma çatırdı-çattırıldı da-qızlar bu mühendislik derslerini oxuyabilmezler xisvesiyle de güzel qızlar. Bu babetden asla güzel olub olmadığımı fikir veresi deyildim; pulum da var idi adlı-sanlı elçilerim de. Mene tekce öz sevdiyim ixtisasda ‘âli teshil olmaq istiyirdim. Xalqın da ağzını bağlayabilmezdim. Ancaq, “Gözel qızlar mühendislik oxuyabilmezler” dedikleri meni incidirdi, bununla da, daha doğrusu, meni daha da çalışqanladırđı. ²²⁵

Kadın üniversite yıllarında bir gün, Esirlik Tanrısı'nı aramaya gelen birini görür. Bu kadın Esirlik Tanrısı'nın komşusudur. Esirlik Tanrısı'nı aramaktadır. Roman kahramanı genç kadın onu sonrasında evine bırakmayı teklif eder. Aslında genç kadın Esirlik Tanrısı'nın nasıl bir yerde oturduğunu bilmek ister.

Qarı artı'q meni zehmete salmaq istemirdi ancaq özüm qeribe bir duygu ile onu evine çatdırmaq istedim. Qeribe bir duygu ile de Esirlik Tanrısının yaşadığı yeri görmek istedim. ²²⁶

---

²²⁴ S. 38

²²⁵ S. 40

²²⁶ S. 57

Komşu kadın ile bir çay içip çıktığı sırada Esirlik Tanrısı'nın gizlice evine girer;
Nece deqiqeden sonra men qarıya: "Sağlıqnan qal, anacan! Helelik! " deyende gördüm qarı uyub gedib; yuxudadır. Pilekandan endim aşığı. Gözüm Esirlik Tanrısının qapısına düşende gördüm qapını qıfillamamışdı. İçerden de çox ze'if bir çırıltı gelirdi.

İçerini görmək havası daha da güclücesine canıma dolduqda deli gönül meni qıdıqladı.

Heç bilmedim necür oldu. Uşaqların zehrinde qaynanan anı bir duyulanma kimi, biler bilmez halda, birden gelib qapını açdım girdim içeri. Heyetden üç pille aşığı endikde, bir hal idi. Halın bir qısmetinde de metbexçe idi. Qaranlıq olduğuna göre bir zad görebilmirdim. Ancaq bir el-üz yuma servisi var idi bir dene de sanki ambar qapısı var idi. Sol terefdən otağın qapısı açıq idi, girdim içeri. ²²⁷

Kadın içeri girer, yanlış bir şey yaptığını bilse de kendine engel olamaz, merakına yenilir evi gezer Çıkmadan önce de masanın üstünde duran "şeve" taşını aldığını fark eder;

Sivici maşına salanda sol elimde gördüm bir zad vardır. Elimi açmaq mene çetin gelirdi. Geyr-i iradi olaraq o qeder elimi berkdən sıxmışdım barmaqlarım qurumuşdu, dırnaqlarım elimin aynasında ete cumduqda derin derin yer salmışdı. Elimin içinde, gördüm, bir şeve daşı vardır. Demeli, men zulumata girib çıxmışdım. Ordan da bir daş qıcıtmışdım. Bileyim derindən stırılıb yaralanmışdı; olsun ki, mıx tekin bir zada ilişdikde yarılıb qanamışdı. ²²⁸

Tüm bunlar kadının zihninde tekrardan yaşanır.

Kadın 21 yıl sonra trene binip Esirlik Tanrısı'nın karşısına oturunca elinde bu taş vardır. Asıl büyük şaşkınlığı ise Esirlik Tanrısı'nın elindeki bilezik yaratır. Bu, Kadına annesini verdiği bileziktir. Kadın bu bileziği kaybetmiştir yıllar önce; ama nasıl ve nerede olduğunu hiç bilemez. Trende işte bunu öğrenir;

Esirlik Tanrısı cibinden qarmaqlı bir mıxça çıxartdı. Çox balaca bir naylon kiseye qoyulmuşdu. Men o daşı telesik halda el atıb götürənde bileyim bu qarmağa ilişmiş imiş bileyim cızıldıqda zincir qolbağı da qırılıb düşmüş imiş. Olsun ki, eve

---

²²⁷ S. 60

²²⁸ S. 62

ytenden sonra bileyimin qanını gördükde histirik bir vez'iyetde tiğle de tezedden bileyimi budarlamış aymışam.

*Demeli benim qanım o iki ma'bedlerin ikisinde de tökölmiş imiş belke de birce qurban kimi!*²²⁹

Kadın trende olduğunu fark edip hayal dünyasından uyanınca Esirlik Tanrısı'nın yanında 13-14 yaşlarında bir kız görür. Güzelliğine hayran kalır. Onun güzelliğini henüz açığa çıkmamış bir sırta benzetir;

*Nezerime bele gelirdi, bu qızın güzelliğini, gözlerinde yuvasalan o sırrın nağıllarını, men, tarixin o alaqranlıq qalan bucaqlarında görmüşdüm. Sazdan qopan üreklerin döyüntülerinde eşitmişdim. Elece de o qızın tikdiridiyi o el çatmayan bir qalaçanı aydıncasına qörmüşdüm. Dünyanın her yanından, onun sevdasından tapılıb gelenlere heyretle baxmışdım. Görmüşdüm ki, onlar bir bir o el çatmayan qalaçanın daş duvarının dibinde qoyulan o yeke elçi daşını süpürüb üstünde otururdular. Görmüşdüm, qız gelirdi; qalaçanın üstünden bir bir elçilerinden bu gözlerinde gizlenmiş gizlin sırrın ne olduğunu soruşurdu. Görmüşdüm de heç biri cavabını bilmirdi. Bilmediyi üçün de boynu vurulurdu. Boynu vurulan o elçilere son görüş olsun deye öz saçından tel ayırıp qalaçanın üstünde saz çalardı; “qanun töküldü de gözümde yuvasalan bu gizlin sırrı bilmedin!” deyirdi. Onlar da o sehirlili olan çalqıya mat qaldıqda heyret içinde ölümelerini saymadan boyunları vurulurdu; başlardan burc düzelirdi leşlerden qala tikilirdi.*²³⁰

Trende yol aldıkları sürece Esirlik Tanrısı'nın yanında mutlaka bir kız vardır. Bunların hepsi başka kızlarmış gibi görünse de aslında aynı kişiler olduğunu söylemek mümkündür.

Esirlik Tanrısı'nın ellerinin kelepçeli olması da bir başka ilginç durumdur. Kadın da buna çok şaşırır.

*'Eceb! Esirlik Tanrısı özü esir imiş!*²³¹

Kadın ile Esirlik Tanrısı aynı üniversitede yedi yıl okumuş ancak hiç konuşmamışlardır. Kadın Tebriz'in varlıklı ailelerinden biri olarak hayatını sürdüren bir

---

²²⁹ S. 54

²³⁰ S. 43

²³¹ S. 44

kızıdır. Esirlik Tanrısı ise köyünden okumak için çıkmış bir delikanlıdır. Köyünden uzakta geçirdiği ilk yaz tatilinde babasının arkadaşının bulunduğu obaya gider. Burada âşık olur. Obada âşık olduğu kız ile birbirlerine sevdiklerini söyleyip gizlice nişanlanırlar. Ancak bu nişan uzun sürmez. Nişanın ertesi günü kız rahatsızlandığı için obadan ayrılır. Esirlik Tanrısı da ondan bir daha haber alamaz.

Esirlik Tanrısı, staj yaptığı dönemde bir kızdan telefon almaya başlar. Kız ilk başta kim olduğunu söylemek istemez. Canı sıkıldığı için aradığını, sohbet etmek için öylesine bir numara çevirdiğini söyler. Sonraları kız isminin “Maya” olduğunu söyler. Esirlik Tanrısına ismini sorması üzerine genç adam köyünden ne için ayrıldığını anımsar;

“Eşitceyin mühendis çox gergin bir hala qalır. İlk keş olaraq nedense öz adını yada salabilmeden huyuxur. Öz içinde, ’ömür boyu üreyine sehm oturdan o bom boşluğu derinden his edir. Sanki indiyecen bilmemişmiş her kes özü ona –bir ves’iyyet üzre- onun durumuna yaraşan bir ad verdikde özü heç zaman öz adını kimseye demeyibdir yalqızekden suvay! O ad qazanmaq üçün öz yurduna qayıtmalı imiş!”²³²

Esirlik Tanrısı üniversiteyi bitirir. İyi yerlere gelir. Kadın ise üniversiteyi bitirip Fransa’ya gider. Oradan da Amerika’ya gidip yerleşir. Evlenir, çocuğu olur, büyük bir şirket kurar. 21 yıl boyunca birbirlerinden bihaber olan bu iki insanı tren bir araya getirir.

Bu qeşerimde oturan, indi belece metanetle mene baxan, bu “Esirlik Tanrısı” adlandırdığım kimseni yirmibir il bundan qabaq telebelik illerimizin gerginlenen günlerinde (belke de son gününde) son olsun görmüşdüm.²³³

Kadın yıllar sonar döndüğü baba ocağında çok sevdiği hizmetçisi Aslı tarafından karşılanır.

Aslı meni görcek qaçıb qucaqladı; benim bu üzümnden o üzümnden öpdü. ”Xanım, vallah” dedi, ”eşitdim ki gelirsen elebil dünyanı verdiler mene. Elimden gelseydi ayaqlarının qabağında bir qoç qurban keserdim, vallah! Adı meni sene qulluqçu getirdiler amma sağ-solumu tanımamışken bir il sovuşdu sen de qoyub İrandan getdin. Ey indi yirmi ilden çox olar sene men tamarzı qalmışam.²³⁴

---

²³² S. 196

²³³ S. 44

²³⁴ S. 204

Kadın Tebriz’de kaldığı süre içinde, üniversite yıllarında Esirlik Tanrısı’nın bir gün bir ders sırasında tanıştığı Aya’yı bulmaya karar verir. Esirlik Tanrısı’nın o gün verdiği ders herkeste büyük etki bırakmıştır;

Azca özünü yığışdırandan sonra artırdı: "Menim danışacağıım metleb mütüvlükle mitikal (usturevi) düşünce ile bağlı bir mövzu'dur. "Bir qolay fikirleşenden sonra metanetle prof. a üz tutaraq dedi: "Bu gün iki mexsus qonaq da çağırışım", 'eyni metanetle de kilasın uşaqlarına üz tutduqda: "Hamıdan istiyirem", dedi, "bu qonaqları –özel vaziyetde olduqları üçün- derin hörmətle, derin metanetle qarşılyasız. İndi hele deyebilmerem ancaq onların heddinden artıq kövrek olan bir meseleleri vardır. Ona göre, bir de öz isteyimi tıkrarlıyaram; onlara toxunan bir zad bu günkü kilasda üz vererse –herkesden olursa olsun- kilasdan atılacaqdır çöle! ”²³⁵

Mene bele gelirdi ki o çağırılan qonaqlar, olsun ki, ele indice kilasda oturanlardan aydılar. Amma o kilasa qatılanların baxışlarından sanki kilası qoruma niyeti yağırdı. İndice başa düşdüm bu uşaqların çoxunu öz mühendislik fakulitemizde görmüşdüm. Demek, onlar Esirlik Tanrısının öz ixtisasında oxuyan sivil mühendislik telebeleri idiler; indi bura yardımçı gelmişdiler.

Bir an fikrim caydığı üçün bilmemişdim; deme bes, Esirlik Tanrısı danışmış: " ...Onlar bizim vücdanımızın, bizim şerefimizin qonaqları kimi bizim vücdanımıza, bizim şerefimize güvenibler. O dir ki onlar hörmətle gelib hörmətle de gedecekler. Tekce bir gözlenilmez hereket onların ruhunu çahnadabiler. "

Sonra çox me'nalı çalan bir gülüşle artırdı: "Bugün istiyirem sizi ayın (usturevi) bir düşüncele üzleşdirem. Ancaq bu qonaqlar hörmətlənmelidirler. "Gözleri kilasın uşaqlarında qaldıqda bir middet sum dayandı. Ses çıxmadığına göre: "Öz tapışırıqlarımı aydıncasına yetirebilidim mi? " dedikde soruşdu.

Hamı teyid etdikde Esirlik Tanrısı getdi qapını açdı. Kimese üz tutaraq: "Buyursun! " dedi.

Neçe deqiçe sovuşdu ancaq öyrenci bir qız içeri girenden sonra ardınca başdan boya elat patları geyinmiş uca boy nezere gelen genc bir qadını içeriye buyurtdurdu. Eynindeki geyimi çox gözəl, çox yaraşlıqlı idi. Açoq rengli üzün tumanköyne geymişdi üstünden de ağır boyalı bir yel. Addım atanda daha da 'ezemetli görünürdü. O genc

---

²³⁵ S. 150

qadını kilasın önünde qoyulmuş sendelerlin birinin üstünde eyleşdirdiler. Öz yerinde metanetle eyleşenden sonra o qonaqlayan öyrenci qız da yanında oturdu. İndice benim gözlerim o qonaqlanan qadının üzünə sataşdı. Üzüne de yox doğrusu onun gözlerine. Başındaki ballica şalıyla yaşmaqanmışdı. Yaşmaq onun bütöv üzünü –burnunun ortasında- örtmüşdü. Tekce qıyamet olan o qaş-gözleri görünürdü.

Bu zaman “Aya Xanım” adlandırılan qonaq kövrek bir qururla –daha doğrusu-yuxa ürekli amma birce prenses kimi ala gözlerini pencereden çöle tikmişdi; vuqarlı baxırdı.

Esirlik Tanrısı dedi: “Aya Xanım bizim de’veti qabul etməklə bize böyük minnet qoyubdur. Doğrusunu desəm, bizi fexrelendiribdir. Başımızı ucaldıbdır, ” dedi. “Aya Xanımı özümə bacı sananda dünyanın sevinci üreyime dolur. ”Bir an gözlerini Aya Xanım sarı çönderdi. Aya Xanımın gözlerine derin bir insanlıq duygusu çökdü. Utanqac bir baxışla gözünü oturanların üzerine gezdirdi. Elece höylesek de baxışını qaçırdıb gözlerini yere tikdi. Yanında oturan qonaqçı qız elinin üstünə qoyduqda hezinden elini sıxdı.

Esirlik Tanrısı sözünün davamında: “Sizlerin hamızı Aya Xanım özünə bacı-qardaş sandıqda sizin görüşüzden sevinir” dedi.

Bu zamanda Aya Xanım gözlerini daha qaldırmadı. Kilasın uşaqları -bele de o ala gözleri daha da görmək üçün- üzlerini Aya Xanıma tutarken onun kilasa geldiğini xoşgeldinlediler. Nedense, daha bir deqiçe bundan qabaq prenseslər kimi gururlu baxan gözler birde qaldırılmalı almadan yere tikili qaldı.

Esirlik Tanrısı “Aya” sözünü iç elemək niyetiylə: “Aya sözü eski Sumer mitolojisinde güneş-Tanrı olan Utu”vun dişi tayıdır. ”dedi. “Aya tekce dan çağı bitende, demeli, güneş doğan çağda xatırlanır. ”Sonra yene Aya Xanıma üz dönderdikde: “Bu Aya Xanım da bize kövreklenen lehzelerimizi xatırladır. ”dedi.

Teki menciğaz yox belke bütün kilasda olanları üsturevi bir duygu çulğadı. Mene bele gelirdi, “Aya” tezece efsaneler oylaqlarından, ayınlanan deblerden, oyunlanan ilgilerden yendikde bizim kilasa qoyubdur; aylı gecelerden, ayınlı gecelerden, oyunlu gecelerden, belke de lap “Sarı Eyne”yin nağılından -ata mindikde bir yana qızıl bir yana gümüş sepdikden sonra- atından yenib sallana sallana baş götürübən gelibdir, xoş gelibdir!

Esirlik Tanrısı danışmasaydı duygular meni buraxmayacağıdı.

O bele danışdı: "Aya Xanım üreyi böyük olan bir insandır. O bütün insanların se'adetinden sevinir. Hamını sağcanlı istiyir.

Sanki bir sözün demeyindən çekinen kimi oldu. Ancaq bu zaman üzünü Aya Xanıma çevirdikde Aya Xanım dik onun gözlerine baxdı; Esirlik Tanrısı bele görceyin sanki istemediyi sözü demeli oldu: "Aya Xanım öz saf-sadık üreyinde qadazı alır, hamızı qaygısız sa'adet diliyir. "

Bu sözləri eşitdikde hamı ona çepik çaldı. Aya Xanım, amma, gözlerini de qaldırmadı.

Esirlik Tanrısı azca dayanandan sonra dedi: "Birinci qonağımızda tanış olduz, indisecaze verin ikinci qonağımız iyid bir oğlandır oğlan yox belke iyid bir kişidir. Bu cavan kişi Aya Xanımdan sonra getirilir, bundan ötrü ki sadaqatli, geyretli olduğu üçün Aya Xanımın utanmağını, belke de özü demişken, Aya Xanımın, nese, sıxılmağını görebilmez. "

Bu yol da yene getdi qapını açıb: "O da buyursun! " dedi.

Fikre qaldım, bu qıza uyan, bu cavan qadına yaraşan cavan iyid nece tapılabilir ki, ne sayaq bir kişi olabilir ki. Daha doğrusu, o gelen adama üreyimde baxmaq istemirdim çünkü mene bele gelirdi bu qadının şanlı görkeminin heddinde adam tapılabilmeyi üçün o qadının vuqarını benim gözümde sındıracaqdır.

Bir deqiqeden sonra qapı açıldı evvelce bir öyrenci oğlan, sonra ise doğrudan da bir iyidin birisi içeri girdi. İyid demekle iş bitmezdi, doğrusu, Koroğlunun cavanlığı ya da eyvan, belke de Koroğlu'nun doğma oğlu olan kür-doğulu girdi içeri boylu-buxunlu, gözlü bir kişi simalı.

Men qaldım bu Esirlik Tanrısının heyret yaradan işlerinde ki bele bir efsanelerde nişan verilen karakterleri haradan tapabilir.

İki ellerini de kapşenin ciblerine qoymuşdu. Azca duruxan kimi dayandı. Sonra ona gösterilen sendelin üstünde –Aya Xanımla yanaşı- çox vuqarla oturdu. O qanaqçı telebe oğlan da onun yanında oturdu. Oturandan sonra da o parıldayan qara qaş-gözlerini yere tikdi, sanki kişiliyin ağır bir duygusundansa o palıdca saçlarla örtülen başını çok da qaldırabilmedi.

Baxanların hamısının baxışında bir teher bir maraq görünürdü, bir teher bir alqış yağırdı. Heç kesin üreyindən gelmirdi o sehnenin vuqarını sındırsın. Menim gözlerimin önünde efsaneler olaylarına qedem qoymağımı görürdüm.

Vaqe'iyetin azcacıq aynalnmasını ürekdən sevirdim. Asla istemirdim o önümüzde oturan bir birleriyle de yaraşıqlanan cavan er-arvadın birinin vuqarı azala, birisinin heybeti sına.

Onlar bir birlerine uyuşurdular, bir birlerine yaraşırdılar. İkisinin de vuqarı, erdemi öz simalarıyla cür idi. 'Aqla sığmayan bir sevinc meni derin derin çulquyurdu. Sanki vücudumun o an derinliklerinde örtülü qalan duyguların 'alemine yol açılırdı. Duygular hezin hezin meni yırqalıyırđı.

Esirlik Tanrısının danışığı meni ayındırđı.

Esirlik Tanrısı sözünü bele başladı: "Birinci qonağıımız Aya Xanımla tanış olduq indise icaze verin bu ikinci 'eziz qonağıımızla da tanış olaq. Bu qonağıımızı da "ayvaz" çağırmaq istiyirem. "Ayvaz" mene minnet qoyarken icaze veribdir onu özüme qardaş sanam. Ona göre de men ağırçasına fexrelenirem. "

Azca dayanıb fikrini cürlüyen kimi oldu, sonra "Ayvaz"la "Aya"nı gösterdikde: "Bir birlerine yaraşmırlar? " dedikde soruşdu. "Onların görkemi sizin üreyizde derin çağnayan bir sevinc yaratmır? "Sanki qulaq asanların gözlerinde razılıq duyarken artırdı: "Axi bunların sevdasında –bu gün danışacağıım kimi- bir sırr vardı! "

Düz deyirdi. Baxdıqca mene sevinc el verirdi. Bir teher ezelden ebede boy çeken bir zad tapılar-tapılmaz kimi olurdu. Herzadın aydınlaşmağıına umud yaranırdı. Adamın dilinin ucunda tapılıb azan birce söze benziyir kimi zehnimi qıdıqlıyırđı. Zehnimin dumanlı bucaqlarından baş qaldıran kimi olurdu. Sanki ulu babalarımız ulu analarımız şanlı şanlı sevdalandıqlarını görürdüim. Sanki men ulu bir qudretden, ürekleri sevindiren bir qudretden yaranırdım. Öz yarandığııma sevinirdim. Men zamanda su kimi axırdım. Torpaq kimi doğmaq sevdasına dolurdum. Sevdalıqlara qarışırdım.

İndi benim önümde iki cüt sevdalanan gözler dünyanın marağıına erkle baxırdı. Dünyanın gizliliklerinde hezinden çırpınan bir sırrden danışırđı. Qulaq asanların ürekleri ucsuz-bucaqsız bir çırpıntıdansa çırpınırđı. Gözlerine baxanda –görünürdü- o gözler 'aqla sığmayan üfüqdense bir çırağıa doğru çırıldanırdı.

Mense ne yerde olduğıumu unudar-unudmaz olurđum. Gözlerim bir yana baxırdısa qulağıım saygısızcasına bir zad dinliyirdi, gönlüm başqa bir zaddansa daşırdı. 'Aqlım bir yanda sülenirdi...

Birden bire çepik sesi qovzananda men özüme geldim. Hamı hipnotizm olmuş kimi el çalırdı. Men de çepik çaldım ancaq bilmedim niye. Yanımda oturan qızdan ne

olduğunu soruştum. Evvelce ne soruşduğumu başa düşmedi. Sonra da qatmaqarışiq bir sözler dedi. Ancaq bildim heç o qız da üz verdiyini bilmiyibdir. Dem bes, yarım saatdan artuq benim zehnim çaşmışımış. O idi ki, ne üz verdiyini elden vermişdim.

Yersizcesine çalışırdım görem ne olubdur. Birce onların sevdalanmağının aydan asılı Onun baxışı mene sırrından danışılmasını sezirgedim velselam! O yanımda oturan qız öteri bir söz verdi sonra mene desin. Mene bele geldi ki, heç özü de bilmir neyi desin.

Esirlik Tanrısı dayanmışdı. Derin bir baxışla, sanki ağırlanan bir duygula, qulaq asanlara baxırdı. Hamı onun danışığının ardını gözlüyürdü. "Gördüz ne oldu! " dedi, "inanıram sizin ürekleriz bu sa'adetin sevincinden sevinir. Her zad öz yerinde dayanır. Ürekleriz keflenmiş bir halda her zadın sona çatmasını gözlüyür. "

Hamının baxışı –göründüyü tekin- onun sözlerini 'ekslendirirdi. ²³⁶

Kadın işte bu "Aya"nın peşine düşer. Sonunda da onun kızını bulur. Aya'nın kızı Humay da bu sırada büyük badireler atlatmıştır anne ve babasını kaybetmiş, bu da onu çok üzmüştür.

Saat on hududunda Sona beyim Humayı şam yemeye çağırır. Humay gözlerini açarken Allahdan istiyir atasının o hali bütövlükle bir yuxu olaymış. İndice her zad öz vez'ine qayıdaymış. Arzılıq indice Sona xala ona bir xoş xeber versin, Amma verilmir. ²³⁷

Humay kendisini sevdiğini zannettiği bir oğlana (Esi) gönül verir.

O saatda Humay öz anasının qucağını arzılıdır. Onun o gururlu qucağına cummaq istiyir. Ona: "Ana men sevdalanıram! " demek istiyir. Ona nese başının gicelmeyinden danışmaq istiyir. Öz yetginlenmeyinden danışmaq istiyir. Sevdanın sırrından danışmaq istiyir. ²³⁸

Cüzama yakalanmış kişilerin yollandığı, bir çeşit karantina şehri olan Bababağı'nda yaşayan Humay, Esi ile tanışıp, onu sevmeye başlamadan önce bu şehirden hiç şikâyetçi olmaz. Hayatına Esi'nin girmesi ile düşünceleri de değişir.

Bunlar teze tapılan hisler imişler. Atası ölmemişden qabaq, elece de, Esile tanış olmamışdan qabaq bu sayaq duygularla dolmurmüş. İndi, amma, üreyi yerinden

---

²³⁶ S. 155-156-157-158-159

²³⁷ S. 254

²³⁸ S. 273

oyunayan kimi bele bir yerde dayanmağa da daha dözümü qalmamış imiş. Dözümü qalmadan gönlü istiyirmiş: "Keşke özümü ataydım Esini qucağına ürek dolusu bir ağılaydım! Birce ürek sözümü deyebileydim."²³⁹

Ancak Esi ile buluşmak için gittiği yerde bu sevgi hallerinin bir tuzak olduğunu, kendisini kötü yola düşürmek için tezgâhlanmış bir durum olduğunu öğrenince dünyası iyice kararır.

Duraqda utubusdan düşür. Saat dörd imiş, qerarlarının başına yollanır. Dördü beş deqiçe keçmiş qerar başına çatır amma Esi hele gelmemiş imiş.

Beş o deqiçe dayanandan sonra uzaqdan o gümüşce maşını o yaxınlarda dayanmış görür amma Esinin özü göz çatanlarda deyilmiş. Sonrası ise ele o lat oğlanla danışıqda gördüyü ala-bezekli qadını özüne yaxınlaşmaqda görür. Azcacıq buyan oyana göz gezdirdiqden sonra Humaya sarı gelir.

Qırx yaşında görünürmüş. Humaya çatanda ağır bir sayaqda: "Selam, 'ezizem!" deyir. "Sen Hema deyilsen?"

Humay: "Beli!" deyir.

O qadın çox resmi halda elini ona uzadır: "Xoşbextem!" deyir. "Men Esinin xala qızısiyam! Esi o qeder sizden danışib te'rifliyib ki uzaqdan görceyin tanıdım. "Humay heyranlığından danışabilmir. Birden ağlaya ağlaya qoyur qaçır."²⁴⁰

Kadın ile Humay'ın ortak tanıdıklarının olması Kadın'ın Aya'yı aramayı kafasına koyması, Humay'ın kendini yersiz yurtsuz hissetmesi, hatta Esirlik Tanrısı'nın Aya'yı üniversite yıllarında sınıfa çağırıp kadının onu görmesini sağlaması kaderin karmaşık bir oyununu andırmaktadır.

---

²³⁹ S. 282

²⁴⁰ S. 283

Bakış Açısı;

Şerif Aktaş, “Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş” adlı eserinde bakış açılarını üçe ayırır;

1-Tanrısal (İlahi) Bakış Açısı

2-Yazar-Anlatıcıya Ait Bakış Açısı

3-Müşahit Bakış Açısı²⁴¹

Modern metinlere baktığımızda, çoğunlukla ve belirgin bir biçimde bu üç bakış açısından herhangi birini kullandıklarını görürüz. Ancak postmodernist özellikler taşıyan Avava adlı eser bu yönüyle de modern edebiyattan çıkıp postmodernist edebiyata doğru yönelir.

Bu romanda yazar, üç bakış açısından birini seçip tek bir doğrultuda gitmek yerine harmanlamayı tercih etmiştir. Olayların devamı ve gelişmesi sırasında kimi zaman roman kahramanı kadının anlattıklarını, düşüncelerini kendi ağzından dinlerken, kimi zaman da Tanrısal bakış açısı ile olayların nasıl bir hal aldığını öğreniriz.

Bakış açısı konusunda en dikkat çekici şey Kadının kendisi ile ilgili şeyleri yine kendi ağzından anlatmasına, çok seyrek Tanrısal bakış açısının Kadın hakkında yorum yapmasına karşın diğer karakterlerde sürekli Tanrısal bakış açısı görülür. Bir tek konuştukları zaman yorum yapabilen, onun dışında kendileri ile ilgili bir şeyi anlatamayan tiplerdir.

Kadın ile ilgili bu durum, onun romanda diğerlerinden daha özgür bir hal almasını sağlar. Tanrısal bakış açısının onun hislerine tercüman olmasına ihtiyaç duymaz. O zaten kendi kendini ifade edebilen bir yapıya sahiptir. Bu nedenle Kadın, okuyucunun zihninde daha aktif bir imaj çizerken, diğer karakterler kadına göre daha pasif bir durumda kalırlar.

Romanda iki bakış açısının iç içe geçmiş olduğunu söylemek mümkündür. Diğer karakterlerde sürekli Tanrısal bakış açısının egemen olmasına karşın kahramanımız Kadın istediğini söylemekte özgür gibidir. Ona tanınan ayrıcalık romanın başkarakter

---

²⁴¹ Şerif Aktaş, Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Ankara 2000.

olduğu için mi bu ayrıcalık tanınmıştır? İşte bu soruyu cevaplamak oldukça zordur.

Romana hâkim iki bakış açısının paralel olması da bir başka önemli noktadır. Tanrısal bakış açısı Kadının hiçbir söylediğinin ardından onayladığını sezdirmediğı gibi onaylamadığı ya da tasvip etmediğı gibi bir şey de hissettirmez. Her ikisi de sessiz sedasız birbirlerini destekler gibidir. Farklı bakış açıları da olsalar aynı düşüncenin iki farklı ağızdan tekrarlanmasına benzer.

Bu roman ismini roman boyunca öğrenemediğimiz, gençlik dönemlerinde “kız”, hal anlatılırken “kadın” şeklinde bahsedeceğimiz kahramanın etrafında gelişen olayları anlatmıştır. Olaylar kimi zaman kadının kimi zaman da yazarın ağızından anlatılmıştır. Bu iki farklı bakış açısı arasında hiçbir ters düşmenin yaşanmaması dikkat çekicidir. İkisi de birbirini destekler gibidir.

SONUÇ

Avava adlı eser Nasır Mensuri'nin 2005 yılında basılan romanıdır. Güney Azerbaycan Türkçesi ile yazılmış bu eser kısa sürede ismini duyurmuştur. 342 sayfalık bu eserde olaylar özellikle Tebrizli bir bayanın etrafında döner. Onun ve onun hayatını etkileyen diğer karakterlerin hayatları anlatılırken sık sık geri dönüşlere başvurulmuştur.

Eserde, kronolojik zaman kullanılmaması, başkahramana bir isim verilmemesi tahlil sırasında bazı zorluklar yaratsa da üzerinde çalışılması oldukça keyifli ve doyurucu bir romandır.

Güney Azerbaycan çoğu zaman baskılara maruz kalmış, kendini sesli bir biçimde, çekinmeden ifade edebilen değil, fısıldamak zorunda bırakılmış bir edebiyata sahip olmuştur. Her ne kadar günümüzde bu baskı eski sertliğini kaybetmiş olsa da baskının izleri sürmektedir.

Güney Azerbaycan halkı ana dilleri olan Azerbaycan Türkçesi ile konuşmaktan çekinir olmuş, Farsça konuşmak statü ve eğitimin göstergesi haline gelmiştir. Bu durum en büyük darbeyi tabii ki edebiyat alanına vurmuştur.

Tebriz'deki kitapçıların çoğunu gezmiş bir insan olarak şiir kitaplarının fazlalığı dikkatimi çekmişti. Bir kitapçada yüz tane şiir kitabı varken romanların sayısı dört beşi geçmemekteydi. Bunun en önemli sebebi ise şiir yazmanın aydınlara daha kolay gelmesi ya da şiir sanatının daha az kelime kullanmayı gerektirmesi olabilir. Aslında şiirin dile daha hâkim olmayı gerektirdiği de bir gerçektir; ancak önlerinde Şehriyar gibi Kerim Meşruteçi gibi örnekler bulunan Güney Azerbaycan Edebiyatının şiir yönüne doğru ilerlemesi doğaldır.

Ben bitirme tezimi, Kerim Meşruteçi'nin şiirleri üzerine yapmıştım. Ancak bu sefer düz yazıyı tercih ettim. Bunun en önemli sebebi de düz yazının şiire oranla çok daha az sayıda örneği olmasıdır.

Nasır Mensuri'nin Avava adlı eseri kimsenin roman yazmaya çok da yanaşmadığı Güney Azerbaycan Edebiyatı'nda önemli bir adımdır aslında.

Avava romanını inceleyerek ortaya koyduğum tezi okuyanların Güney Azerbaycan Edebiyatı hakkında az da olsa fikir edinmelerini sağlamak en önemli amacım olmuştur. Bir yanımın Tebrizli olması da beni bu konuyu çalışmaya iten sebeplerden biridir

Bu tezde, Güney Azerbaycan Edebiyatı, Nasır Mensuri'nin hayatı, edebi kişiliği, eserine etki eden postmodernizm akımı hakkında bilgi verdikten sonra, romanın şahıs kadrosu, zamanı, mekânı, olay örgüsü, bakış açısını inceledim. Ortaya güzel, kalıcı ve yararlı bir çalışma koyabilmek için uğraştım. Tezimin belirttiğim amaçlara ulaşması en büyük temennimdir.

KAYNAKÇA

- 1- MENSURİ Nasır, Avava, Tahran-İran 2005.
- 2- EMRE İsmet, Postmodernizm ve Edebiyat, Ankara Ekim 2004.
- 3- AKTAŞ Şerif, Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Ankara 2000.
- 4- ECEVİT Yıldız, Türk Romanında Postmodernist Açılımlar, İstanbul 2001.
- 5- KAFKASYALI Ali, İran Türk Edebiyatı Antolojisi, 6. Cilt, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2002.

EKLER

Nasır Mensuri ile mail yoluyla haberleştığımız sırada bana fotoğraf yollayıp yollayamayacağını sormuştum. Kendisi her seferinde olduğu gibi yine yardım etmekten çekinmedi. Bana iki adet fotoğraf yolladı. Bu fotoğraf, Avava adlı romanın arka kapağında da yer almaktadır.

Fotoğraf çekilmekten hoşlanmadığı için elinde fazla alternatif bulunmadığını belirtmişti. Yolladığı ilk fotoğrafta fazlasıyla ciddi görüldüğü için bu fotoğrafı özellikle yollamıştır.